

Hal

PROLOQ

– Ora baxın! Ora baxın!

Dəhşətli, tükürpədici qışqırıq gecənin sakitliyində qəribə bir əks-səda verdi. Ay işığında işləyən, geniş çəmənlikdəki biçilmiş otu tayalara yiğan qızların bədənindən gizilti keçdi. Onlar əl saxlayıb meşəyə tərəf boyandılar. Uzun saçları üz-gözünə dağınık bir qadın yavaş-yavaş, ləngər vura-vura onlara sarı gəlirdi. Əynindəki paltar cırıq-cırıq idi.

- Bu ki, haldır! – Kimsə vahimə içində səsləndi.
- Hal arvad? – Başqa birisi qorxu qarışiq heyrətlə soruşdu.
- Özüdür ki, var.

Qızlar özlərini itirib onlara tərəf addımlayan qaraltıya baxır, tilsimlənmiş kimi dayandıqları yerdəcə donub nəyin isə baş verəcəyini gözləyirdilər. Birdən... kimsə var gücü ilə qıyya çəkdi. Qızlar özlərinə gəlib kəndə sarı götürüldülər.

Kənd uğuldayırdı. Böyüklü-kiçikli hamı evdən bayıra çıxıb qızların həyəcanlı söhbətinə qulaq asırdı. Onlar bir-birinin sözünü kəsə-kəsə, təşvişlə gördükлərini danışırdılar. Bir az əvəl rastlarına çıxan qorxunc görkəmli qadını hərə bir cür: “çöl adamı”, “hal”, “ifritə”, “əcinnə” adlandırırdı. Qızlara inanan da var idi, inanmayan da. Amma bir azdan qonşu sahədə işləyən kombaynçılar da hal arvad gördükərini xəbər verəndə daha heç kəsin şəkk-şübəsi qalmadı. Kimi halın yerlə sürünən qara saçlarından, kimi gözlərindən saçılan qığılçımlardan, kimi paltarsız, lüt olduğundan, kimi cavanlığından, kimi qocalığından, kimi gözəlliyindən, kimi eybəcərliyindən danışırkı. Hansının düz, hansının yalan dediyi bilinmirdi.

I Fəsil

Axşamın həzin kölgəsi hiss olunmadan, yavaş-yavaş meşənin üstünə enir, özü ilə bir sakitlik gətirirdi. Səhərdən bəri davam edən, adamı halsizləşdirən, əl-qolunu işdən soyudan dözülməz isti, cansixici bürkü xoş bir sərinliklə əvəz olunurdu. Xəfif meh gül-çiçək, quru xəzəl ətri və bir də nə isə, anlaşılmayan, amma çox doğma qoxu yayırıldı. Ona qəribə bir kədər qarışmışdı. Qurbağaların qurultusu, cır-cıramaların cırıltısı, qu-qu quşunun meşənin dərinliklərindən gələn qəmli səsi, yaxınlıqdan axan Şahnabat çayının şırıltısı, bütün bunlar toranlığa bir həzinlik qatırdı.

Meşənin çaylağa çıxan yerində, çəhrayı çiçəklərə qərq olmuş itburnu kolunun yanında, xırdaca çobanyastığı çiçəklərinin təbii xalçası üstündə uzanmış Rəhmanın baxışları naməlum bir nöqtəyə dikilmişdi. O, gözlerini qırpmadan, nəfəsini dərmədən hara isə baxır, nə barədəsə düşünürdü. Bəlkə duyğularını titrədən yayın iliq nəfəsi, təbiəti, bütün canlıları cuşa gətirən həyat ətri idi? Bəlkə ürəyində kaman sızıltısı salan ömrünün ahıl çağının kövrək düşüncələri idi? Bəlkə gözlərinə çökmiş buludun səbəbkərə uzaq, əlçatmaz xatırələr idi?

Hə, səbəbi xatırələr idi. Ürəyinin dərinliklərində, gözdən, nəzərdən uzaqda gizləyib saxladıği, gənclik illerinin təravəti, şuxluğu, bir də əlçatmazlığından doğmuş, hüzn qarışmış bu xatırərlə baş-başa verməyi xoşlayırdı. Təbiətin qoynunda tək-tənha halda məhəbbətə, nəvazişə, qayğıya təşnə ürəyini xatırərlə ovundururdu. Bəzən onların təsirindən kövrəlir, uşaq kimi ağlayır, ağrısını, acısını, nisgilini, həsrətini boşaldırıdı. Arxayın idi ki, adamlardan uzaqlarda onu görən olmaz. Amma yox, onu nəinki görən, hətta duyan, anlayan, dərdlərinə şərik olanlarvardı: başı üstə çətir tutmuş palıdlar, tozağacları, ağcaqayınlar, vələslər, qarağaclar budaqlarını

eyib zərif yarpaqları ilə onun dən düşmüş saçlarını sığallayırdı, quşlar öz şən nəğmələrinə ara verib həzin-həzin ötür, böcəklər viziltilərini kəsirdi. Dərdinə şərik çıxan bu canlılara Rəhman minnətdar idi.

Bayaqkı qələbəlikdən, yay meşəsinə məxsus gurluqdan, şənlikdən əsər-əlamət qalmamışdı. Ətrafi birdən-birə bürümüş sakitliyin əsl mənasını anlayanda gözləri doldu. Tez yerrində dikəlib sağ əlinin barmaqlarını ağızına salıb bülbül cəhcəhini xatırladan fit səsləri çıxardı. Meşəyə dərin bir sükut çökdü. Lakin bu, bircə an çəkdi. Quşlar onun səsinə səs verdilər - şən civili ətrafi büründü. O, özündən razı halda gülümşədi, yerdən dəhrəsini, tüfəngini götürüb ağır addımlarla məşədən çıxdı.

Birdən arxadan, meşənin çıxacağından nərilti səsi eşidib geriyə döndü. Ondan təxminən səkkiz-on addımlıq məsaflədə nəhəng qonur ayı dal pəncələri üstə dayanmış, qəzəb dolu gözlərini ona zilləmişdi. Heyvanın qorxunc görkəmindən canını vahimə büründü, alını soyuq tər basdı, bədənindən üşütmə keçdi. Qışqırmaq, köməyə çağırmaq istədi, amma onu kim eşidəcəkdi, harayına kim çatacaqdı? Səsi boğazında tıxanıb qaldı. Bəs neynəsin? Bu qorxunc heyvandan canını necə qurtarsın? Tüfəngi ciyindən endirə bilməzdi, bir balaca tərpənən kimi ayı onun üstünə atılıb parçalaya bilərdi.

Onlar cinqırlarını çıxarmadan bir-birinə baxırdılar. Elə bil gözləyirdilər ki, ilk addımı rəqib atsın. Rəhman nə fikirləşdi, dəhrəni atdı. Bunu görəndə ayı qabaq ayaqlarından birini yerə qoydu. Rəhman qorxa-qorxa dedi:

– Ay heyvan, səninlə işim yoxdu, çıx get yolunla.

Ayı, deyəsən, onu anladı. Pəncəsi ilə burnunu ovuşdurub açıqlı halda nə isə donquldandı. “Yəqin deyir bəs tüfəngi niyyə atmırsan?” – deyə Rəhman fikrindən keçirdi. Tüfəngi kənara atıb bir addım geri çəkildi, bunun nə ilə nəticələnəcəyi ni gözlədi. Ayı o biri ayağını da yerə qoydu. Bir an beləcə

davam elədi, sonra nə fikirləşdisə, arxaya çevrilib tullandı. Dönüb Rəhmana bir də baxdı, elə bil təhlükə olub olmadığıni yoxlayırdı, yalnız bundan sonra yavaş-yavaş, ləngər vura-vura buradan uzaqlaşdı.

Rəhman sinəsində guppultu salmış ürəyinin səsini indi eşitdi. Həyəcandan əlləri, ayaqları əsirdi. Ayı gedən səmtə uzun bir nəzər saldı. Birdən onu gülmək tutdu: “Görəsən kim kimdən daha çox qorxurdu? Mən ayıdan, yoxsa ayı məndən?”

Yoluna davam elədi, ayının heybətli görkəmi, qəmli baxışları gözünün qabağından getmirdi. Bəxti gətirmişdi ki, heyvan yaralı deyildi, yoxsa onun əlindən belə asanlıqla qurtula bilməzdi.

“Bəzən heyvanlarla dil tapmaq adamlarla dil tapmaqdan asan olur”, – deyə ürəyindən keçirdi və bildir başına gəlmış oxşar bir əhvalatı xatırladı. Rəhman meşənin ətəyindəki tək çinarın altında yuxuya getmişdi. Gözlərini açanda həyəcandan damarlarındakı qan dondu: yanında bir gürzə başı üstə dik qalxıb diqqətlə ona baxındı. Tez-tez nazik oxa oxşar dili ni çıxarıb qəribə tərzdə tərpədirdi. “İndicə çalacaq”, – deyə dəhşət içində fikirləşdi və bədənindən soyuq bir gizilti keçdi: eynilə uşaqlıqdakı kimi. Onda anbara, tabaqdan un gətirməyə gedən Rəhmanın əli soyuq bir şeyə toxunanda diksinib geri çəkilmişdi. Qıvrılıb oturmuş ilanı görəndə dəhşətə gəlib qıyya çəkmişdi. Səsə qaçıb gələn anası onu sakitləşdirmişdi. “İlana dəyib-dolaşmasan, ömründə adamı sancımad”, demişdi. Sonra çörəyin üstünə yağ sürtüb ehtiyatla ilanın yanına qoymuşdu: yəni ki, səninlə işimiz yoxdur. Bir saatdan sonra anası tabağa baxanda artıq ilan getmişdi. Yadına düşən bu əhvalat ona cəsarət verdi, müləyim səslə dilləndi:

– Ay Allahın heyvanı, mənim səninlə işim yoxdur, sənin də mənimlə işin olmasın, çıx get yolunla.

İlan vəziyyətini dəyişmədən baxmaqda davam edirdi.

– Eşidirsənmi, necə gəlmisənsə, eləcə də çıx get. Məni çalmaqla nə qazanacaqsan?

İlanın ona diqqət kəsildiyini görən Rəhman elə hey nə isə deyir, deyirdi, qorxurdu ki, söhbətinə ara verən kimi ilan dincliyindən əl çəkər. Canını dışinə tutub “oyunu” davam etdirməkdən başqa ayrı əlacı yox idi. Nəhayət, ilan deyəsən yoruldu, başını endirərək, yerə yatdı, qıvrıla-qıvrıla sürünenüb getdi.

Meşəbəyi işlədiyi illər ərzində başına belə əhvalatlar çox gəlmişdi. Canavar sürüsünün əhatəsində bütün gecəni çöldə keçirməsi, iki gün dalbadal meşənin içində quyuya düşüb qalması, təsadüfən oduna gəlmış kəndçisi Əhmədin onu quyudan çıxarması, selə düşməsi, yalnız xoşbəxt bir təsadüf üzündən sağ qalması... Bütün bunlar narahat ömrünün adı səhifələri idi.

Meşə gözətçisi işləməyə başlayanda o, gənclik çağına yenicə qədəm qoymuşdu. Bir dəfə meşəçi dostu Əmirxandan eşitdi ki, idarənin çətin bir sahəsi var, yarımdır ora gözətçi tapa bilmirlər. Yolun kənarında, rayon mərkəzinə yaxın yerləşdiyindən camaat meşəni qırıb dağıdır. Tezliklə Rəhman həmin sahəyə işə düzəldi. İlk altı ay ərzində nə bir düzəməlli çörək yedi, nə yuxu yatdı, nə ürəyi dinclik tapdı. Dağı-daşı, çölü-düzü pay-piyada o qədər gəzirdi ki, ayağına çəkmə çatdırı bilmirdi. Maşın şınlərindən çariq tikib geyirdi, lakin bu ayaqqabılar da bir aya sökülüb dağılırdı. Hərdən yorulub əldən düşür, taqətsiz halda, ac-susuz meşədə gecələməli olurdu. Onu ağrısından o idi ki, adamlar meşəni vəhşicəsinə dağırdırlar. Əvvəllər ətraf kəndlərin sakinləri bu ucaboy, enlikürək, iri gözlərində həyat qaynayan gəncə əhəmiyyət vermirdilər. Rəhmanı isə adamların ona qarşı etinasızlığından daha çox, ağaclarla divan tutmaları yandırıb-yaxırdı. Bir dirəkdən ötrü azı on-on beş cavan ağaca balta çalır, sonra bəyəndiklərini seçib götürür, yerdə qalanını düşmən malı kimi

necə gəldi, hara gəldi atıb gedirdilər. Oduncaq üçün meşədə kifayət qədər quru odun olduğu halda, cavan ağaclarla qırırdılar. Özünə söz vermişdi ki, ya meşədə qayda-qanun yaradacaq, ya da ərizə verib işdən çıxacaq. Altı aydan sonra o, az qala meşənin hər qarışına, hər dolayına bələd olmuşdu. Hansı sahədə qanunsuz qırıntı ola biləcəyini yaxşı bilirdi. Belə təhlükəli yerlərdə daha çox olurdu. Onu az qala hər ağacın yanında görürdülər.

– Bu meşədə neçə Rəhman var? – deyə oduna gələnlər təəccüblə bir-birindən soruşurdular.

Bir dəfə gecə yarısı Köhnə Xudat tərəfdən qayıdırıldı. Balta səsi eşidəndə qulaqlarına inanmadı. Bu vədə kim ola? Axı oduna adətən gündüz gedərlər. Gecənin qaranlığında nə iş görmək olar? Cəld səs gələn tərəfə üz qoydu. Beş nəfər idilər, maşının faralarının işığında işləyirdilər. Onlar gündündən kəsib hazırladıqları ağacları maşının yük yerinə yiğirdilər.

– Sənədiniz varmı?

Rəhmanın səsi gecənin sakitliyində aydın eşidildi. Kişiilər əl saxladılar, amma heç biri cavab vermədi.

Rəhman bir də təkrar elədi:

– Meşə idarəsindən icazə kağızı almışınız mı?

Biri təəccübünü gizlətmədi:

– Ay kişi, sən gecəni də burda yatırsan?

– Lazım gələndə yatıram.

– Al bu xərcliyi, çıx get yolunla, qoy işimizi görüb qurraq, – deyə 38-40 yaşlarında ucaboy, qaraşın kişi ona pul uzatmaq istədi.

– Əlini geri çək, sənin qəpik-quruşuna qalmamışıq, – Rəhman sərt cavab verdi.

– Qəpik-quruş deyil, yüz manatdır. Öz aramızdır, bu qədər pulu bir ay buralara ayaq döyəndən sonra da qazana bilmirsən, – pul təklif eləyən təkid etdi.

– Deyəsən məni yaxşı tanımirsan, – Rəhman səsini qaldırdı.

Meşəbəyinin yaxşılıqla yola gəlmədiyini görəndə onu hədələməyə başladılar. Bunu görən Rəhman tüfənginin lüləsini onlara tərəf tuşladı:

- Artıq-əskik danişsanız, tətiyi çəkəcəyəm, - dedi.
- Ay Rəhman, burax bizi, çıxaq evimizə gedək, odunun da bizə lazım deyil, deyə onların arasında ən yaşlısı dilxor halda dilləndi.
- Gecənin xeyrindən səhərin şəri yaxşıdır, - Rəhman cavab verdi.
- Səhəri gözləməkdə məqsədin nədir?
- Aparıb sizi idarəmizə təhvıl verəcəyəm, qanunsuz, icazə almadan ağaç kəsdiyinizə görə hamınızı cərimə edib buraxacaqlar.

Xahişin, minnətin, eləcə də hədə gəlməyin heç bir səmərə vermədiyini görəndə ümidlərini üzüb hərə bir yanda özünə yer rahladı.

Səhərin gözü açılar-açılmaz Rəhman onları yuxudan oyadı. Sürücüyə maşını işə salmağı əmr elədi, özü isə qalan dörd nəfərlə yük yerinə mindi. Rayon mərkəzinə kimi heç kəs dilənmədi. Meşə idarəsinin yanına çatanda Rəhman maşından düşdü:

- Çixın gedin, amma bir də ayağınız mənim sahəmə dəysə, bəxtinizdən küsün.

* * *

Darvaza bağlı idi. İçəridəkiləri oyatmamaq üçün barının üstünə çıxıb oradan içəri tullandı. Ehtiyatla, ayaq barmaqlarının ucunda aynabəndə qalxdı. Otaqların kapıları içəridən bağlı idi. Arvadını oyatmaq istəməyib küncdəki divanda uzanıb gözlərini yumdu. Haçan yuxuya getdiyindən xəbəri olmadı.

- Ay kişi, dur evdə uzan, – Mayısənin səsinə gözlərini açdı.
- Haçan gəlmisən? Heç xəbərimiz olmayıb.

- Səhər saat 5 idi.
- Doyunca yatıb sonra evə gələ bilməzdin? - Mayisənin səsindəki tikani o saat hiss elədi, amma cavab vermədi. Yuxusuzluq onu halsizlaşdırmışdı. Otağa keçib çarpayısına uzandı, amma nə qədər elədisə mətbəxdəki qab-qacaq səsin-dən gözlərinə yuxu getmədi.

Sonra Mayisə qapını zərbələ çırpıldı, Rəhman diksini b yerindən qalxdı.

- Mayisə, yemək hazırla, dünən səhərdən dilimə çörək dəyməyib, – dedi.

Mayisə elə bil buna bənd idi.

- Nə əcəb səni çaysız-çörəksiz yola salıblar? - deyə acı kinayə ilə soruşdu.

– Yenə başladın?

- Mən başlamamışam, sənsən başlayan. Evindən, eşiyindən soyumusan, düşünmürsən ki, evdə arvad-uşaq var, bir-dən nəyəsə ehtiyacları olar. Bütün rayon bilir nə oyunlardan çıxırsan, haralarda gəzirən.

Rəhman heyrətlə arvadına baxır, deməyə söz tapmadı. Mayisə ona əhəmiyyət vermədən dilinin acısını tökür, Rəhman isə səbirlə arvadının haçan sakitləşəcəyini gözləyirdi. Nəhayət, səbir kasası doldu, əlini stola çırpıldı:

- Bəsdir! – deyə var gücü ilə bağırıldı. Yalnız bundan sonra Mayisə sakitləşdi. Cəlil oyanıb qorxu hopmuş yuxulu gözlərini ovuştura-ovuştura atasına baxırdı. Rəhman uşaqdan ötrü yamanca darıxmışdı. Amma indi gözlərinə heç nə görünmürdü. Çəkmələrini ayaqlarına keçirib otaqdan çıxdı. Darvazanın qapısı zərbələ örtüləndə arxadan Mayisənin qışqırığı eşidildi:

– Get, sənin yerin meşədir, onsuz da ordakı heyvanlardan heç nə ilə seçilmirsən.

Sonra isə adəti üzrə qarğışa keçdi:

– Səni görüm ilan çalsın. Səni görüm geri qayıtmayasan. Səni görüm qurd-quşa yem olasan. Səni görüm...

Rəhman yan-yörəsinə baxdı, yaxşı ki, heç kəs yox idi. Tələsik addımlarla küçəni keçib, kəsmə yolla məşəyə tərəf istiqamət aldı. Şəhərin qurtaracağındakı son evin yanından keçib meşəyə yaxınlaşanda çoxdan görmədiyi sevgilisini tapmış adam kimi sevindi. Yamyaşıl otların üstünə sərildi. Rəhman içəridən onu yandıran, alışdırın hisslərini soyutmaq isteyirdi. Özünü tərk olunmuş adam kimi hiss edirdi. Bu gùnəcən heç zaman belə dərindən duymamışdı ki, dünyada bütün dərdlərdən, itkilərdən böyük bir əzab var: səni başa düşmürlər, anlamırlar, sənə inanmırlar. Ən dəhşətlisi isə odur ki, dərdini danişa, ürəyindəkiləri açıb deyə, təsəlli uma, xoş söz, mehriban münasibət, ülfət görə bilmirsən. Mayisə ilə təleyini bağladığı bu illər ərzində dəfələrlə aralarında incikliklər olmuşdu, amma bugünkü kimi qəlbi sınmamışdı. Ötən illər ərzində zaman onları yaxınlaşdırmaq əvəzinə bir-birindən uzaqlaşdırılmışdı. Ürəyinin dərinliklərində, qəlbinin əlçatmaz guşəsində gizlətdiyi, hamidan, hər kəsdən pünhan saxladığı hisslərdən, duyğulardan Mayisə heç vaxt xəbər tutmamış, heç buna səy də göstərməmişdi. Rəhman da buna adət etmişdi, həm də təkcə buna yox, arvadının dözülməz xasiyyətinə də öyrəşmişdi. Bütün bunların səbəbi isə Mayisənin qısqanlığı idi. O, ərini təkcə qadınlara yox, az qala meşəyə, heyvanlara, hətta ağaclarla da qısqanırdı. Onun işinə bağlılığını, məhəbbətini heç cür anlaya bilmirdi, buna xoşa-gəlməz, ürək ağrısından mənalar verirdi.

Təbiət Rəhmana qəribə bir həssaslıq vermişdi, ona görə də şirin sözə, xoş münasibətə həmişə ehtiyac duyurdu. Amma o, sakit təbiətli, azdanişan, dərdini içəridə çəkən adam idi, hisslərini bürüzə verməyi xoşlamazdı. Özünə qapanan olduğuna görə heç kəs onunla yaxınlıq edə bilmirdi. Mayisə ilə ümumi dil tapmamasının da əsas səbəbi bu idi. Kim bilir,

bəlkə də vaxtında uşaqları olsayıdı, aralarında özlərindən xəbərsiz yaranmış soyuqluq, bu qeyri-müəyyən münasibət düzələrdi.

Allah-taala ona övlad sevincini düz on ildən sonra qismət etmişdi. Lakin uzun illərin həsrətindən sonra dünyaya gəlmış oğlunun qanında zəhərlənmə olduğunu, üstəlik Mayisənin də bu xəstəliyə düşər olduğunu bilənda nələr çəkmişdi! Neçə ay davam edən müalicələrin bir köməyi olmamışdı. Ümidsiz, hər şeydən əli üzülmüş halda Bakıdan rayona qayıtmışdır. Bələyin içində hərəkətsiz uzanan, həyat əlamətləri yalnız xırda, qara gözlərində duyulan, zəiflikdən ağlaya da bilməyən, pişik miyoltusunu xatırladan zəif səslər çıxaran, gözünün qabağında şam kimi əriyib gedən ciyərparasına baxdıqca Rəhmanın ürəyi qan olurdu. Ona kömək edə, əzablarını yüngülləşdirə bilmədiyinə görə özünə acığı tuturdu.

Son on gündə uşaq yeməkdən kəsilmişdi, qızdırması düşmürdü, bu halda onun nəfəs alması, yaşaması möcüzə idi. “Bu neçə ayda uşaq nə qədər əzab çəkdi. Allah, ya onu sağılt, ya da əzablardan qurtar”, – deyə ürəyində yalvardı. Ancaq təsəvvür edəndə ki, oğlunu soyuq torpağa basdırır, bədənidən gizilti keçdi. Uzun illərdən sonra həyatında günəş kimi doğmuş, gəlişi ilə onun firtinalı, qasırğalı ürəyinə bir sakitlik gətirmiş, həyatını mənalandırmış Cəlil onun istinadgahi, ümid yeri idi. Gələcək arzularını, taleyini ona bağlamışdı. Beşikdəki bu əl boyda çəga haçansa onu son mənzilə yola salmalı idi. Amma xəstəlik ciyərparasını Rəhmanın əlindən alındı.

Bu fikirdən ürəyi sıxıldı. Oğluna, onun yanında sakitcə uzanmış, rəngi sapsarı saralmış, xəstəlikdən tanınmaz hala düşmüş Mayisəyə baxıb heç nə demədən evdən çıxdı. Fikirləşməyə vaxt yox idi. Ölümün caynağında çırpınan iki əziz adamını taleyin ixtiyarına buraxmaq olmazdı.

İki gün rayonu kəndbəkənd, evbəev gəzəndən sonra bir çanta quru otla evə qayıtdı. Onlardan məlhəmlər, cövhərlər, dəmləmələr düzəltdi, sonra müalicəyə başladı. Tezliklə Cəlildə də, Mayisədə də dəyişiklik hiss olundu, qızdırma-ları düşdü, sonra iştahları düzəldi. İki aydan sonra xəstələ-ri tanımaq olmurdu. Qonum-qonşu inana bilmirdi ki, həkim-lərin çarə edə bilmədiyi ağır xəstələri Rəhman dirildib. Rəhman hamını başa salmağa çalışırdı ki, burda heç bir mö-cüzə yoxdur, sadəcə olaraq xalq təbabətinin min illərin sınağından çıxmış üsullarını köməyə çağırıb. Lakin beşi inan-sa da, on beşi elə zənn edirdi ki, Rəhman onları öz cadusu ilə xilas edib.

Həmin yazdan etibarən Rəhman hər gün işə gedəndə özü ilə çanta da aparır, çöldən, dağın ətəyindən, məşədən piltan, dəvədəbanı, yarpız, dəmrov, itburnu çiçəyi, cökə çiçəyi və başqa saysız-hesabsız bitkilər yiğirdi. Səliqə ilə onları quru-dur, sonra şüşə qablara yiğib saxlayırdı. Evdə xəstələnən olanda daha həkimə qaçmırlılar, Rəhmanın dərmanları kö-məyə çatırdı. O, xalq təbabətinin nə demək olduğunu uşaq-lıqdan bilirdi. Soyuqdəymədə, səpgidə, hərarətdə, qan azlı-ğında nənəsi otlarla, çiçəklərlə onları müalicə edərdi. Məcburi peyvəndlərdən başqa evlərində iynə, dərman nə ol-duğunu bilmirdilər.

Mayisə ilə Cəlil sağalandan sonra qonşular, qohumlar Rəhmanın yanına məsləhətə, kömək dalınca gəlməyə başla-dılar. O da “yox” deyə bilmirdi, çünkü bəzən həkimlərin iki aya müalicə etdikləri yaranı ikicə dəfə bağayarpağı bağla-maqla sağalda bilirdi. Öskürəyin qarşısını dəmləmə içirt-məklə ala bilirdi. Adamlara kiçicik də olsa xeyri dəyəndə zəhmətindən həzz ala bilirdi. Özü də bunu əvəz gözləmə-dən, nəsə ummadan edirdi. Kömək əlini uzatdığı xəstələr hə-yatının bir parçasına çevrilirdilər, onlara bağlanırdı. Bir şey vardı ki, zəhməti müqabilində ona pul və ya hədiyyə təklif

olunanda ürəkdən inciyirdi. Bu isə Mayisəni yaman hirsləndirirdi:

– Evində bir həsirdir, bir Məmmədnəsir, amma özünü elə aparırsan, guya heç nəyə ehtiyacın yoxdur. O qədər əyər-əskiyimiz var, sənsə gözütoxluluq edirsən. Elə bilirsən, bununla hörmətin çoxalacaq? Ay-hay! Ac qurubəy!

Mayisənin tənqidlərinə, tənbehlərinə baxmayaraq Rəhman özü ilə bacarmırdı, özünü məcbur etsə belə adamlardan “mükafat” ala bilmirdi. Daş qaldırmaq, yük daşımaq ona bundan asan görünürdü.

– Elə bilirsən hamı səni düz başa düşəcək? – Mayisə onu inandırmaq, inadından döndərmək istəyir, amma buna heç cür nail ola bilmirdi. Əslində ərinin “qurubəy”liyindən daha çox yanına gəlib-gedənlər onu narahat edirdi. Qalın qara saqqal saxlayan, iri qara gözlərində həmişə anlaşılmaz bir məna dolaşan Rəhman yaraşıqlı adam idi. Arıq, qaraşın Mayisə onu hamiya qısqanırdı, amma bunu elə bürüzə verirdi ki, tez-tez Rəhmanın xətrinə dəyirdi.

Bir dəfə qonşusu Aqşin arvadı Zümrüdün qolundakı yara-yaya baxmağı ondan xahiş etmişdi. O da iki gün ərzində hər dörd-beş saatdan bir gəlinin qoluna məlhəm sürtüb sarılmışdı. İki gündən sonra məlhəmlərin təsirində yara sorulmuşdu.

Həmin hadisədən sonra bir dəfə Mayisə ərinə onun Zümrüdə acgözlük lə baxdığını, yerli-yersiz qolunu əlləşdirdiyini, təklikdə qulağına nə isə piçildadığını qəribə tərzdə eşitdirmişdi. Bunun üstündə Rəhman ondan küsmüşdü. Çünkü əslində utandığından bircə dəfə belə başını qaldırıb o gözəl gəlinin üzünə baxmamışdı.

Nədənsə Mayisə onu açılamaqdan, zəhərləməkdən, qanını qaraltmaqdan, kefinə soğan doğramaqdan zövq alırdı. Mayisəyə qarşı heç vaxt kobudluq etməyən, onun ən kiçik arzularını belə sözsüz yerinə yetirən Rəhman arvadının bu qəribə təbiətindən baş aça bilmirdi, bundan səbirsiz, qərarsız

olur, evdən-eşikdən soyuyurdu. Yalnız işdə özünü rahat hiss edirdi. Məşədə özünü sahibi-ixtiyar sanır, bu ucsuz-bucaqsız yerlər ona sakitlik gətirirdi. Amma onu ən çox ağrından bir şey də vardı ki, məşəyə, göz bəbəyi kimi qoruduğu, mühafizə etdiyi əraziyə məhəbbətinə, sədaqətinə müxtəlif mənalar verən təkcə Mayisə deyildi. Rəhmanın hər hərəkəti, hər sözü adamlarda qəribə röylər yaradırdı. İl on iki ay çöldə-bayırdə dolaşan, nəzarətində olan məşə sahəsinin hər cığırına beş barmağı kimi bələd olan məşəbəyi haqqında rayonda müxtəlif şayiələr gəzirdi. Kimi onun cadu-pitiklə məşğul olduğunu, kimi ruhi xəstə olduğunu, kimi deyingən, qısqanc arvadının əlindən canını qurtarmaq üçün məşədə lövbər salmağa məcbur olduğunu deyirdi. Ona neçə cür ləqəb qoymuşdular: "gecəgəzən", "cadugər", "pitikçi", "dərviş"...

Haqqında danışılan söz-söhbət bəzən gəlib öz qulağına da çatırdı. Əvvəllər bundan inciyir, adamların bu münasibətin-dən ürəyi ağrıyırıldı. Lakin illər keçdikcə buna da öyrəşdi.

...Aclıq get-gedə onu taqətdən salırdı. Gözlərinin qarşısını elə bil duman örtmüşdü. İndi o, yeməkdən başqa heç nə barədə düşünmürdü. Zorla özünü ələ aldı, olan-qalan qüvvəsini toplayıb ayağa qalxdı. Meşənin içiñə doğru istiqamət aldı. Palıdılıqdakı xəlvət bir guşədə onun koması vardi. Qamışlardan səliqə ilə hörüb düzəltdiyi, içiñə başdan-başa heyvan dəriləri döşədiyi bu koma onu qışda soyuqdan, yayda istidən qoruyurdu. Bəzən burada gecələyirdi. Özü üçün ehtiyat ərzaq saxlayır, neft piltəsində xörək bişirirdi.

Komaya keçib çörək qazanının qapağını qaldırdı. Bir həftə əvvəl dükandan alıb gətirdiyi çörəyi kif basmışdı. Bıçaqla kifli yerləri səliqə ilə kəsdi, sonra isə onu dilim-dilim doğrayıb pendir çıxardı, yeməyə başladı. Komanın yanında qaynayan bulağın başına gəlib əl-üzünü yudu, sonra doyunca su içdi. Qayıdır taxtin üstündə uzandı, gözlərini yummağı ilə yuxuya getməyi bir oldu.

Toran qovuşanda yuxudan oyandı: meşə dərin sükuta qərq olmuşdu. Birdən Rəhmanın ürəyini ona bu günə qədər tanış olmayan bir həyəcan bürüdü. Adət etdiyi, ömrünün uzun illərini keçirdiyi meşədə bu gün qərar tuta bilmirdi. İnsan nəfəsinə, xoş ülfətə, mehriban ünsiyyətə ehtiyac hiss edirdi. Danışmaq, dərdləşmək, ürəyini kəlbətin kimi sıxan, qəlbindən daş tək asılan, onun dincliyini pozan duyğularını kiməsə danışmaq, bir növ boşalmaq, sakitləşmək istəyirdi.

Asta addımlarla, tələsmədən meşədən çıxdı. Rayon mərkəzinə çatıb aşağı məhəlləyə, öz evinə dönmək əvəzinə üzüyüxarı qalxmağa başladı. Ərzaq malları mağazasının böyründən sola burulub, sarmaşıq qızılıgullə örtülmüş barının yanında ayaq saxladı. Qapını ehmalca aralayıb içəri boylandı, heç kəsi görməyib çəkinə-çəkinə səsləndi:

– Ay ev yiyəsi!

Həyətin o başında Sərvinaz göründü. Ağlamaqdan gözləri qızarmış, dodaqları şışmış qadın Rəhmanı görəndə əllərini şappıldadıb:

– Ay aman, gör bizə nə yaxşı adam gəlib! – deyə sevinclə səsləndi.

– Salam, Sərvinaz, – onun bu sevinci Rəhmanı kövrəldi.

– Salam, Rəhman dayı. Nə yaxşı biz yadına düşmüşük? Nə əcəb bizi yoluxmaq qərarına gəlmisən? Adil burda olanda mağıl tez-tez gələrdin, bizə baş çəkərdin. Amma indi o yoxdu deyə bizi tamam unutmusan.

– Kişisiz evə gəlmək özün bilirsən də, necə çətidir.

– Sən ki, özgəsi deyilsən. Yadından çıxıb bəyəm, gedən günü Adil bizi sənə tapşırdı.

– Düz deyirsən, günahkaram. Amma neçə dəfə istəmişəm gəlib sizi yoluxum, fikirləşmişəm ki, camaat buna pis baxar, söz-söhbət yaranar.

– Heç kəs heç nə deməz, sən bu evə məhrəm adamsan, Adil səni qardaşdan artıq istəyir. İnanmirsansa al, özün onun məktubunu oxu.

Sərvinaz önlüyünün cibindən dörd qatlanmış vərəq çıxarıb ona uzatdı.

Rəhman məktuba gözucu baxıb:

– Nə yazır? Neçə il iş kəsiblər? – deyə soruşdu.

– Səkkiz il.

– Nə danışırsan? Ona görə aqlamışan? – Rəhman bu sözləri canıyananlıqla dedi. Sərvinaz ona cavab verməyib əl-ayağa düşdü:

– Qapıda niyə dayanmışan? Sən Allah, keç içəri, qoy uşaqların da eyni açılsın. Adil tutulandan bəri heç bizi arayıb-axtaran yoxdur.

– Rəhman dayı gəldi, Rəhman dayı gəldi!

Adilin altı yaşlı totuq qızı Nigar qaça-qaça gəlib onun qucağına atıldı. Rəhman onu qaldırıb üzündən öpdü. Uşaq ağlamsındı:

– Bizə niyə gəlmirsən?

– Mənimçün darıxmışdin?

– Bəs nə!

– Onda ananı da götürüb gələydin bizə.

– Anam aparmır da!

Azərlə Həbib də səsə çıxdılar.

– Hə, qoçaqlar, necəsiniz?

– Yaxşı.

– Məktəbə az qalır ha. Gərək yaxşı oxuyasınız. Camaat deməsin ki, uşaqlar nəzarətsiz qalıb.

Rəhmanın gəlişi ilə həyət-bacaya bir canlanma gəlmişdi. Uşaqlar həmişəki kimi saysız-hesabsız suallarını yağıdırırdılar. O da özünəməxsus səbirlə uşaqlara cavab verirdi.

– Tay bəsdi Rəhman dayını yorduz, gedin oynayın. İşdən gəlib, qoyun bir loxma çörək yesin, – Sərvinaz onları çölə çıxardı.

Rəhmanın bu evdə həsəd apardığı çox şey var idi. Uşaqların zəmanəyə uyğun gəlməyən sözəbaxımlılığı, analarının bir sözünü iki eləməmələri də onlardan biri idi. Özü də qəribə burası idi ki, uşaqlar əzazil təbiətli Adilin tapşırıqlarını belə sözsüz yerinə yetirmirdilər. Sərvinaz nə qışqırar, nə əmr edərdi, amma onlar üçün analarının sözü qanun idi.

Adillə Sərvinazın toyu yadına düşdü. Əslində toy yox, ondan bir həftə əvvəlki hadisələr xatirində canlandı...

...Gecə yarısı qapı bərkədən döyüldən narahat olub eşiyyə çıxan Rəhman küçədə soyuqdan büzüşmiş, halı pərişan olan Adili görəndə təşvişə düşdü. Adil onu ağzını açmağa qoymadı:

- Rəhman, get, geyinib gəl.
- Nə olub axı?
- Sonra deyərəm, yeri, əyninə paltar gey.

Rəhman bir göz qırpmında geyinib küçəyə çıxdı. Tinə çatanda Adil qarağacın gövdəsinə bağlanmış iki atı göstərib:

- Yarguna gedəcəyik, – dedi.
- Yargun kəndi rayon mərkəzindən otuz kilometr aralıda yerləşirdi. Adil burada böyüüb boyabaşa çatmışdı.
- Xeyir ola, Adil? – Rəhman təşvişlə soruşdu.
- Qız qaçıracayıq.
- Nə?
- Bir həftədən sonra qızın toyudur, özgəyə verirlər.
- Dəli olmusan, nədir? Adam özgənin nişanlısına tamah salmaz.
- Düz bir il atamgil o evə gedib gəlib, amma qızı verməyiblər. İndi isə lütün birinə nişanlayıblar.
- Qızın sənə meyli var?
- Evimə gələndən sonra meyl öz-özünə yaranacaq, – deyə Adil arxayınlıqla cavab verdi. Sonra isə səsini yavaşıdırıb: –

Onu almasam ölürem, – dedi. Bu sözlərdə hər şey var idi, Rəhman bu bir cümlədən dostunun ürəyini tamam-kamal oxudu.

– Getdik, – deyə qərarını bildirdi.

Onlar kəndə çatanda artıq gecə yarıdan ötmüşdü. Ordan-burdan vaxtı səhv salmış xoruzların bəni, nədənsə duyuq düşüb hürüşən itlərin səsi gəlirdi.

Sonra ətrafa dərin sükut çökdü. Sakitliyi yalnız at ayaqlarının tappıltısı pozurdu.

– Evlərində kim var?

– Heç kim. Atası ilə anası toy tədarükündən ötrü rayona gediblər, sabah qayıdacaqlar.

Evin yanına çatanda Adil həyəcandan özünü itirdi.

– Sənə nə oldu birdən? – Rəhman dostunun buza dönmüş əlini silkələdi. – Özünə gəl!

– Mən səni çöldə gözləyim, sən qızı çıxart, çığırmasın deyə ağızına dəsmal bas, – Adil bu sözləri az qala yalvarışla dedi.

Gözləməyə vaxt yox idi, bir azdan səhər açılacaq, qonşular duyuq düşəcəkdi. Rəhman atdan atılıb yerə düşdü, alçaq taxta çəpərin üstündən aşib həyətə keçdi. Birdən ayağının altında nə isə yumşaq bir şey hiss elədi. Qulaqbırıcı miyoltu eşidiləndə diksinib iki-üç addım geri çekildi. Pişik tullanıb çəpəri aşağıda o, ehmallıca evə yaxınlaşdı. Aynabəndin qapısını var gücü ilə bir neçə dəfə itələdi. Cəftə yerindən qopdu. Otaqlardan ikisinin qapısından qıfil asılmışdı. Deməli, qız üçüncüdə idи. Otaq içəridən bağlanmışdı, amma elə birinci cəhddən qapı asanlıqla açıldı.

Uzun qara saçları balışın üstünə dağılmış, güllü çit gecə köynəyində şirin yuxuda olan qızı görəndə Rəhmanı sanki ıldırım vurdu. Qənirsiz gözəl idi. Ağappaq üzü, uzun qara qaşları, xirdaca burnu, totuq dodaqları olan, başının üstünü almış təhlükədən xəbərsiz halda yatan qız onu tilsimlədi.

Ömründə ilk dəfə idi ki, belə gözəl görürdü. Özünü itirib nə edəcəyini bilmirdi. Birdən ürəyində qəribə bir üsyan baş qaldırdı, qızı Adilə qısqandı. Amma bu, bir an çəkdi.

Vaxt keçirdi, gözləmək olmazdı. Çarpayının başından asılmış aq çit yaylığı götürüb qızın ağızına basdı. Bu kobud hərəkətdən diksinib yuxudan kal duran, heç nə başa düşməyən qızın gözləri dəhşətlə dolu idi. Rəhman onun qollarını bağlayıb qucağına aldı. Qız bədəninin bihuqedici qoxusu başını gicəlləndirirdi. Bayırda çıxanda sübhün ayazı onu üşütdü. Bircə köynəkdə tir-tir əsən qız nədənsə onu kövrəltdi.

Rəhmanı qızla bir yerdə görəndə sevincdən Adilin gözləri alışib yandı. Amma Rəhman dostunun üzünə baxmadı, qasqbaqlı halda qızı Adilin yedəyinə qoydu, sonra atın üstünə atılıb cilovundan dartdı. Onlar kənddən çıxanda Adil həyəcanla soruşdu:

- Bəs qızı hara aparmı!
 - Necə yəni hara? Evinizə!
 - Axı ev adamlı doludur. Atamgil, bacılarım, üstəlik də qonaqlarımız var.
 - Bəs bu barədə əvvəlcədən düşünməzlər? – Rəhman hirsləndi. – Adam bir işi görməzdən əvvəl ölçüb-biçər.
- Onlar bir xeyli fikirləşdilər, amma çıxış yolu tapmadılar. Nəhayət, Rəhman təklif etdi :
- Meşədə mənim komam var, ara sakitləşənə kimi orda qalmaq olar.

Beləcə, o, Adillə Sərvinaza sığınacaq vermişdi.

O gecənin səhəri Sərvinazın gözü yaşlı halda qəhər içində dediyi sözlər uzun müddət onun yadından çıxmamışdı:

– Məni bu vəhşi üçün qaçırandı Allahdan qorxmadın? Heç olmasa fikirləşəydim ki, atam yaşındadır!

Onda Rəhman başını yerə dikib heç bir cavab verməmişdi. Amma sonralar yüz dəfə, min dəfə özünü söymüş, danlamışdı ki, bu izdivaca şərait yaradıb. Kobud təbiətli Adil bu

mələyə oxşar qızə heç yaraşmırdı. Üstəlik də onu incitməkdən, əzab verməkdən ləzzət alırdı. Onu yerli-yersiz döyməkdən elə bil zövq alırdı. Rəhman dəfələrlə qızı onun əlindən almış, caynaqlarından xilas etmişdi.

– Niyə yazıçı o günə qoyursan? – Bir dəfə acıqlı halda dostundan soruşmuşdu.

– Belə edirəm ki, məndən qorxsun. Yoxsa gözü ondabunda olar. – Adil ona acıqlı halda cavab vermişdi.

– Şadlığına şitlik eləmə! – deyə Rəhman dostuna nəsihət vermək istəmişdi. Amma onu da bilirdi ki, Adil arvadını dəlicəsinə sevir, amma nədənsə sevgisini kobuduqla bildirir.

– Nə yaman fikrə getdin, ay Rəhman dayı? – Sərvinaz onu düşüncələrdən ayırdı. O, çay dəmləmiş, mürəbbə, bal gətirmişdi. Kəklikotu qarışdırılmış hind çayının xoş ətri otağı bürümüdü.

– Elə bil ürəyimə dammışdı ki, sən gələcəksən. Bayaqdan xəngəl kəsib hazırlamışam, qiyməsini də bişirmişəm, beşcə dəqiqəyə süfrəyə gətirəcəyəm. Adılınən sənin sevimli yeməyindir.

– Əziyyət çəkmə, indi çay içib gedəcəyəm, – Rəhman bu-nu elə-belə, demək xatırınə dedi.

Bir azdan xəngəlin, sarımsaqlı qatığın iştahaçan qoxusu gələndə o, utancaqlığı unudub yeməyə girişdi. İri dövrədəki xəngəlin hamısını yeyib qurtarandan sonra gözlərini qaldırıb təqsirkarcasına Sərvinaza baxdı:

– Sənə bir şey qalmadı?

– Mən sonra uşaqlarla yeyərəm, xəngəl çox kəsmişəm, – Sərvinaz onu sakitləşdirdi. Bir azdan:

– Sənə nə olub, Rəhman dayı? – deyə astaca soruşdu.

– Mənə nə ola bilər ki?

– Gizlətmə. Görürəm ki, halın özündə deyil. Arıqlamışan, gözlərin çuxura düşüb... Dərdini danışsan, yüngülləşərsən. – Sərvinaz əl çəkmədi. Amma Rəhman söhbəti dəyişdi.

Bir azdan Sərvinazla, uşaqlarla vidalaşıb getdi. İki saat əvvəl qəlbini bürümüş kədərdən əsər-əlamət qalmamışdı. Öz evinin yanına çatanda bir an ayaq saxladı, amma nə fikirləşdi, içəri girmədi, tələsik addımlarla yanından ötüb getdi.

* * *

Xeyli vaxt idi ki, evinə getmirdi, əvvəllər Mayisə ilə Cəlil üçün darıxar, qərarsız olardı. Amma indi ev onu çəkmirdi. Sərvinazgilə gedəndən özünü dəyişmiş, başqalaşmış kimi hiss edirdi. Adil tutulandan sonra ötən bu altı ay ərzində yeganə dostunun yoxluğu onu çox ağrıtmışdı. Amma nədənsə gedib onun arvadından, uşaqlarından hal-əhval tutmağa ürək eləmirdi. halbuki əvvəllər əlinə kiçik bir fürsət düşən kimi mütləq onlara baş çəkərdi.

Əslində dostugilə onu dartıb gətirən Adildən çox Sərvinaz idi. Onunla kəlmə kəsmək, uzaqdan-uzağə ona göz qoymaq, bişirdiyi ləzzətli yeməklərin dadına baxmaq onun üçün əsl bayram olurdu. Mayisə yeməkləri Sərvinaz kimi bişirə bilmirdi, istəsə belə onda Sərvinazdakı kimi alınmırıldı. Bunu Mayisə özü də etiraf edirdi. Əri ilə bir yerdə onların evində qonaq olub qayıdanda həmişə bu barədə danışındı. Ürəyində isə Mayisənin Sərvinazdan zəhləsi gedirdi. Ən çox da gözəlliyyinə görə onu görən gözü yox idi.

Hər dəfə onların evinə gedib gələndən sonra Mayisə bir bəhanə tapıb əri ilə dalaşardı. Onu acılayar, xətrinə dəyər, kobud sözlərlə qəlbini toxunardı. Rəhman da onun qəzəbinin əsl səbəbini bildiyi üçün Mayisəyə cavab verməz, sakitcə evdən çıxardı. Arvadının xasiyyətinə yaxşı bələd olduğu üçün son iki-üç ildə o, Adılgılı tək gedirdi, arvadını özü ilə aparmırdı. Əslində Mayisə də bu qərardan razı idi, çünkü hər dəfə Sərvinazı görəndən sonra hırslınməkdən, əsəbiləşməkdənsə onu görməmək, səsini eşitməmək daha yaxşı idi.

Adil yeyinti üstündə tutulanda hamidan çox Rəhman sar-sılımışdı. Lakin dostuna ürəyi yandığına görə yox, Sərvinazın tək-tənha qalacağına görə. Bunu heç kəsə deyə bilməzdi, ürəyində öz-özünə etiraf etməkdən qorxsa da, bu, belə idi. Elə ona görə də birdən-birə ayağını o evdən üzmüdü. Amma bu dəfə onlara gedəndən sonra başa düşdü ki, bu evə baş çəkmədən, Sərvinazdan, uşaqlardan hal-əhval tutmadan yaşaya bilməyəcək. Birdən Adilin çəpər qonşusu, beş il əvvəl arvadı vəfat etmiş Məmməd yadına düşdü. Rəhman dəfələrlə şahidi olmuşdu ki, Məmməd çəpərin dalından Sərvinazı pusur. Bunu Adillə Sərvinaz da bilirdi. Ona görə də Adil işlə əlaqədar bir yana gedəndə mütləq evdə bir adam qoyurdu.

Bu altı ayda ilk dəfə idi ki, Məmmədin varlığı yadına dùşürdü. Ərsiz, dörd divar arasında xırda uşaqlarla tək qalan Sərvinaza Məmməd dəyib-dolaşmır ki? Bu fikirdən onu nədənsə tər basdı. İlk dəfə xəcalət çekdi, taleyin ümidiñə buraxılmış Sərvinazın vəziyyətini düşündü.

Gecə saat 12 idi. Meşədən haçan çıxdığını, Adilgilin qapısına haçan gəlib çatdığını bilmədi.

Birdən gördüyü mənzərədən dəhşətə gəldi. Həyətdə, evin qapısı ağızında Məmməd, onun qarşısında isə əlində qoşalulə tutmuş Sərvinaz dayanmışdı.

– At tüfəngi, deyirəm sənə! – Məmmədin səsi titrəyirdi, deyəsən qorxmuşdu.

– İndi səni gəbərdəcəyəm, köpək oğlu. Oğru pişik kimi özgə qapısını pusmaq sənə baha başa gələcək.

– Aaz, sənə ki, pisliyim keçməyib. Deyirəm, yəni kişisiz arvadsan, səkkiz il tək-tənha qalmayacaqsan ki!

– Ay nadürüst, yer üzündə bircə ikimiz qalası olsaq, onda da sənin üzünə baxmaram, tfu sənə! – deyə Sərvinaz səsini qaldırdı.

Rəhmanın yumruğunun açılmağı ilə Məmmədin yerə sərilməyi bir oldu. Sonra əyilib zərbələrini onun üzünə, başına,

bədəninə endirməyə başladı. O, qəzəbini heç cür boğa bilmirdi. Məmmədin burnundan qan fışqırırdı.

– Bəsdir, Rəhman dayı, öldürməyəcəksən ki! – Sərvinaz güclə onu yerdən qaldırdı.

– Bura bax, namərd adam, bu qadını kimsəsiz görmüsən deyəsən. Açıqlığını, yaxşı eşit, bir də sənin ayağını demirəm, nəfəsini, hənirini bu tərəfdə duysam, özündən küs!

Məmməd ayağa durub çəpərə sarı yollandı.

– Ordan yox, çöl qapısından, – Rəhman qəzəblə səsləndi. Məmməd geri qayıdır çöl qapısına tərəf getdi. Yalnız bu zaman Rəhman gördü ki, Sərvinazın üzü qorxudan ağappaq ağarıb, əlleri əsir. Qolundan tutub onu içəri apardı. Dünya-dan xəbərsiz halda yatişan uşaqları oyatmamaq üçün piçilti ilə soruşdu:

– O əclaf çıxdan səni izləyir?

– Adil gedəndən bircə dəfə rahat yatdığını yadına düşmür. Bir ara istədim milisə şikayət edim. Amma sonra fikirləşdim ki, dilə-dişə düşərəm, onunu da üstünə qoyub oradburda danışarlar, ondan sonra dözə bilmərəm.

Sərvinaz bunları qəhərlə deyirdi. O, danışdıqca çəkdiyi əzablar Rəhmana aydın olurdu. Sərvinaza deməyə təsəllivrici sözlər axtarır, amma tapa bilmirdi. Eləcə dinməzcə oturub ona qulaq asırdı.

– Səhərdən ürəyim sıxlırdı, özümə yer tapa bilmirdim, demə başında iş varmış, – nəhayət, Rəhman dilləndi. Sərvinaz minnətdarlıq dolu gözlərlə ona baxıb heç nə demədi.

Yarım saatdan sonra Rəhman yerindən qalxdı:

– Daha gedim, qorxub eləmə, rahat yat. Məmməd qorxağın biridir, daha gözünün ucu ilə də sənə baxmaz. Tay bundan sonra tez-tez gəlib sizi yoluxacağam.

– Hə, Rəhman dayı, sən Allah, bizi yaddan çıxarma. Kişisiz evə qurd-quş daraşar. – Sərvinaz bunu deyib dərindən köksünü ötürdü.

Öz evinin yanına çatanda Rəhmanın ürəyi həyəcanla döyünməyə başladı. Oğlunu görmək üçün burnunun ucu göynədi. Həyətə keçib ordan eyvana çıxdı. Uşağı oyatmağa ürək eləmədi. “Qoy yatsın, səhərə az qalıb,” – deyə fikrindən keçirdi.

Gecə dərin bir düşüncə kimi dörd tərəfi bürümüşdü. Yaxınlıqdan qurbağa qurultusu eşidilirdi. Hər dəfə olduğu kimi indi də bu səs Rəhmana nə isə bir qüssə gətirirdi. Eyvanın məhəccərinə söykənib gözlərini qaranlığa dikdi: “Nədir, ay qur-qur, niyə yatmamışan? Sənin də yuxunu qaçıran var? Bəlkə sən də mənim kimi balançın darixmışan, əlin ona çatmır? Bəlkə başqa dərdin var?”

Birdən ətrafdakı sükütu at ayaqlarının tappiltisi pozdu. Yəhərin üstündəki səkkiz-doqquz yaşlarında oğlan uşağını o saat tanındı, qonşunun oğlu Mahir idi. Elə gün olmurdu ki, atı yorub qan-tər içində evə gətirməsin. Həftə səkkiz, mən doqquz bunun üstündə atası Aqşindən, anası Zümrüddən qulaqburması alırdı. “Ay şeytan! İndi də gecələr atı yorur. Axır ki, yaziq heyvanı gəbərdəcək”, – Rəhmanın dodağı qaçıdı. Ürəyində uşağa həsəd apardı. “Kaş sənin yerində olaydım dərsiz, qayğısız”, – deyə ürəyində fikirləşdi.

Yadına öz uşaqlığı düşdü. O vaxt onun dünyada ən çox sevdiyi əyləncə at çapmaq idi. Atı da elə qaçağan idi ki, heç kəs onları ötə bilmirdi. Günlərin bir günü kəhəri ilan çaldı, o, bir saat ağrıdan qırılıb-açıldı, adam kimi zarıldı, sonra taqətdən düşüb gözlərini yumdu. Səhər onu çöldə, çiçəkli bir talada basdırıldılar. Rəhman uşaqlarla gül-ciçək dərib qəbrin üstünü bəzədi. O, elə ağlayırdı ki, anası ilə atası onu heç cür sakitləşdirə bilmirdi.

Sonra Mayisə gözləri önündə canlandı. O vaxtlar evlərinin qarşısında söyud ağacları bitirdi. Onlara quşzümü tənəkləri sarماşardı. Uşaqlar səhərdən-axşamadək onları quş kimi dənleyərdilər. Bir dəfə Mayisə ilə yenə söyüb dırmaşmışdılar.

Rəhman yeyib doyandan sonra ağacdan düşüb dəhrəni gətirdi. Onun küt tərəfi ilə ağacın gövdəsini döyəcləməyə başladı, guya ki, ağaç kəsir. Mayisə qışqırır, köməyə çağırırdı. Rəhman isə baltanı calmaqda davam edir, “canınçün kəsirəm” deyə qızı cırnadırdı. Atası gəlib əlindən dəhrəni alana kimi o, Mayisəni qışqırtdı.

O vaxtlar oğlanlardan bir o qədər də seçilməyən bu qızla bütün günü oynayardı. Onda Mayisənin xasiyyəti həlim idi. Amma ailə qurandan sonra deyingən, əsəbi oldu, əvvəlki şən təbiətindən, zarafatcılığından əsər-əlamət qalmadı. İndi bunları düşündükcə ürəyində Mayisəyə qarşı şəfqət hissi oyandı. O gün arvadının üstünə qışqırığına görə özünə acığlı tutdu.

Yataq otağının qapısını açıb ayaqqabılarını, üst paltarını soyundu, ehmallıca yorğanı qaldırıb Mayisənin yanında uzandı. Sağ əlini başının altında dirsəkləyib sol əli ilə onu qucaqladı. Arvadı heç nə demədən ona sığındı.

* * *

Meşədə ilk “sabahın xeyir”i quşlar deyir. Hop-hop quşu, deyəsən, hamidan tez oyanmışdı. Mürgülü gözlərini güclə açıb ətrafi seyr edirdi. Pırıltı ilə göyə qalxan kim ola? Qırqovul imiş, bir yerdə dinc dayana bilmir ki! Budur, sarıköynək uçub cökənin budağına qondu, qonşusuna nə isə “deməyə” başladı. Xalq arasında “bəhli-bilo” adı ilə tanınan bu qeybəticil quş nəyi isə üyüdüb tökür, yanındaki isə diqqətlə ona qu-laq asırdı. Bir azdan torağayıñ, alacəhrənin, sığırçının səsləri də eşidilməyə başladı.

Rəhman yeridikcə elə bil ağaclar, kollar, çıçəklər yırğalanıb öz keşikçiləri ilə salamlaşırırdı. “Bəs bülbü'lün səsi niyə eşidilmir?” - deyə narahat oldu. Elə bu vaxt bülbü'lün tanış zənguləsi eşidildi. Yaman yanıqlı-yanıqlı ötürdü.

Yolunun üstünə qonmuş sağsağan onu görəndə elə qu-laqbatırıcı səslə çığırdı ki, diksindi.

– Nə olub, ay xeyirxəbər? - deyə səsləndi. Sağsağan qanadlarını çırpır, narahat halda atılıb düşürdü. – Bu xasiyyətin olmaya da... Sözün var, söz danış, yoxsa nə bilim, nə istəyirsən?

Sağsağan sakitləşmək bilmirdi. Rəhman onun yanına çatanda hər şeyi başa düşdü. Palıd ağacının dibindən ona bala sağsağan baxırdı. Bədəni hələ tükər örtülməmiş ətcəbala zəif səslə anasını köməyə çağırırdı. Rəhman başını qaldırıb yuxarı baxanda yuvadan boylanan üç sağsağan balasını görüb hər şeyi anladı. Yaxşı ki, quşcuğaz yarpaq qalağının üstünə düşmüşdü. Onu ovcuna qoyub qanadlarını sığalladı. Ana sağsağan dözə bilməyib lap yaxına gəldi, həyəcanla çıçırmaga başladı.

– Gərək sənin xətrinə ağaca çıxmım, – deyə Rəhman onu sakitləşdirdi. – Qorxma, balanı sağ-salamat yuvasına qaytaracağam.

O, ağaca möhkəm sarılmış qalın sarmaşıqdan yapışib yuxarı dırmaşdı. Yuvaladı quşlar vurnuxub cikkilti saldılar. Rəhman ehtiyatla quşu yerinə qoyub sarmaşıqdan yapışa-yapışa yerə düşdü. Sağsağan indi də sevincindən qanadlarını çırpır, qəribə səslər çıxarırdı.

– Hə, ürəyin yerinə gəldimi? – Rəhman özündən razı halda gülümşədi. Ağacın dibində oturub altdan yuxarı sağsağanın yuvasına tamaşa etməyə başladı. Ana sağsağan ağızında yem yuvanın ətrafında fırlınır, bala sağsağanlar isə sapsarı ağızlarını açıb intizarla yemək paylarını gözləyirdilər. İlan kimi palıdin gövdəsinə dolanmış nəhəng sarmaşığa birdən ürəyində acığı tutdu. “Nə istəyirsən bu ağacdən? Onu nəfəs almağa niyə qoymursan?” Qəribədir, nədənsə sarmaşıqlar adətən palıdlara sarlaşır. Təkcə sarmaşıqlarmı? Axı bütün başqa ağaclar da ona yaxın bitməyə çalışır. Yəqin bu, onun

qüvvətli, möhkəm olmasından irəli gəlir”, – deyə ürəyində fikirləşdi.

Burnuna tanış bir ətir gəldi. Diqqətlə yan-yörəsinə göz gəzdirdi. Lap yanında quru xəzəlin içindən boylanan, güclə seçilən inciçəyini görəndə əyilib onu qoxladı. Bu, bihuşdıcı, ruh oxşayan ətir idi. Ağappaq inciçəyi nədənsə yadına Sərvinazı saldı. Onu qaçırmaga getdikləri gecə bircə köynəkdə soyuqdan titrəyən, dəhşət dolu gözlərini ona dikib qucağında çırpınan köməksiz Sərvinazı. Bu inciçəyi kimi təzə-tər, gözəlliyi və qəribə ətri ilə başını gicəlləndirən, ağlını başından alan Sərvinazı.

Onu son dəfə görəndən sonra Rəhman özünü yüngülləşmiş, sakitləşmiş hiss edirdi. Özünü dərk etməyə başlayandan ayrılmaz dostu olan, dost-tanışından ayıran, bir qədər qəribələşdirən tənhalıq nədənsə indi ona şirin, ləzzətli görünürdü. Bu kimsəsizliyi, yalqızlığı Sərvinazın xəyalı, onun təsvirə gəlməyən, dillə ifadə olunmayan gözəlliyi doldururdu. Onun heç kəsə bənzəməyən qaməti, iri ala gözləri, qeyri-adi gülüşü bu təkliyi bəzəyirdi.

Rəhman balaca vaxtından adamayovuşmaz, sakit uşaq idi. Başqa yaşıdları həyət-bacada oynayanda, səs-küyləri aləmi başına götürəndə o, xəlvət bir guşədə oturub xəyal dalardı. On iki-on üç yaşlarında ikən çoxu kimi o da yay tətili günlərində kolxoz işinə gedərdi. Günorta fasiləsi vaxtı hamı istirahət edəndə Rəhman gül-çiçəyi dindirərdi:

– Nə olaydı, dil açayıdız, mənlə danışaydız, biləydim ki, hansı dərdin dərmanısız.

Gül-çiçəyə olan bu qəribə marağını bilən nənəsi dərman otları yiğmağa gedəndə onu da özü ilə aparardı. Səhər nənəsi onu oyatmağa çətinlik çəkməzdi. Bircə dəfə adını çağırın kimi Rəhman yerindən dik atılıb paltarını geyinərdi. Pendirçörək götürüb yola düşərdilər.

- Ay nənə, o nədir yiğırsan elə? – deyə hər bitkiyə maraq göstərərdi.
 - Səhləbdir, bala. Bilirsən neçə cür səhləb var? Mən tanıyanı altı-yeddi növdür. Amma dərman üçün yalnız bizim səhləbdən istifadə olunur.
 - Niyə?
 - Ona görə ki, lazım gələn xeyirli maddələrancaq onun tərkibindir.
 - Sən bunu hardan bilirsən? – Rəhman təəccüblə soruşardı.
 - Qocalar öyrədib.
 - Bəs onlara kim deyib?
 - Onlara da öz nənələri, babaları. Bir zaman sən də buları nəvələrinə öyrədəcəksən.
 - Axı mən hələ heç nə bilmirəm.
 - Tələsmə, sənə bütün dərman otlarını tanıdacağam. Bax, bu, zirincdir.
 - Hə, sən ondan soğanlı tutma düzəldirsən. Qırmızı rəngli turşməzə tutma.
 - Düzdür, amma o, bir çox dəndlərin dərmanıdır. Bax, bu başı popur kimi qalxan zəncirotudur, biz ona mollabaşı deyirik. Bu isə bağayarpağıdır, hər cür yaranı sağaldır.
 - Necə?
 - Yadındadımı, bir dəfə ayağın irinləmişdi. Bu yarpağı qoyub bağlamışdım, bircə günün içində yaranı sağalmışdı. Bax, bu, murdarçıdır.
 - Niyə ona elə pis ad qoyublar?
 - Adına baxma, özü gözəl bitkidir, neçə cür xəstəliyi sağaldır. O, diş qurdlayandır, yanındakı qaraqınıqdır, bu isə çaytikanıdır.
- Rəhman nənəsinin yaddasına heyrət edərdi. Bu qədər bitki adı onun yadında necə qalırdı? Amma nənəsi onları tanımaqla yanaşı, hər birinin toplanması, qurudulması qaydalarını da bilirdi.

– Dərman bitkilərini mal-qara girməyən, insan ayağı dəyməyən təmiz yerlərdən yiğmaq lazımdır. Yoxsa onlardan hazırlanan dərmanların keyfiyyəti itər. Elə bitki var, onu körpə vaxtında yiğmalısan, eləsi var çıçayı toplanmalıdır, eləsi də var ki, ancaq köklərini qazıb çıxarmalısan. – Bütün bunları nənəsi ona səbirlə, həvəslə izah edərdi.

Dolu heybərlər evə qayıdanan sonra nənəsi onları növlərə ayırib dalda yerdə təmiz parça üstünə sərib qurudardı. Bu işə günlərlə vaxt sərf edərdi. Vaxtı çatanda torbalara, şüşə qablara yiğardı. Bəzi otlardan məlhəmlər düzəldərdi. Qara yemişanın meyvələrini dənələyər, aşsüzənə töküb tərtəmiz yuyardı. Suyu süzüləndə onları əzər, çeyirdəklərini çıxarardı. Yerdə qalan mətə bir o qədər də su əlavə edib qatılışana qədər vam odda bişirənən sonra onu bankalara doldurardı.

– Bu dərmandan nədə istifadə edəcəksən? – deyə Rəhman maraqlanardı.

– Mədəsi ağrıyanlar, yeməyi yaxşı həzm edə bilməyənlər, hafızəsindən şikayətlənənlər, qan azlığından əziyyət çekənlər üçün bu, ən yaxşı dərmandır. Bir ay ərzində gündə üç dəfə yarım çay qaşığı içən kimi sağalırlar.

O vaxtlar kənddə bir cür xəstəlik yayılmışdı. Uşaqlar ondan daha çox əziyyət çekirdilər. Nənəsinin hazırladığı məlhəm çoxuna kömək etmişdi. Həkimin, dava-dərmanın çatışmadığı bir vaxtda nənəsinin məlhəmi əsl möcüzə idi. O, bəzən gecələr yuxusuna haram qatıb dərman hazırlayar, Rəhman da maraqla nənəsinə göz qoyardı.

– Yadında saxla, bu dərman üçün donuz piyi, inək yağı, bal, inək südünün qaymağı, kakao, biyan, zəncəfil və darçın tələb olunur. Bunlardan hazırlanan dərmanı xəstələrə bir ay müddətinə verirəm. Sonra başqa cür qarşıq düzəldirəm: ciy alma, donuz piyi, ciy yumurta, şəkər və şokoladdan. Bu dərmanı da bir ay ərzində xəstəyə içirdirəm: iltihabı, çırkı təmizləyir.

Rəhman bütün bunları hafızəsində saxlayırdı. Nənəsi qocaldıqca daha dağa-daşa düşə bilmirdi. Onu indi Rəhman əvəz edirdi. On beş yaşına çatanda o, dərman bitkilərinin, demək olar ki, hamısını tanıyordu. Harada nəyin bitdiyini, haçan nəyi yığmaq lazımlı gəldiyini əzbər bilirdi.

İnciçiçeyinin həzin, incə ətri onu xəyallardan ayırdı. Bap-balaca, ağappaq düyməciklərə diqqətlə tamaşa elədi. İki yaşıl yarpaq arasından boylanan bu çıçəklərin zərif gözəlliyi qarşısında davam gətirə bilməyib bir də əyildi, onu təkrar-təkrar qoxladı. Elə bil inciçiçeyini deyil, on səkkiz yaşılı, məsum baxışlı Sərvinazı qoxlayırdı. Onun uzun qara saçlarının ətrini hiss edirdi.

Əslində bu qoxunu unutmamışdı. Həyatını alt-üst etmiş, varlığına əbədi bir həyəcan gətirmiş, heç zaman həyata keçməyəcək bir arzunun həsrəti ilə əsəblərini tarıma çəkmiş o qəribə gecədən yaddaşında qalan həzin qoxu idi. İlk baharda qar altından oğrun-oğrun boylanan ilk novruzgülləri də, həyətlərində salxım-salxım açan yasəmənlər də, qızılılgüller də ona Sərvinazı xatırladırdı. Onun üçün həyatda gözəllik anlayışı Sərvinazın adı ilə bağlı idi. O əzablı gecədən uzun illər keçsə də, Rəhman onu indiki kimi xatırlayındı, ömrünün sonuna kimi də xatırlayacaqdı, ölüm yatağında olanda da bu səhnə gözlərindən çəkilməyəcəkdi.

Birdən gözü palıdın ətrafındakı pöhrələrə sataşdı. Onlardan bir neçəsi əzilmiş, yerə yatmışdı. Ciğirdə mal-qara ayaqlarının izləri aydın görünürdü. Qanı bərk qaraldı. “Görəsən yenə hansı insafsız heyvanını meşədə otarır?” – deyə fikirləşdi. Yerindən qalxıb ciğirlə üzüyxərə getməyə başladı. Yol boyu əzilmiş kolları, tapdanmış otları gördükcə hirsindən bilmirdi neynəsin.

Meşənin ətəyində kəndlisi Məhəmmədin mal-qarənə qabağına qatıb getdiyini görəndə cin təpəsinə vurdu:

– A kişi, bu gen dünyada sənə otlaq yeri qəhətdir?

– Neynim, Rəhman, bu gün uşaqlar yatıb qalıblar, malı na-xıra ötürə bilməyiblər. Yazıqlar günortadan sonra elə yanıq-li-yanıqlı böyüürdülər ki, ürəyim davam gətirmədi, saldım meşəyə.

– Bərəkallah sənə! – Rəhman qəzəbini güclə uddu. Ə-ə-ə, Məhəmməd, heyvanının qədrini bu qədər bilən idin, qaba-ğına bir qucaq ot ataydın da. Daha bu boyda meşəni niyə zay elətdirirdin?

– Zay niyə olur? İki-üç heyvan bu boyda meşəyə neyləyə bilər?

– Sənin kimiləri azdır bəyəm? Hərəniz iki-üç heyvan buraxsanız, bu zavallı meşədən heç nə qalmaz ki... – O, əzilmiş palid pöhrələrini göstərdi. - Bilmirsənmi ki, mal-qara bunların düşmənidir? Palid cökə deyil axı. Cökə tez boy atır, tez də məhv olur, palid isə ən gec böyüyən, amma min ildən çox yaşayan ağaçdır.

Məhəmməd qarağacın budağındaki hörümçək toruna dü-şüb çırpınan tırtılı tamaşa edirdi. Birdən əlindəki çubuqla vurub tırtılı yerə saldı, sonra isə ayağı ilə onu əzdi. Bunu gö-rəndə Rəhman həlimliklə dilləndi:

– Əslində dünyada heç bir lazımsız bitki, heyvan, həşərat yoxdur. Təbiət onları elə yaradıb ki, nəyəsə, kiməsə lazım olsun. Mən demirəm ki, tiltıl xeyirli həşəratdır. Amma nə bilmək olar? Bəlkə meşəyə onun da bir xeyri dəyir? Siçanlar ona görə yaranmayıb ki, pişiklər onları yesin. Pişiklər də si-çanları ovlamaqdan ötrü yaranmayıb. Təbiətdə bunların ha-mısının öz qanuni yeri, əhəmiyyəti var.

– Ay Rəhman, elə danışırsan, elə bil nə olub. Meşədir də! Nə əvvəli var, nə sonu. Gözümüzü açandan dörd tərəfimiz meşə idi, həmişə də belə olacaq.

– Səhv fikirləşirsən, Məhəmməd, bir yadına sal, əvvəlki meşə dəyirmanın yanından başlanır, düz tutluğa kimi uzanır-dı. İndi o tərəflərdə bir ağaç görərsənmi? Hələ onu demirəm

ki, əvvəllər meşə necə keçilməz idi, amma indi ağacları bar-maqla saymaq olar.

– Onu düz deyirsən, – Məhəmməd razılaşdı.

Məhəmməd çıxıb gedəndən sonra Rəhman şabalıd ağacının dibində, tər otların üstündə oturub ayaqlarını yerə uzatdı, kürəyini ağacın gövdəsinə söykədi. Yaman yorulmuşdu, dincini almaq istəyirdi.

Havanı xəfif bir ətir bürümüşdü. Başını qaldırıb qollu-budaqlı şabalıd ağacının enli, qalın yarpaqları arasından sallanan sarımtıl rəngli, sünbülvəri sırgalara tamaşa etdi. Onların ətri idi. Aprelin əvvəllərindən mayın axırlarına kimi bu salxımlar beləcə göz oxşayır, meşəyə təkrarolunmaz bir gözəllik gətirir. Çiçəklərin yan-yörəsində şən vizilti salmış arıları görəndə dodağı qaçıdı. “Deyirlər şabalıd çiçəklərinin şirəsi acı olur, elə isə arılar onlardan nə istəyir?” Rayonda şabalıd ağacları çiçəkləyəndə arıcılar bir nəfər kimi pətəkləri şabalıd bağlarından uzaqlaşdırırdılar ki, çəkilən bal acı olmasın.

Birdən köhnə tanışını görmüş adamlar kimi sevindi. Şabalıd ağacının gövdəsindəki oyuqdan incə, zərif gilas ağacı boylanırdı. Onun üstü ağappaq çiçəklərlə dolu idi. Beş il idi ki, gilas ağacının boy atmasını izləyirdi. Hansısa quşun dimdiyindən bura düşmüş toxum özünə həyat üçün yararlı mikroiqlim yaradıb cürcərmış, köklərini ağacın gövdəsinə yeritmişdi. Beş il idi ki, gilas ağacı bu qeyri-adi şəraitdə yaşıyırıldı. Başqa bitkilərlə birgə yarpaqlayıb, çiçəkləyir, meyvə verirdi. Şabalıd da qayğı ilə onu soyuqdan, küləkdən, istidən qoruyurdu.

Rəhman nəhəng şabalıdlə zərif gilasın dilsiz məhəbbətindən yaranmış bu möcüzəyə heyranlıqla tamaşa edir, ürəyinə uzaqlardan gələn bir qəm dalğası çökürdü. Belə şeylərə elə-belə, etinasız baxa bilmirdi. Rastlaşlığı, qarşılaşdığı gözəlliklərin hamısını Sərvinazla müqayisə edirdi. Daha doğrusu, gözəlliklərdə Sərvinazın əlamətlərini görməyə

çalışırdı. İndi də gilas ağacı ona o uzaq gecədə ağı gecə köynəyində dünyadan xəbərsiz halda uyuyan Sərvinazı xatırladırdı. Onun arzularının zirvəsi, xəyallarının ən doğması, gözəl Sərvinaz Rəhmanın ürəyində bu gilas ağacı kimi boy atıb böyüyəcək, qol-budaq atacaqdı. O böyüdükcə, təravətləndikcə Rəhman yaşlaşacaq, qocalacaq, cavan sevgisi ilə bir gün dünyani tərk edəcək, torpağa qarişacaqdı. Heç kəs, hətta Sərvinazın özü də bilməyəcəkdi ki, onu dəlicəsinə, ağlaşıgmaz bir məhəbbətlə sevən bir bəndə varmış.

Onu bədbinlik bürdü. Anası yadına düşdü. O, tez-tez oğlunun boynunu qucaqlayıb dərindən ah çəkər, yavaşça deyərdi:

– Kimə oxşamışan, bala? Niyə başqa uşaqlar kimi deyilsən? Küçəyə çıx, qaç, oyna, dalaş, amma belə dinməz-söyləməz olma.

Rəhman sakitcə yerindən qalxar, həyətə çıxıb hay-küyle oynayan, səs-səmirlərindən qulaq tutulan məhəllə uşaqlarının yanından keçib meşəyə tərəf gedərdi. Orada özünə rahat bir guşə tapıb oturar, köynəyinin altında gizlətdiyi kitabı çıxarıb ardını oxumağa başlayardı. O, kitablarla yaşayır, onlarla nəfəs alırdı. Bu kitablarda təsvir olunan bütün hadisələr, adamlar onun həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilirdi, dərdlərinə kədərlənir, sevinclərinə fərəhlənirdi. Bəzən oxuduqları ona elə təsir edirdi ki, nə çörək yeyir, nə üzü gülürdü. Gecələr yuxularında həmin hadisələrin ardını göründü.

Məktəbdə zəif oxuyurdu. Amma geçə-gündüz əlindən bədii ədəbiyyat düşmürdü. Tənəffüslerdə, boş dərslərdə, məktəbdən əvvəl və sonra işi-güçü oxumaq olurdu. Kitablar onun daxili ehtiyaclarını ödəyirdi, həyatına məna gətirirdi. Orada təsvir olunan məhəbbətlərdən ürəyinə hərarət axırdı. Kitablar ona təsəlli verirdi, axı ayrı dostu yox idi. Dost adlandırdığı, yaxınlıq etdiyi adamların əslində heç biri ona dost deyildi. Çünkü heç vaxt onlara ürəyinin sözünü, gizlin sırlarını etibar eləməzdi. Əsl dosta ürəyi təşnə idi, eləcə

dərdləşmək, fikir yükünü çıynindən götürmək üçün onun dosta ehtiyacı çox idi. Amma belə bir adam yox idi, nədənsə hamı ondan uzaq qaçırdı, elə özü də adamayovuşmaz idi.

Birdən yadına düşdü ki, axşam Sərvinazgildən çıxarkən özünü bəxtiyar sanırdı, dünyanın dərd-səri yadından çıxmışdı. Sərvinazın qəribə şəkildə, özünəməxsus tərzdə ona təsəlli verməsi, soyuq qəlbini isitməyə çalışması, bütün bunlar elə xoş idi ki, Rəhman özünü başqa bir planetə düşən adam kimi hiss etdi.

Özündən 15 yaş kiçik Sərvinazın ona ürək-dirək verməsi, könlünü alması, sonra isə yedirdib-içirtməsi yenidən gözləri önungə canlandı. Ürəyinə bir məhrəmlik axdı.

Komasına çatanda palid kötüyünün üstündə bir adamın oturduğunu gördü. Salam verib kişinin yanında ayaq saxladı.

– Sizə kim lazımdır? - deyə soruşdu.

– Rəhman sənsən?

– Hə.

– Qardaş, Piral kəndindənəm, mənə səni nişan veriblər, – kişi yerindən qalxdı.

– De görüm nə olub?

– Oğlumdan ötrü sənə baş ağrısı verirəm. Top kimi uşaq idi, birdən-birə arıqlayıb geri getməyə başladı. Həkimlərə ayaq döyməkdən yorulmuşuq. Müalicələrin heç bir təsiri olmur. Neçə dəfə xəstəxanada yatıb, bir ay yaxşı olur, sonra təzədən halı pisləşir.

– Bəs məndən nə istəyirsən? – Rəhman soyuqqanlı halda soruşdu.

– Bəlkə sənin türkəçarələrin kömək etdi...

– Adın nədir?

– Səməndər.

– Bax, Səməndər, rayonda həkim də var, xəstəxana da. Xahiş edirəm, onlara müraciət et. Mən meşəbəyi babayam, işim meşəni qorumaqdır.

– Məni ümidsiz qaytarma.

– Qardaş, necə gəlmisən, o cür də get. – Rəhman hirsləndi.

Kişi heç nə deməyib dinməz-söyləməz ondan ayrıldı. Rəhman isə komasına keçib taxtda uzandı. Ayı dərisinin tənış iyi bu dəfə onu cinləndirdi. Dərini götürüb bir kuncə atdı, eləcə yalnız taxtin üstündə uzandı.

Axşam düşür, toran qovuşurdu. Toran quşu həzin-həzin ötür, meşəyə layla çalışır. Rəhman nə fikirləşdi, yerindən qalxıb yeyin addımlarla Piral istiqamətinə yollandı. Kəndə çatanda artıq dörd tərəfi zülmət bürümüştü. Yolda-izdə ins-cins görünmürdü. Soraqlaşıb Səməndərin evini tapdı. Açıq darvazadan həyətə girib pilləkənlərin ayağında çəkmələrini soyundu, yuxarı qalxıb aynabənddə:

– Ay ev yiyesi! – deyə səsləndi. Cavab gəlmədiyini görəndə yanındakı qapını yavaşça taqqıldadıb içəri keçdi. Otağın yuxarı başında, nəhəng dəmir çarpayıda uzanmış, ariqlığından az qala sümükləri görünən, rəngi heyva kimi saralmış adamçığazı görəndə dəhşətə gəldi. Uşaq yatırdı, bu vəziyyətində o, diridən çox ölüyə oxşayırdı, üzündə demək olar ki, həyat əlamətləri yox idi. Onu oyatmamaq üçün ehmallıca keçib yanındakı stulda oturdu. Uşaq gözlərini açıb ilk dəfə görüyü bu saqqallı adama təəccüblə baxmağa başladı.

– Salam, dostum! – Rəhman əlini ona uzatdı.

– Salam, – uşaq əlini güclə qaldırdı. Rəhman onun namnazik, soyuq barmaqlarını ovucları arasında bir xeyli saxladı. Uşaq bu vəziyyətə davam gətirə bilməyib əlini çəkdi, onu təqətsiz halda yorğanın üstünə qoydu.

– Adın nədir?

– Adımı neynirsən? - Uşaq könülsüz halda cavab verdi.

– Necə yəni adını neynirəm? Bilməliyəm ki, kiminlə danışırıam. Mənim adım Rəhmandır, səninkini isə bilmirəm.

– Dərviş Rəhman? – Uşağın sualından pərt olsa da, özünü o yerə qoymadı.

– Özüdür ki, var!

Uşaq maraqla yeni tanışını süzdü, gözlərində qəribə bir parıltı doğdu. Yerində dikəlib nə isə demək istədi. Amma bu zaman öskürək onu boğdu, deyəcəyi sözlər ağızında qaldı. Yerdəki iri ləyənə quşdu. Rəhman yorğanı qaldırıb uşağın köksünü, qarnını, ayaqlarını əlləri ilə yoxladı. Sonra üstünü örtüb stulda oturdu.

– Nə deyirsən? – Uşaq zəif səslə soruşdu, sonra isə cavab gözləmədən: – Ümid yoxdur, eləmi? – deyə gözlərini ona zillədi. Amma onun bu sualında ümidsizlikdən çox ümid közərirdi.

– Sən demədin adın nədir.

– Telman.

– Qulaq as, Telman, ümid var, özü də yüz faiz. Allah qoya bir aya ayağa duracaqsan, – Rəhmanda onu inandırmağa qarşısalınmaz bir həvəs oyanmışdı.

– Mənə təsəlli vermək istəyirsən, hə?

– Yekə kişisən, adam böyük deyəni eşidər. Sənə dedim bir aya gəzəcəksən, deməli belə də olacaq.

Telman daha heç nə demədi, amma üzünün ifadəsi dəyişmişdi. Rəhmana elə geldi ki, bayaqqı ümidsizlik, çarəsizlik dumani onun üzndən çəkilib getdi.

İçəri girən Səməndər meşəbəyini görəndə gözlərinə inanmadı. Sevinclə ona yaxınlaşış əl verib görüşdü.

– Çox sağ ol, zəhmət çəkib gəlmisən.

– Bəs uşağın anası hardadır? – Rəhman Səməndərə müraciət elədi.

– İnək sağır, indi gələr.

Səməndər eyvana çıxıb arvadını səslədi:

– Pakızə, tez bura gəl, qonağımız var.

Pakızə otağa daxil oldu. Qonağın kim olduğunu biləndə gözlərindən yaş sel kimi axmağa başladı:

– Rəhman qardaş, qoyma bircə balam şam kimi ərisin.

Rəhman açıqlı halda ərlə arvada baxıb uşağa xəstəxana-dan verilmiş epikrizi istədi.

– Nə olub, niyə aqlaşırsınız? Vaxtında onun hayına qalsayıdınız, heç bu günə düşməzdə. Bircə uşağınız var, onun da müalicəsi ilə məşğul olmaq istəmirsiniz. Allah bilir neçə ay öskürüb, heç fikir də verməmisiniz.

– Kənd yeridir, mal-qara, toyuq-cüçə bir yandan, sovxoz işi də bir tərəfdən. Düz-əməlli çörək yeməyə də vaxtimız çatdır. – Pakizə səsini yavaştırdı.

– Uşaqdan başqa hər şeylə məşğul olmağa vaxtınız var. Siz necə ata-anasınız ki, tifili bu günə düşməyə imkan vermisiniz? – Rəhman hirsini boğa bilmirdi. Amma Səməndərlə Pakizənin özlərini itirib deməyə söz tapmadıqlarını görcək yumşaldı:

– Gedib dava-dərman gətirim. Müalicələri başlayaqq, Allahın köməyi ilə uşaq sağalar.

– Doğrudan deyirsən?

– Yox, yalandan, - Rəhman Səməndəri açılamaqdan özünü saxlaya bilmədi. Sonra onlarla sağıllaşıb tələsik həyətə düşdü. Səməndər özünü güclə ona çatdırıb incik tərzdə soruşdu:

– Çaysız, çörəksiz hara gedirsən?

– Əvvəla, toxam, ikincisi evə çatmaliyam, gedim dərman gətirim.

– Onda sənə maşın tapım.

– Lazım deyil, maşınla gəzməyə öyrəşməmişəm, – deyə Rəhman ondan ayrıldı.

Amma bir azdan Səməndər maşınla gəlib ona çatdı.

– Qonşum İsabaladan aldım, – Səməndər qapını açıb onu içəri dəvət elədi.

Bir saatdan onlar rayon mərkəzində, Rəhmanın evinin yanında idilər.

– Maşında gözlə, indi gəlirəm. – Rəhman düşüb darvazaya yaxınlaşdı. Qapını itələdi: bağlı idi. Yerdəki qum

təpəsinin üstünə qalxıb oradan hasara dırmaşıb həyətə tullaçı. Ehmallıca alt evin qapısını açıb işığı yandırdı. Bu, iki balaca pəncərəsi olan alçaq tavanlı otaq idi. Divarlar boyu taxta rəflər düzülmüşdü. Saysız-hesabsız şüşə qablarda dərman bitkiləri var idi. Otağın yuxarı başındakı köhnə soyuducunun içi onun düzəltdiyi məlhəm və cövhərlərlə dolu idi. İri stolun üstünə də şüşə qablar yiğilmişdi. Künçə qoyulmuş səbanın yanındakı divar şkafında müxtəlif ölçülü qazanlar var idi. Rəhman onlarda cövhər, məlhəm və dəmləmələr hazırlayırdı, sonra şüşə qablara töküb saxlayırdı.

Bu otağa girməyə evdə heç kəsin ixtiyarı yox idi. Onu yığışdırmağı da kimsəyə etibar elemirdi, özü ayda bir neçə dəfə yaşı süpürgə ilə ehtiyatla otağı süpürürdü ki, toz olmasın.

Soyuducunu açıb onun yan rəfindən ağızı bağlı iri şüşə qablar çıxartdı, içindəkiləri kiçik qablara boşaltmağa başladı. Sonra müxtəlif torbalardan quru çiçəklər, otlar götürüb qəzetlərə bükdü. Bütün bunları ehmallıca çantaya yığıb işığı söndürdü. Çantanı maşına qoyub təzədən həyətə girdi, qapının içəridən bağlayıb hasarın üstündən atılıb yerə düşdü.

- Saat neçə olar? – Maşında yerini rahlayıb soruşdu.
- Birə on dəqiqə işləyib.

Bir xeyli heç biri dillənmədi.

– Səni bu gün yaman yorduq, – bunu Səməndər təqsirkar tərzdə dedi. Rəhman cavab vermədi, deyəsən Səməndəri eşitmədi, fikri Telmanın yanında idi. Həyatla ölüm arasında çırpınan bu tifilin arıqlayıb skeletə dönən vücudu gözləri önungdən çəkilib getmirdi. Özü ilə qan dövranını yaxşılaşdırıran, orqanizmin tonusunu qaldıran, iştah gətirən dərmanlar aparırdı. Bunların uşağa kömək edib-etməyəcəyini bilmirdi. Amma əmin idi ki, bu dərmanlardan uşağa heç bir ziyan dəyməyəcək. Heç nə etməməkdənsə, nə isə bir iş görmək hər halda faydalı idi.

Evdə Pakizə ilə Səməndərə qəti tapşırıldı:

– Qulaq asın, əgər Telmanın sağalmasını isteyirsinizsə, mənim göstərişlərimə əməl edin. Birinci üç gün hər iki saatdan, bu məlhəmdən bir qaşiq içirtməlisiniz. Gecə saat 12-dən səhər saat 6-ya kimi fasılə vermək olar. Elə edin ki, vaxtı ötürməyəsiniz. Özüm də gəlib yoxlayacağam, görəm ki, dərmanın vaxtını ötürmüsüz, bir də ayağım bu tərəflərə dəyməyəcək.

Üç gündən sonra axşamüstü Rəhman Səməndərgilə gəldi. Telmanın arıq üzündə elə bir dəyişiklik yox idi. Üç gün əvvəl onu necə görmüşdüsə, eləcə idi. Amma Pakizənin sevincində dediyi sözlər ona təskinlik verdi:

– Bayaq Telman xəmiraşı istədi. Bişirib verdim, bir boşqab yedi.

Rəhman çantasındaki dərmanları stolun üstünə boşaltmağa başladı:

– İndi sizə dörd cür dərman verəcəyəm. Əvvəlki dərmanı yenə həmin qaydada içirdəcəksiniz, bu, öz yerində. Bu cövhərlərdən isə gündə üç dəfə bir qaşiq verməlisiniz, hər birinin arasında beş dəqiqə vaxt olmalıdır. Bir həftə bu qaydaya əməl eləyin, amma bax, yenə deyirəm, dərmanların vaxtını ötürməyin ha!

Telman artıq yataqdan durmuşdu. Dava-dərman öz təsirini göstərmışdı, əvvəlki süstlüyü keçib getmişdi. İştahası da düzəlmüşdi. Amma buna baxmayaraq, hələ də başı gicəllənirdi. Belə hallarda özünü çarpayısına çatdırır:

– Dərmanımın vaxtı keçir, – deyə ata-anasını tələsdirirdi. Rəhman sonuncu dəfə uşağı müayinə edəndən sonra razılıqla gülümsədi:

– İşlər yaxşı gedir. Bir-iki həftə də müalicəni davam etdirsiniz, tamam sağalacaq. İndi ona gündə ikicə dəfə dərman içirdəcəksiniz. Amma arxayınlışmaq olmaz, uşağın sinəsindəki infeksiya ocağı hələ çəkilməyib.

— Arxayın olun, necə lazımdır, elə də edəcəyik. Özü də bizdən çox Telman narahat olur. Saati qoyur yanına, dərmanın vaxtından bircə dəqiqə keçəndə haray-həşir qoparır, — deyə Pakizə gülə-gülə cavab verdi.

* * *

Yay hiss olunmadan yerini yağışlı-yağmurlu payıza vermişdi. Sarılı-qırmızılı xəzan meşənin libasını dəyişmişdi. Günlər qısalmış, havalar soyumuşdu. Gecələr meşədəki komada yatmaq mümkün deyildi. Soyuq adamın kələyini kəsirdi. Rəhman axşamlar özünü evə çatdırmağa tələsirdi. Bu gün də ertədən eve gəlmişdi. İliklərinə kimi islanmış ərinin sığınmış arıq sıfətinə diqqətlə baxan Mayisə:

— Bir dəri, bir sümüksən, — deyə canıyananlıqla dilləndi. Adam özünə qarşı bu qədər etinasız olar? Canını çöldən tapmamışan ki...

— Ay Mayisə, bu gün səhərdən ürəyim yaman sıxlır, heç bilmirəm mənə nə olub? — Rəhman narahat halda dilləndi.

— Yorğunluqdandır, — Mayisə onu sakitləşdirmək istədi. Amma arvadının səsinin ahəngi Rəhmana bir nigarançılıq gəttirdi.

— Bir şey olmayıb ki? — deyə narahat halda soruşdu.

— Nə olmalıdır ki?

— Bir cür dedin. Düzünü de, nə baş verib?

— Dedim ki, bir şey yoxdur.

Rəhman otağa keçib televizoru yandırdı. Cəlil gəlib onun yanında oturdu. Uşaq sözlü adamlar kimi oturub dinməzcə atasına göz qoyurdu.

— Oğul, məndən nə isə gizlədirsiniz...

— Desəm qanın qaralmaz ki?..

O, gicgahlarında qanın necə zərbə vurduğunu hiss elədi, ürəyi şiddətlə döyünməyə başladı.

– Dalımcı gəl, – uşaq durub pilləkənlərlə aşağı düşdü, Rəhman da onun dalınca getdi.

Qıflı sindirilmiş qapını görəndə Rəhmanın dalağı sancdı. İşığı yandırıb içəri girəndə gözlərinə inanmadı. Şüşə qabların içindəki dərman otları döşəməyə səpələnmişdi. Rəflərin səliqəsi pozulmuş, hər şey bir-birinə qarışdırılmışdı.

Onların dalınca içəri girən Mayisə ərinin ağarmış sıfətini, səyriyən dodaqlarını görüb qorxuya düşdü. Onu stulda oturdub:

– Özünü ələ al, heç nəyi vecinə alma, – dedi.

Rəhman döşəmədə qalaqlanmış otlara, çiçəklərə, ağaç köklərinə baxır, nə edəcəyini bilmirdi. Bunlar onun min cür əziiyyətlə yığıb qurutduğu, çöldən, meşədən, dağların döşündən ilin müxtəlif fəsillərində topladığı, üstündə əsdiyi dərman bitkiləri idi. Yüz qram məlhəm düzəltmək üçün o, bir qalaq müxtəlif otdan, çiçəkdən istifadə edirdi.

– Kimin işidir? – Boğuq səslə soruşdu.

– Milisdən gəlmİŞdilər. Dedilər, təzə prokurorun sərəncamıdır.

– Bəyəm köhnəsini dəyişiblər?

– Elə bil dünyadan xəbərin yoxdur. Dörd aydır dəyişiblər.

– Kimlərdəndir?

– Bizim rayondan deyil, Bakıdan göndəriblər.

– Gələnlərin rəsmi sənədi var idи?

– Hə, özüm oxudum.

– Bəs belə vəhşilik etməyə onlara kim ixtiyar verib?

– Dedilər xəstəxananın həkimləri şikayət yazıblar. Tələb ediblər ki, türkəçarələrlə məşğul olduğuna görə səni cəzalandırsınlar.

Rəhman uşaq kimi hönkürüb ağlamaq istəyirdi. Ömründə onu belə incitməmişdilər, bu cür xətrinə dəyməmişdilər.

– Mayisə, Cəlili də götür, get yat, mən bir azdan gələcəyəm.

Etiraz etməyin mənasız olduğunu görən Mayisə uşağına əlindən tutub çölə çıxardı.

Rəhman nə edəcəyini bilmirdi. Keçən il xəstəxananın iki həkimi onun yanına gəlmiş, Rəhmani başı çıxmadığı təbabətlə məşğul olmaqdə günahlandırıb getmişdi. Onda həkimlərdən eləcə incimişdi. Çünkü konkret günahını, hansı müalicəsinin düzgün olmadığını demədən onu eləcə ittiham etmişdilər. Amma bu dəfə onu təhqir etmiş, ləyaqətinə toxunmuşdular. “Bəlkə hər şeyi birdəfəlik atım? Bütün bunlar nəyimə gərəkdir?” – deyə fikirləşdi. Çəkdiyi əziyyətlərin, keçirdiyi həyəcanların, yuxusuz gecələrin müqabilində qazancı nə idi? Birdən hirs beyninə vurdu. Rəfdəki quru nanə dolu balonu götürüb var gücü ilə yerə çırpdı. Balon çilik-çilik oldu, quru nanə ayaqları altına səpələndi. Sonra qabları bir-bir götürüb sindirməğa başladı.

Səsə qaça-qaça gəlib özünü yetirən Mayisə ərinin görkəmindən qorxuya düşdü:

– Neynirsən, özünü ələ al, – deyə çıçırdı.

Aylan kimi oldu. Əlini yelləyib bayırı çıxdı.

İkinci mərtəbəyə qalxaraq, otağına keçib çarpayısına sərildi.

Mayisə ərinin ovurduları batmış gözəl sifətinə tamaşa edir, dünyalar qədər sevdiyi, amma ürəyinə hakim ola bilmədiyi bu qəribə təbiətli, adama yovuşmayan, hələ də daxili aləmindən baş çıxara bilmədiyi adama diqqətlə tamaşa edir, onun bu böhrana necə davam gətirəcəyini ürək ağrısı ilə düşünürdü.

Mayisə səhər oyananda ərini yerində görməyib narahat oldu, paltarını əyninə keçirib aşağı düşdü. Rəhman otaqda səlliqə-sahman yaratmışdı. Salamat qalmış qabları yerlərinə qoymuş, döşəmədəki tör-töküntünü yığışdırıb tərtəmiz süpürmüştü. İndi də yaş əski ilə rəfləri silirdi.

– Sənə çox ziyan vurublar?

– Hə. Nə yaxşı ki, soyuducu ağıllarına gəlməyib, – Rəhman kədərlə cavab verdi.

– Səni prokurorluğa çağrırlar, dedilər evə gələn kimi ora gedəsən.

– Neynəmişəm? Adam öldürmişəm, yoxsa ev yarmışam? Təqsirim nədir? – Rəhman hırslaşdı.

– Dünən milis işçiləri danışırdılar ki, rəsmi icazə olmadan adamların müalicəsi ilə məşğul olduğuna görə sənə iş düşür.

– Mənə o vaxt iş düşə bilər ki, müalicəni düz aparmayım, yaxud əlimdə adam ölsün. Allaha şükür ki, bunların heç biri baş verməyib, vicdanım təmizdir. Dalımcə gəlsələr, deynən evə-zada gəlmir, özün də qorxub eləmə.

Çay-çörək yeyib evdən yenicə çıxmışdı ki, kiminsə ona tərəf qaçığını görüb ayaq saxladı. Sərvinazın oğlu Azər idi. Azər əlinin arxası ilə gözlərinin yaşını silib həyəcanla:

– Rəhman dayı, qurban olum, anam ölüür, tez köməyə gəl,
– dedi.

– Nə olub, bala?

Azər nə isə deyirdi, amma Rəhman onun rabitəsiz, qırıq-qırıq sözlərindən heç nə başa düşmədi, cəld addımlarla, az qala qaça-qaça Sərvinazgilə üz tutdu. Azər ona güclə çatırdı.

Birinci mərtəbədə yerləşən kiçik otaqda dəmir çarpayıda uzanıb inildəyən, qızdırma içində çırpınan Sərvinazı görəndə Rəhman qorxuya düşdü. Onun yan-yörəsi adamlarla dolu idi.

– Nə olub? – deyə boğuq səslə soruşdu.

– Ayağıdır, – deyə Sərvinazın böyük bacısı Şirinnaz hıçkırdı.

Sərvinazın şişib formasını itirmiş ayağını görəndə Rəhman dəhşətə gəldi. Onun əlindəki termometri götürüb baxdı: 40 dərəcə idi.

– Haçandan xəstədir?

– Bir aydır.

– Nədən olub?

- Hansısa bir zəhərli cücü dişləyib, ondan ayağı çirk eləyib.
- Həkimlər nə deyib?
- Ayağını kəsmək istəyirdilər. Çirkin qabağını heç cür ala bilməyiblər. Bunu eşidən kimi xəstəxanadan qaçıb.
- Nə əcəb onu xəstəxanadan buraxıblar?
- Cərrah dilindən kağız alıb ki, özü öz xoşu ilə cərrahiyə əməliyyatından boyun qaçırib.
- Burdan-bura mənə deyə bilməzdiniz? – Rəhman əməlli-başlı incimişdi.
- Mayisə iki dəfə xəstəxanaya gəlib ki! Sənə heç nə deməyib?

Rəhman ona cavab vermədi.

Sərvinaz özündə deyildi: sayıqlayırdı. Onun rabitəiz cümlələri, qırıq-qırıq sözləri neştər kimi ürəyinə sancılındı. Beş il əvvəl yaşlı bir kişinin qolundakı buna oxşar şishi çətinliklə də olsa sağalda bilmışdı. O, göy-qırmızı rəng almış şishi diqqətlə nəzərdən keçirdi, lakin qəti qərara gələ bilmədi. Bir-dən “Mən nəyi gözləyirəm? Sərvinaz ölürlər,” – deyə düşündü və bu fikirdən ürəyinə əzab dolu həyəcan yayıldı. Heç nə demədən çölə çıxdı. Öz evinə necə gəlib çatdığını bilmədi. Alt evə girib soyuducudan istədiyi dərmanları çantasına yığmağa başladı.

– Sən burdasan? – Mayisə səsə gəlmışdı.

Rəhman qəzəb dolu gözlərini ona zillədi:

– Bilmirəm sənə nə deyim.

Bu sözlərin içində hər şeyvardı. Mayisə təqsirini başa düzüb heç nə demədən otaqdan çıxdı.

Rəhman Sərvinazgilə çatanda:

– Şirinnazdan başqa içəridə heç kəs qalmasın, - deyə əmr elədi.

O saat otaq boşaldı. Rəhman Şirinnaza tərəf döndü:

– Tez ol, iki vedrə qaynar su düzəlt.

Su qaynayanda Rəhman gətirdiyi quru çiçəkləri vedrələrə töküb qapağını bağladı:

– Dərin qab gətir, ayaq diz qarışq suda olmalıdır. O vaxtacan çiçəklər dəm alsın.

Şirinnaz uzunsov qazan gətirəndə Rəhman vedrədəki suyu ona boşaltdı, soyuyandan sonra köməkləşib Sərvinazın ayağını suya saldılar. Sonra o, gətirdiyi cövhəri Sərvinaza içirdi.

Axşama kimi hər iki-üç saatdan bir Sərvinazın ayağına bu qayda ilə vanna elədi. Əynində bircə köynək, əlləri çırmamış, həyəcandan sıfəti pörtmüş Rəhmana sual verməyə, söz soruşmağa heç kəs cürət eləmirdi. Amma onun gəlişi ilə hamiya elə bil bir yüngüllük gəlmışdı.

Səhər Sərvinazın temperaturu 39 dərəcəyə düşdü. Bunu görən Rəhman sevinc içində:

– Deyəsən mən deyəndir, – deyə öz-özünə piçildadı. Amma Şirinnaz bu piçiltini eşitdi.

– Sən deyən nədir? – deyə maraqla soruşdu.

– Heç.

Rəhman Şirinnazın imdad dolu baxışları qarşısında davam gətirə bilmədi:

– Mən deyən odur ki, ümid yeri var.

Şirinnaz qəhərlə:

– Onun balalarına Allahın yazılı gəlsin, – dedi.

Ertəsi gün də eyni qayda ilə onun ayağına vanna elədilər. Şirinnaz Rəhmanın hər tapşırığını cəld, səliqə ilə yerinə yetirirdi. Üçüncü gün Rəhman bir neçə cür məlhəmi bir-birinə qarışdırıb Sərvinazın ayağına çəkdi, üstünü ciğara kağızla örtüb bintlə sarıdı.

– Sərvinaz, bir azdan ayağında yandırıcı istilik hiss edəcəksən, gərək dözəsən, – dedi.

– Dözərəm, təki ayağım salamat qalsın. – Sərvinaz təlaş dolu gözlərini ona zillədi.

Amma bir azdan onun qışqırığı eşidildi. Sərvinaz ağrıdan qovrulur, yerində çabalayır, köməyə çağırırdı.

— Ay aman, bu nədir ayağıma qoymusan? Tez ol sarğını aç! Kömək edin!

Şirinnazla Rəhman onu sakitləşdirmək istəyir, amma heç cür bacarmırdılar.

— Sarğı altı saat qalmalıdır ki, yara tamam yetişsin, yoxsa heç bir köməyi olmayacaq, — Rəhman onu inandırmağa çalışırdı, amma Sərvinaz bunu başa düşəcək halında deyildi.

— Bu saat sarğını açmasan, ürəyim partlayacaq, — Sərvinaz qara-qışqırıq saldı.

— Bəsdir, kəs səsini! Utanmir, camaatda ürək-göbək qoymadı! — Rəhman birdən səsini qaldırdı. Sərvinaz səsini xırp kəsdi. Amma ağrının təsirindən qıvrılıb-açılır, canını qoymağá yer tapmırı.

— Al, bunu başına çək, — deyə Rəhman ona stəkanda nə isə məlhəm uzatdı.

Sərvinaz onun dediyinə sözsüz əməl elədi. Bir azdan o, sakitləşib yuxuya getdi. Amma yuxuda elə hey inildəyirdi.

— Olmaya bihuşdarı verdin? — Şirinnaz qorxu içində soruşdu.

— Ona oxşar bir şeydir.

Altı saat tamam olmuşdu, Sərvinazın ağrısı getmişdi. O, çuxura düşmüş, dəyişmiş əzab dolu gözləri ilə gah Rəhməna, gah Şirinnaza baxır, bütün bunların nə ilə nəticələnəcəyini gözləyirdi.

Rəhman Sərvinazın ayağını ləyənin içində qoyub sarğısını açmağa başladı. Onun dizinin altından ləyənə çirk axmağa başladı.

Rəhman stulda oturub dərindən nəfəs aldı. İki saat ərzində deşilmiş yaradan çirk töküldü. Sonra Rəhman onun ayağına həmin dərmandan bir də çəkib sarıldı.

– Bunu bir sutkadan açar, olan-qalan irini dartib çıxara-
caq, – dedi. Sonra üzünü Sərvinazın qohumlarına tutdu. – Da-
ha arxayın çıxıb gedə bilərsiniz.

Bir azdan otaqda üçü qaldı.

– Lap əldən düşdün, – Sərvinaz minnətdarlıq dolu gözlə-
rini ona zillədi.

– Məndən eybi yoxdur, Şirinnaz yazıqdır, – Rəhman ayaq
üstə güclə dayanan, yorğunluqdan gözləri yumulan Şirinnaza
işarə elədi. – Get yuxarıda, uşaqların yanında yat, lazım ol-
san çağıraram.

Şirinnaz heç nə deməyib yuxarı qalxdı.

...Sərvinaz gözlərini açanda Rəhmanın oturduğu yerdə ba-
şını divara söykəyib yuxuya getdiyini görəndə utandı. Onun
yorğun, sınaixmiş üzünə, əynində həmişə görməyə adət elə-
diyi nimdaş dama-dama köynəyinə diqqətlə baxdı. Hamının
çəkindiyi, ehtiyat etdiyi, Adilin isə uzun illərdən bəri dostluq
etdiyi, elə onun da, uşaqlarının da möhkəm bağlandıqları bu
adamın görkəmində nə isə qeyri-adilik, qəribəlik var idi. Bu
“nə isə”yə sırr, tilsim qarışmışdı. Bəlkə də həmin tilsimin
gücündən idi ki, ağrıları keçib getmişdi. Təəccübələ adyaly
kənara atıb əlini ayağına toxundurdu – tənzif yaşı id. Onu
ayağından açdı. Şiş çəkilib getmişdi. Sevinclə yataqdan qalx-
dı. Xalatının ətəklərini düzəldib örpeyini başına bağladı.
Rəhman gözlərini açıb təəccübələ ona baxdı:

– Həmişə ayaq üstə, Sərvinaz. Nə yaxşı durmusan?
– Rəhman dayı, heç bilmirəm xəcalətindən necə çıxaca-
ğam. Sən olmasaydın, çıxdan ölmüşdüm.

– Yaxşı, yaxşı, özgəsi deyiləm ki.

Rəhman qalxıb onun yanına gəldi, Sərvinazın ayağına
baxmaq istədi, amma nə fikirləşdişə:

– Bu Şirinnaz harda qaldı? – deyə qapıya boylandı.

Sərvinaz çölə çıxıb bacısını səslədi. Bir azdan Şirinnaz
icəri girib Sərvinazın boynuna sarıldı:

– Bacın ölsün, bizi yaman qorxutdun, dedik daha əlimizdən çıxdın. Allah Rəhman dayının canını sağ eləsin, o olmasayı... – Şirinnaz ağladı.

– Gözünün qorasını sıxanacaq kömək eləsən yaxşıdır. Tez ol, su qaynat, bir vanna da eləyək, qoy dezinfeksiya olunsun, – Rəhman üzünü Sərvinaza tutdu: – Sənə bir məlhəm verəcəyəm, bir həftə ərzində səhər-axşam ayağına sürtərsən. –

İndi, təhlükə tamam ötüşəndən, Sərvinazın üzündə yenidən həyat əlamətləri gerünəndən sonra Rəhman sevincindən uşaq kimi çəpik çalıb oynamaya istəyirdi.

Üç gündən sonra, axşamdan xeyli ötmüş Sərvinazgilə yollanan Rəhman evə çathaçatda, küçənin tinində dayanıb nəyi isə qızığın müzakirə edən arvadları görəndə ürəyinə nə isə dammış kimi addımlarını yavaşıtdı. Arvadlar onu görmədiyindən səs-səsə vermişdilər.

– Rəhman olmasayı ölmüşdü.

– Türkəçarələri nə bilmışdin bəs?

– Tək türkəçarə olmayıb, Sərvinaza cadu-pitik eləyib.

– Hə, mən də eşitmışəm.

– Rəhmanın gözlərini görməmisən? Adı gözlərə oxşamır.

Əsl cadugər gözləridir.

– Əşşı, sən də söz danışdın da. Gözlərinə nə olub ki? Kişi eşqə düşüb, ona görə gözləri sənə elə görünür.

– Utanıb yerə girmir, yaşının bu vaxtında özgə arvadına aşiq olub.

Rəhman eşitdiyi bu sözlərdən elə sarsıldı ki, ardına qulaq asmağa halı qalmadı. Bundan ağır ittihamlar eşidəcəyindən qorxub addımlarını yeyinlətdi, bərkdən öskürdü ki, gəldiyini görsünlər.

– Gör ürəyi necə düzdür, sözünün üstünə gəlib çıxdı, – deyə kimsə yavaşça dilləndi.

Sərvinaz uşaqlarla şam yeməyinə oturmuşdu. Onu görəndə sevinclə qabağına çıxdı, özünəməxsus tərzdə, heç nə

soruşmadan Rəhmanın gödəkcəsini soyundurub asılıqandan asdı, stul göstərdi, sonra dil-ağıza başladı:

– Bayaqdan çörək boğazımdan keçmirdi, ürəyimdə arzula-yırdım ki, gəlib bizimlə bir loxma yeyəsən.

– Cücəplovdur? – Rəhman havanı qoxladı, pərtliyini birtəhər gizlətmək istədi.

– Hə, yaxıq uşaqlar neçə vaxtdır dadlı yemək yemirlər. Bu gün səhərdən gördüm halim lap yaxşıdır, dedim durub bir fərli yemək bişirim. Amma inan Allaha, azı on dəfə əlimdən bıçaq düşüb, uşaqlara demişəm ki, Rəhman dayı gəlir. Rəhman onlara qoşulub yeməyə başladı. Sərvinaz ordan-burdan söhbət edir, Rəhman diqqətlə ona qulaq asır, hərdən suallarına cavab verirdi.

Süfrə yiğilanda o, soruşdu:

- Ayağın necədir, incitmir ki?
- Yox.
- Məlhəm sürtmüsənmi?
- Hə, dediyin kimi gündə iki dəfə.
- Açı baxım görüm.

Sərvinaz ayağının sarığını açıb paltarının ətəyini azca qaldırdı. Rəhman şəhadət barmağını onun ayağına sürtüb yaranı qoxladı. Bunu elə elədi ki, sanki bütün barmaqlarını toxundursayıdı, nə isə qorxulu bir şey baş verərdi. Sərvinazın ağ, gözəl qıçı bu dəfə ona nə isə, anlaşılmaz duygular aşılıyırıldı. Qadının yaxınlığından vücuduna öz-özünə etiraf etməyə belə qorxdığı bir hiss yayıldı. Fikirlərindən utanıb tez əlini çəkdi. Bu neçə gündə ayağını açıb hamiya göstərən, ağrının təsirindən utancaqlıq hissini itirən Sərvinaz da Rəhmanın şəhadət barmağını ehtiyatla onun ayağına toxundurub tez də çəkdiyini görəndə qızardı. Hər ikisi pərt olmuşdu.

* * *

Nazik köynəyin üstündən köhnə gödəkcəsini əyninə keçirib yaxası, başı açıq evdən çıxmağa hazırlaşan Rəhmanı görəndə Mayisə deyimməyə başladı:

– Niyə düz-əməlli geyimirsən? Bayırdaçı çovğundan xəbərin varmı? Utandığımdan qonşuların üzünə baxa bilmirəm. Elə bilirlər geyməyə paltarın yoxdur.

– Erkək atın çulu cırıq gərək, – deyə Rəhman zarafata salmaq istədi.

– Gül kimi palton var, niyə geymirsən?

– Bilirsən ki, dəbdəbəli geyinməyi xoşlamıram.

– Gərək elə həmişə dərviş libasında olasan? – Mayisə hirsləndi.

Rəhman cavab verməyib qapıya sarı getdi. Uzunboğaz rezin çəkmələrini ayağına keçirib çölə çıxdı. Yumşaq qar saçlarına, üzünə, açıq boynuna yağımağa başladı. Axşamdan bəri yağış düz-dünyanı bürümüş qara bata-bata meşəyə yollandı. Hava təmiz, qış meşəsi elə gözəl idi ki, bütün günü heyranlıqla bu yerləri dolaşdı.

Qaş qaralanda özünü Sərvinazgilin qapısı ağızında görəndə yuxudan ayılmış kimi oldu. Bura gəlmək barədə fikirləşməmişdi, ayaqları onu sövq-təbii çəkib gətirmişdi. Bir ay idi ki, buralara yolunu salmamışdı. Sərvinazın qonşularının səhbətini eşidəndən bəri özünü nədə isə günahkar sayır, bu tərəflərdə görünməməyə çalışırdı. İndi qapının ağızında dayanıb ürəyindəki ikili duyğulardan baş çıxarmağa çalışırdı. Bir hiss ona buradan getməyi əmr edir, o biri hiss içəri dartırdı. Qat-qat güclü olan ikinci hissə tabe oldu. Onu maqnit kimi özünə çəkən bu evdən uzaqlaşmaq, Sərvinazı görmədən, onunla kəlmə kəsmədən çıxıb getmək qüvvəsi xaricində idi.

Saç-saqqalı ağappaq qar içində olan Rəhman qapıda görünenəndə Nigar:

– Şaxta baba gəldi, – deyə sevinclə səsləndi. Onun bu sevinci Həbiblə Azərə də sirayət elədi. Sərvinazın da kefi duruldu, o, bunu gizlədə bilmədi.

Rəhman gödəkcəsini asılıqandan asıb yerini yenicə rahatlamışdı ki, otağın qapısı zərbə açıldı. Diksənib qapıya boylandılar – Mayisə idi. Həyəcandan və bayırdağı soyuğun təsirindən sifəti pörtmüş Mayisə hiddətlə:

– Hə, baş-başa vermisiz? Sizə mane oldum deyəsən, – dedi.

Sərvinazla Rəhman heç nə başa düşməyib təəccüblə baxışdılar.

– Uşaqlardan da utanmirsız, barı onların yanında oyunlardan çıxmayıyadız. Kül Adilin başına, gör arvadını kimə etibar edib, bədbəxt oğlu, quzunu qurda tapşırıb.

– Mayisə, sənə nə olub? Bu nə sözlərdir danışırsan? Ayıb deyilmə? – Sərvinaz mütəəssir oldu.

– Mənə ayıb olmalıdır, yoxsa sənə? Ərimi əlimdən alıb özünə oynaş eləyən sən olanda mən həya etməliyəm? Nə işlərdən çıxdığını bütün rayon bilir. Üzə vurmurdum, açıb ağartmirdim, gözləyirdim ki, özün hər şeyi başa düşəsən, daşı ətəyindən tökəsən.

– Mayisə, mən səni başa düşmürəm, camaat nəyimdən danışır, hansı günahın sahibiyəm? – Sərvinaz həyəcanını güclə boğurdu.

– Bilirsən, hər şeyi gözəl bilirsən, özünü tülkülüyə vurma.

– Mayisə hiddətlə qışqırıdı.

Bayaqdan sakitcə qulaq asan, heç nə deməyən Rəhman sərt halda:

– Bəsdir! – dedi.

Amma Mayisə bundan bir az da hirsləndi:

– Mənim üstümə qışqıranaçan öz hərəkətlərinə fikir ver, arvad-uşağıını düşün. Ev-eşiyini atıb günlərlə Sərvinazın yanında bitəndə abır-həya yadına düşmür? Yetimçən bunu eşitə nə deyər?

Sərvinaz danışmağın əbəs olduğunu başa düşdü. Heç nə demədən Mayisənin hırsının haçan keçib gedəcəyini gözlədi. Bir vaxtlar yaxın olduğu, ürəyinin sırrlərini danişdığını bu qadının birdən-birə belə dəyişməyinin səbəbini anlamağa çalışdı. Həmişə bu evə məhrəmanə gəlib-getmiş Rəhmanın günahının, öz təqsirinin nədən ibarət olduğunu anlamağa çalışdı, amma heç nə başa düşmədi. Mayisə əllərini ölçə-ölçə qışqırır, hər ikisinə təhqiramız sözlər yağıdırırdı. Uşaqlar qorxu ilə böyüklərə tamaşa edirdilər.

Rəhman Mayisəni zorla çölə çıxartdı. O, bayırda da qışqırır, nə isə deyirdi. Rəhman arvadının əlindən yapışib həyət qapısına doğru yollandı.

Evə çatana kimi bircə kəlmə də danışmadılar. Evdə Mayisənin dili yenə dinc durmadı:

– Öz uşağıını atıb Adilin yetimçələrinə atalıq eldirən. Az qalıb Sərvinazın ayaqlarına döşənəsən.

Rəhman sillənin Mayisənin üzündə haçan açıldığını bilmədi. Qadın aldığı zərbədən səntirləyib yixildi. Rəhman onu yerdən qaldırıb bir də vurdu, bu dəfə Mayisə divana yixılıb hönkürməyə başladı.

– Vurma onu! Sənə deyirəm vurma onu! – Cəlilin qəzəbli səsi eşidiləndə Rəhman özünə gəlib əlini saxladı. Evdən necə çıxdığını bilmədi.

* * *

Çoxdan rayon mərkəzinə getmirdi. Son hadisədən sonra Mayisəni görmək istəmirdi. Əslində bu incikliyin bünövrəsi Mayisənin ondan Sərvinazın xəstəliyini gizlətdiyi andan qoyulmuşdu. Sərvinazın vəziyyətinin ağır olduğunu, ölüm-lə çarpışdığını bilə-bilə Mayisə ona heç nə deməmişdi. Ataları həbsxanada olan üç tifilin anasız qala biləcəyini düşünmək ona əzab verirdi. Kim bilir, o gün təsadüfən rayona gəlməsəydi, bəlkə bir də Sərvinazı görməyəcəkdi. Axı bəzən

günlərlə, həftələrlə meşədə qalırdı. Mayisə isə bilə-bilə ondan Sərvinazın ölüm ayağında olduğunu gizlətmışdı. Kim biliir, bəlkə də Sərvinaz Mayisədən imdad diləmiş, Rəhmanı tapmağı xahiş eləmişdi. Ölümlə çarpişan adamın hər kiçik arzusunu yerinə yetirmək savab deyilmə? Mayisənin bu soyuq-qanlığını heç cür bağışlaya bilmirdi. Onun bu kinini, ilan kimi ürəyində yuva salmış ədavəti başa düşmürdü.

Səhər tezdən meşə idarəsinə hesabatını təhvıl verəndən sonra dükana, ərzaq malları almağa yollandı. Ayın-oyun alıb çıxməq istəyirdi ki, qapıda Sərvinazla üz-üzə gəldi, özünü itirib salam verməyi də unutdu. Bu saat dünyada ən çox qorxduğu şey bu qadınla üz-üzə gəlmək idi. Nədənsə özünü onun yanında günahkar sayırdı.

– Nə olub, Rəhman dayı, nə günahın sahibiyik, Allahın salamını da bizə çox görürsən? – Sərvinaz onun narahatlığını o saat hiss elədi.

Mağazaçı qızlar maraq dolu gözlerini onlara zilləmişdilər. Son vaxtlar haqlarında söz-sov çox gəzirdi, Mayisənin Sərvinazgildə dava salması xəbəri də ildirim sürəti ilə hər yana yayılmışdı. Üstünə bir az da qoyub xəbəri ev-ev, küçə-küçə gəzdirirdilər.

Rəhman üzrxahlıqla Sərvinaza baxıb yavaşca:

– Mayisəyə görə məni bağışla, – dedi.

Sərvinaz ona cavab vermək əvəzinə gödəkcəsinin altın-dan görünən çirkli köynəyinə işarə edib:

– Evə getmirsən? – deyə soruşdu.

– Yox.

– Gedirik bizə.

Sərvinaz bunu elə dedi ki, Rəhman nə “hə” deyə, nə də etiraz edə bildi. Dinməz-söyləməz onun yanına düşdü.

Yolboyu onları maraq dolu baxışlar müşayiət edirdi. Rəhman bu baxışlar altında əzilirdi. Sərvinazgilə getməyə razılıq verdiyinə görə ürəyində özünü söyürdü. Onu özündən çox

Sərvinazın adının hallanması, ünvanına xoşagəlməz sözlər deyilməsi yandırırdı. Digər tərəfdən günün günorta çağrı əri türmədə yatan qadının evinə getməyin əxlaqa zidd hərəkət olduğunu da dərk edirdi. Amma buna baxmayaraq, daxildən gələn güclü bir hiss onu Sərvinazın dediklərinə sözsüz əməl etməyə məcbur edirdi.

Darvazadan içəri girəndə Sərvinaz dərindən köks ötürdü:

- Küçəyə çıxa bilmirəm, – dedi. Səsi qəhərli idi.
- Gərək məni çağırımayaydın. – Rəhman təqsirkarcasına dilləndi.

– Niyə ki? Məgər bir günahın sahibiyik? Nəyə görə evimə gəlməyəsən? Məni ölümün əlindən alanda lazımlı idin, indi yox? Qoy danışınlar, bir gün dediklərindən utanacaqlar. Yalan ayaq açar, yeriməz.

Sərvinazın qətiyyəti ona ürək-dirək verdi, daha heç nə deməyib uşaqların yanına getdi. Bir azdan Sərvinaz içəri girdi:

– Rəhman dayı, mən yemək hazırlayana kimi sən get hamama, Allah bilir, haçandan bədəninə su dəymir. Al Adilin paltarını əyninə keçir, səhərəcən səninkiləri yuyub qurudaram.

Rəhmana etiraz etməyə, nə isə deməyə imkan vermədən mətbəxə keçdi.

Çimib təmiz paltar geyinəndən sonra Rəhmanın canına elə bir rahatlıq yayıldı ki, uşaqlarla söhbət edə-edə divanda haçan yuxuya getdiyindən xəbəri olmadı.

– Ana, Rəhman dayı yatıb, – deyə Nigar anasına xəbər verdi.

– Səs salma, yazıqdır, qoy yatsın, – Sərvinaz yorğan gətirib onun üstünü örtdü.

Səhər yuxudan oyananda Rəhman təəccüblə yan-yörəsinə baxdı. Əlini atıb stuldan paltarını götürdü. Tərtəmiz, ütülü köynəyi, şalvari əyninə keçirəndə ürəyinə doğma, iliq bir

hiss yayıldı. “Qışın günündə bunları yuyub ütüləməyə necə vaxt çatdırıb?” - deyə fikirləşdi.

Mətbəxdən Sərvinazın səsi gəldi:

– Rəhman dayı, durmusan?

– Sənə əziyyət verdim, bağışla, – o, təqsirkarcasına dil-ləndi.

– Yaxşı, get əl-üzünü yu, çay dəmləmişəm.

Son vaxtlar belə iştahla çərək yediyi yadına düşmürdü. Sərvinaza altdan-altdan baxır, gözlərinə inanmırkı ki, haçan-sa ağlına belə gətirməyə qorxduğu indi başına gəlir. O, Sərvinazın evində yatmış, yuduğu paltarları əyninə geymişdi. Əlini uzatsayıdı, ona çatardı. İstəsəydi onu qucaqlayıb bağı-na basar, o gözəl, ala gözlərindən, totuq dodaqlarından do-yunca öpər, öpərdi. Bundan kimsənin xəbəri də olmazdı.

Birdən bu fikirlərə görə özündən utandı, onun qorxulu niyyətindən xəbər tutsa, Sərvinazın nə hala düşəcəyini, ona necə nifrət bəsləyəcəyini düşünəndə ürəyində özünü danla-dı. Kədər dolu gözlərini Sərvinazdan yayındırmağa çalışdı.

– Rəhman dayı, sən Allah, evdən, eşikdən olma, Mayisə, Cəlil yazıqdır, – Sərvinaz sükutu pozdu. O, cavab vermədi, gödəkcəsini əyninə keçirib Sərvinazla sağollaşdı.

Səhər saat yeddinin yarısı idi. Bazar günü idi. Belə gün-lərdə səhər yatağından gec durar, həyət-bacada bir xeyli əl-ləşəndən sonra sevimli məşğuliyyəti ilə başını qarışdırmaq üçün alt evə keçərdi. Mayisə onu çörək yeməyə dəvət edənə kimi orada olardı. İndi neçə vaxt idi ki, rejimi pozulmuşdu. Nə vaxtlı-vaxtında çörək yeyə bilir, nə rahat yata bilir, nə də adət etdiyi işi ilə məşğul ola bilirdi. Mayisə ilə arası dəyən-də, onunla küsülü olanda işləri heç cür düz gətirmirdi. Neçə illər bunu sınayırdı. Hər dəfə özünə söz verirdi ki, arvadı ilə ehtiyatlı davranışacaq, söz-sov üçün şərait yaratmayacaq. Am-ma dava elə gözlənilmədən yaranırdı ki, özü də buna təəccüb qalırdı. Sonuncu dəfə də belə olmuşdu. Sərvinazgildə onun

gözləmədiyi, ağlına gətirmədiyi şeyləri Mayisə elə boz, elə kobud şəkildə demişdi ki, mat qalmışdı. Amma özünə yox, Sərvinaza yazıçı gəlmışdı. Günahsız olduğu halda günahkar adlandırılın, Mayisənin təhqirlərinə sakitcə dözen gözəl Sərvinaz taleyin bu zərbəsinə də davam gətirmişdi. Ömrü boyu Adilin təhqirlərini udan, bu ağrılar içində gəncliyini, sağlamlığını itirən Sərvinaz indi də böhtan qurbanı olurdu. Amma Rəhmanı ən çox ağrından o idi ki, Sərvinaz taleyin ona göndərdiyi bu növbəti zərbəni də itaətlə qəbul etmişdi. Onun qəribə səbrinə həm heyrət edir, həm də qadının bu qəribə itaətkarlığı onu hirsənləndirirdi.

Evdəkiləri oyatmamaq üçün qapının zəngini basmadı, dəravazadan həyətə tullandı. İkinci mərtəbəyə qalxanda Mayisənin aynabənddəki stolun arxasında oturduğunu görcək təecübənləndi. Salam verib yanında oturdu.

– Onlardan gəlirsən? – Mayisə ağır-ağır dilləndi.

– Hə.

Mayisə fikirləşdi ki, daha nə soruşsun. Amma aldığı cavab ondan ötrü kifayət idi.

Rəhman Mayisənin rəng alıb, rəng verdiyini, içəridən qovrulduğunu görür, əzab çəkdiyini hiss edir, amma nədənsə onu ovutmaq, könlünü almaq, təskinedici sözlər demək istəmirdi, bunu arzulamırdı. Ürəyində Mayisədən incik idi. Haqsız yerə onunla Sərvinazı təhqir etdiyinə görə yox, ümumiyyətlə, birgə yaşıdlıqları bu neçə ildə ona əsl ailə səadətini dadızdırmadığına, ev-eşiyə bağlaya bilmədiyinə, qəmli ürəyini şənləndirmədiyinə, qayğıya, nəvazişə, adı insani rəftara həsrət qəlbini isindirə bilmədiyinə görə ondan incik idi.

Qəlbindəki bu daimi, bəlkə də əbədi narazılıq hissinin əsl səbəbini əvvəllər anlamırdı. Amma son vaxtlar başa düşürdü ki, ürəyindəki boşluğun, üzünün təsadüfi hallarda gülməsinin əsl səbəbkərə Mayisədir, onu sevməməsidir. O, ömrü boyu Mayisəni Sərvinazla müqayisə eləmişdi.

Arvadını sevməməyinin, onun sözlərindən inciməyinin, hərəkətlərinin xətrinə dəyməsinin əsas səbəbi həmin müqayisə idi. İndicə aqlına gələn bu fikirdən mütəəssir oldu, amma nə edəydi, ürəyi belə hökm edirdi. Ona təskinlik vərən bir şey vardı ki, ömründə Mayisənin üstünə qışqırma-mış, ona əl qaldırmamışdı. Sonuncu dəfə istisna olmaqla, heç vaxt onun xətrinə dəyməmişdi, davaların hamısının səbəbkəri Mayisə olurdu.

– Nə yaman fikrə getdin? – Mayisənin səsi elə bil quyun-nun dibindən çıxdı.

– Heç.

– Pal-paltarını aparmağa gəlmisən?

Sual Rəhmanı tutdu.

– Paltarımı hara aparmalıyam?

– Sərvinazgilə, sənin qeydinə indi o qalır.

– Yenə başladın? – Arvadına acıqlanmaq istədi, amma hir-sini boğdu. İçəri otağa keçmək üçün yerindən qalxanda Ma-yisə dilləndi:

– Şeylərini yekə çantaya yiğmişəm, haçan istəsən apara bilərsən.

Rəhman başa düşdü ki, vəziyyət onun düşündüyündən da-ha ciddidir. Mayisənin soyuqqanlılığı onu qorxutdu, bu dəfə o, həmişəki kimi coşub özündən çıxmırıdı.

– Gəl yaşımızın bu vaxtında camaatı özümüzə güldürmə-yək. Aramızda nə baş verib ki?

– Nə olub, olub. Onsuz da Cəlil hər şeyi bilir. Dünən Sər-vinazgilə getdiyini də o görüb mənə xəbər verib. Götür şələ-küləni, hara istəyirsən get.

– Bu nədir, sən mənə qapı göstərirsən?

– Mən deməsəm də, bir gün özün gedəcəksən. Yaxşısı bu-dur, vaxtında, uşaq hələ balaca ikən gedəsən, sonra səninçün çətin olar.

– Mayisə, mən gedərəm, amma heç olmasa bunu birləfəlik bil ki, Sərvinazla mənim aramda heç nə olmayıb. O bir olan Allaha and verirəm.

– Yalançılar and içər. Bir də ki, bunları mənə niyə deyirsən? Tutaq ki, mən inandım, bəs camaatı necə başa salacaqsan? Hansı axmaq inanar ki, cavan, gözəl, ərsiz qadınla bir evdə yatasan, amma aranızda bir şey olmaya?

Mayisə haqlı idi. Bunu kimə sübut edə biləcəkdi?

II Fəsil

Meşənin içindəki böyük bir talada ting əkirdilər. Palid ağaclarını çox sevən, onların qayğısına qalan Rəhman çoxdan təzə palıdlıq salmaq haqqında fikirləşirdi. Meşənin ortasındaki tala bunun üçün ən əlverişli yer idi. Traktorla buranı şumlatmış, əkin üçün yararlı hala salmışdı. Vaxtilə burada palıdlıq olduğunu eşitmışdı. Ətraf kəndlərin camaatı nəzarətsiz olmasından istifadə edib həmin ərazidəki bütün ağacları kəsib aparmışdı.

Ağaclara, ələlxüsus palıdlara qəsd edənlər Rəhmanın gözünün düşməni idi. Belə adamlardan zəhləsi gedirdi. Ağlına gətirmir, təsəvvür edə bilmirdi ki, yüz, iki yüz illik əzəmətli bir ağacı odundan ötrü, yaxud ev tikintisində istifadə etmək üçün kəsmək olar. Yüz illərlə torpağın üstündə qərar tutan, meşəyə gözəllik verən palıdları adı möişət qayğılarından ötrü kəsmək onun nəzərində vəhşilik idi, mədəni, özünə hörmət edən kəsin əli buna qalxmamalı idi. Amma o, belə deyəndə, bu cür damışanda sözlərini qəribliyə salır, hətta onu məsxərəyə qoyurdular. Belə vaxtlarda ürəkdən inciyirdi:

– Sizə elə gəlir ki, gördünüz bu meşələr, çöllər, dağlar, dərələr əbədidir. Fikirləşirsiniz ki, həmişə belə olub, bundan sonra da bu gözəlliklərin qonşuluğunda yaşayacaqsınız. İstədiyiniz vaxt gedib meşədə sərinlənəcək, buz bu laqların suyundan içəcəksiniz. Amma ağliniza da gəlmir ki,

bu gözəlliklər əbədi deyil, bir gün onlar da tükənə, yerində quru torpaq qala bilər. Palıdlığa qənim kəsiləndə, o cür gözəl ağacları böyrü üstə sərəndə heç kəsin aqlına gəlmir ki, bununla böyük bir meşənin faciəsi başlanır. Bu ətrafda üç-dörd diş göynədən bulaq var idi. Rütubət azaldığından, günəş yandırıldığından onların gözü tutulub. Bulaqların suyu tükəndiyi üçün isə yavaş-yazaş yan-yörədəki ağaclar, kolalar, otlar, çiçəklər quruyub.

İki il əvvəl erkən yazda palid qozalarını torpağı basdırılmış, bir aydan sonra torpağın üzündə aydın nəzərə çarpan cüccətiləri görəndə uşaq kimi sevinmişdi. Yay qurtarana kimi tez-tez bura gəlir, yaxınlıqdakı bulaqdan su gətirib vedrə ilə onları sulayırdı. Keçən yaz bu balaca pöhrələrin üstündə əmələ gələn körpə tumurcuqlara baxmaqdan ləzzət alır, saatlarla onlara tamaşa edirdi. Tumurcuqlar onun gözləri qarşısında böyüyür, xırdaca yarpaqcıqlar yarpaqlara çevrilirdi. O, barmaqları ilə pöhrələri sığallayır, onlarla danışındı. Haçansa palid olacaq bu tinglər ona çoxlu sevinc, fərəh bəxş edirdi.

İndi onları talada daimi yerlerinə əkən Rəhmanın sevincinin həddi-hüdudu yox idi. On günlük zəhmətdən sonra talada palıdlığın bünövrəsi qoyulmuşdu. Fəhlələr bir az əvvəl yük maşınınında rayona qayitmışdır. Rəhman isə oturub əlləri ilə dizlərini qucaqlamış, gözlərini uzaqlara zilləmişdi. “Beş ilmi, on ilmi keçəcək, burada cavan palid meşəsi göyərəcək. Haçansa meşənin bağlarına vurulmuş yaralar saqlamacəq. Kim bilir, o vaxt bəlkə də o üç kor bulağın da gözləri açıla-caq. Sərvinaz bir gün gedib o bulaqlardan su içəcək. Amma o vaxt mən olmayıacağam. Nə olsun ki, olmayıacağam? Cəlil, onun uşaqları bu palid meşəsini seyr edəcəklər. “Rəhmanın palıdlarıdır”, – deyəcəklər.

Gün kürəyini yandırıqca bədəninə xoş bir istilik yayılır, sümükləri qızır, gözləri xumarlanırı.

O, yerə uzandı, torpaq od kimi idi, bundan yaman xoşhal oldu.

– Rəhman dayı, ay Rəhman dayı!

Başının üstündə dayanmış Azərlə Həbibi görəndə təecübənlənib yerindən dik qalxdı. Nigar qaça-qaça gəlib özünü onun üstünə atdı. Uşağı qucağına alıb üzündən öpdü.

– Anam da biznən gəlib, – Nigar şən-şən səsləndi.

– Bəs hanı?

– Biz ondan tez çatdıq, – Nigar meşənin içindən çıxıb gələn Sərvinazı göstərdi.

Rəhman sevincini heç cür gizlədə bilmirdi. Bu neçə gündə başı işə elə qarışmışdı ki, Sərvinazgildən xəbər tutə bilməmişdi. Amma indi onu, uşaqları görəndə çiçəyi çırtladı.

– Neçə vaxtdır üzünü görmürük, yaman narahat olmuşduq. Uşaqlar yolunu gözləməkdən birtəhər olmuşdu, illah da ki, Nigarı həyət qapısının ağızından gətirmək olmurdu.

– Helədi? – deyə Rəhman Nigardan soruşdu. Uşaq balaca əlləri ilə onun başını qucaqlayıb üzünə sıxdı. Bu nəvaziş Rəhmanı qanadlandırdı.

– Yaxşı, bəs məni necə tapdzı?

– Özün onda demədin ki, meşənin içindəki talada təzə palıtlıq salırsız? Talanı kim tanımır? Uşaqlıqda buralara o qədər gəlib getmişik ki.

– Hə, sizin kəndiniz bura lap yaxındır.

– Heç bilirsən neçə ildir meşədə olmamışam? Bu gün elə bil təzədən dünyaya gəlmışəm, gərək arada uşaqları götürüb bu tərəflərə çıxam. İndi başa düşürəm ki, niyə meşədən çıxmırsan. – Sərvinaz etiraf etdi.

– Ana, acmışam... – Nigar ağlamsındı.

– Uşaqlara pendir-çörək götürmüştüm. Elə yedilər, məəttəl qaldım. – Sərvinaz bunu təqsirkar tərzdə dedi.

– İndi gedib kabab çəkərik, – Rəhman bığaltı gülümsədi.
– Ay uşاقlar, mənim sarayımı görməmisiniz? – deyə o, uşaqlardan soruşdu.

- Sarayınız da var? – Həbib maraqlandı.
- İndi gedərik, görərsiz.

Azər yerdə nə isə tapmışdı, diqqətlə onu nəzərdən keçirirdi.

- Nədir, bala?
- Görün keçiyə necə oxasıyır? – Azər odun parçasını ona göstərdi.
- Bir balaca əl gəzdirmək lazımdır, – Rəhman onunla razılışdı.

Nigar gah bu, gah da o kəpənəyin dalınca qaçırdı. Həbib yarpaqların üstündən cırçıramaları yiğib əlindəki bankaya atırdı. Birdən yerdə oturdu, nəyəsə diqqətlə tamaşa etməyə başladı. Qarışqa yuvası idi. Qarışqalar iki cərgə ilə nizamla gedirdilər. Bir cərgə ilə gedənlər yuvaya yüksələr, ağır-ağır hərəkət edirdi. Yuvadan çıxanlar isə yüksüz olduqlarından sürətləri çox idi.

– Görürsən necə zəhmətkeşdirlər? - Rəhman Həbibin yanında çömbəldi. – Qarışqalar öz çəkilərindən yüz dəfə ağır yük qaldırırlar.

- Niyə onlar bir yerdə yaşayırlar, ayrı-ayrı ailələrdə yox?
- Ona görə ki, qarışqalar təklidə və kiçik dəstələrdə yaxşı qidalana bilmirlər, həm də təkliyə davam gətirməyib tezliklə tələf olurlar. Hər yuvada azı 25 qarışqa olmalıdır. Arılar da belədir. Onların da təkliyə dözümü yoxdur.

- Bəs qarışqalar içməyə suyu hardan tapırlar?
- Yerin dibindən. Bilirsən onların necə “quyuları” var? Quraqlıq olanda 30-35 metr dərinlikdə quyular qazıb yerin tərkindəki sulardan istifadə edirlər.

Bu vaxt bir quş pırıltı ilə onların yanından havaya qalxdı. Həbib diksindi.

– Alacəhrədir. Hardasa yaxınlıqda yuvası var. – Rəhman ağacların budaqlarını əlləri ilə aralayıb diqqətlə baxmağa başladı. Qocaman küknar ağacı onun nəzərini cəlb elədi. Gövdəsi yam-yaşıl mamırla örtülmüş ağaca yaxınlaşanda dö-nüb sınaycı baxışlarını Həbibə zillədi. – Səncə yuvası harda olar?

Həbib çıyinlərini darddı:

- Bilmirəm.
- İndi bilərsən.

Rəhman ehtiyatla mamırı yoxladı. Ağacın alt budağına əl atanda quş cikkiltisi eşidildi. Rəhman özündən razı halda gü-lümsəyib mamırı qaldırdı. Oradan boylanan ətcəbala quşları Həbibə göstərib yenidən yuvanın üstünü örtdü.

– Yuvanı necə tapdın? – Həbib təəccüblə ondan soruşdu.

– Alacəhrə bicin biridir. Həmişə yuvasının üstünü elə ört-basdır edir ki, tamamilə görünməz olsun. Bunun üçün adətən mamırdan istifadə edir. Harda üstü mamırla örtülmüş ağac görsən, bil ki, orda alacəhrə yuvası var.

– Orda nəyə baxırsız elə? – Sərvinaz ağacların arasından çıxıb onlara yaxınlaşdı. Amma Rəhman bu sözləri eşitmədi, o, yanındakı qoz ağacına diqqətlə tamaşa edirdi. Sərvinaz onun baxdığı səmtə boylananda hər şeyi başa düşdü: ağacın qabığı soyulmuşdu, ağappaq gövdəsi görünürdü.

– Vicdansız adam! – Rəhman qəzəblənmişdi. – Belə edib ki, ağac yavaş-yavaş qurusun, sonra da gəlib asanlıqla onu kəsib aparsın, evi üçün qapı-pəncərə düzəltdirsin. Bilir ki, qabığı soyulmuş ağac tez xəstələnib məhv olur.

- Ağac adamdır ki, xəstələnsin? – Həbib təəccüblə soruşdu.
- Axı ağac da canlıdır, ona da soyuq dəyəndə xəstələnir.
- Onun da həkimi var?

– Əlbəttə, bala. Mədəni ölkələrdə həkimi də var, müalicəsi də. Baxma ki, bizdə sağlam ağacları uf da demədən doğrayıb tökürlər. Amma amerikalılar ağacların içindəki görünməyən

çürükləri də aşkar edib müalicə edirlər. Bir alim təzə cihaz yaradıb, onunla ağacın “xəstəliyini” müəyyən edir. Əvvəlcə kiçik drellə ağaçda nazik kanal açır, sonra ora elektrik şupu qoyur. Cihazın şkalasında olan əqrəb hərəkət edib ağacın vəziyyətini göstərir.

– Rəhman dayı, indi bu ağaç quruyacaq? – Həbib mütəəssir olmuşdu.

– Əgər sağlamdırsa, başqa xəstəliyi yoxdursa, bəlkə də qurumadı. Amma içində çürüyü varsa, daha heç. Bəzi adamlar siçanlardan betərdir, bala. Axı siçanlar ağacların qabığını yeyib onu qurudurlar.

– Məgər meşədə də siçan olur? – Onlara yaxınlaşan Nigar qorxa-qorxa xəbər aldı.

– Olur da sözdür? Hələ ağaç siçovulları da var. Onlar pəlid qozalarını yeməklə dolanırlar.

– Bəs onları məhv etmək olmaz?

– Təbiət özü bu işi nizama salıb. Tülkü'lər, dələlər onları yeməklə meşələri gəmiricilərdən xilas edirlər.

Bir azdan uşaqların başı öz məşğuliyyətlərinə qarışdı. Rəhman Sərvinazla yanaşı yeriyir, ürəyinin döyüntülərini gizlətmək, onu bürümüş həyəcanı bürüzə verməmək üçün Sərvinazdan nə isə soruşturmaq, araya söhbət salmaq istəyirdi. Amma nə soruşsun?

– Adildən bir xəbər yoxdur? – Axır ki, sükutu pozdu.

– Məktubu gəlib. – Sərvinaz könülsüz cavab verdi. Sual onun xoşuna gəlməmişdi. Ümumiyyətlə, Adildən söhbət düşəndə özündən biixtiyar qanı qaralırdı.

– Yanına getməyəcəksən?

– Gedəcəyəm.

– Haçan?

– Gələn aya görüşümüz var.

Ortalığa yenə sükut çökdü. İndi də Sərvinaz Rəhmandan nə soruşturmaq lazımlı gəldiyi barədə düşünürdü. Axır ki, tapdı:

- Yemək-içməyin necədir?
- Mən özümə korluq verən adam deyiləm. Biş-düşümü həmişə axşamdan hazırlayıram.

İri palıd ağacının yanına çatanda uşaqlar heyrətlə ağacların dibində qoyulmuş, eləcə də budaqlardan sallanmış figur-lara, göbələk formalı daldalanacağa tamaşa etməyə başladılar. Bunları Rəhman boş vaxtlarında düzəltmişdi. Sonra sevinclə, səs-küylə komaya doluşdular. Onlar üçün burada hər şey maraqlı idi: pələng, ayı, tülkü, çöl pişiyi dəriləri də, rəflərdəki saysız-hesabsız irili-xirdalı şüşə qablar da, neft piltəsi də. Sonra onlar komadan çıxıb göbələyin altında özlərinə yer düzəlttilər.

Sərvinaz yaz dumanı kimi qəfildən gəlib onun ürəyini sızzıldadan kədərlə komanın ağızında dayanıb içərini nəzərdən keçirirdi. Bu koma onun yadına neçə il əvvəlin acı xatirələrini salmışdı. Yerə döşənmiş dərilər, küncdəki taxt, onun üstündən vurulmuş pələng dərisi ona tanış gəldi. O vaxtkı balaca komadan fərqli olaraq indiki gen-bol, işıqlı, səliqəli idi. Rəhman burada ürəkaçan bir rahatlıq yaratmışdı. Piltənin yanındaki taxçada qab-qacaq düzülmüşdü. Divardan Rəhmanın palтарları asılmışdı.

Keçib taxtda oturdu. Səliqə ilə aşılanmış yumşaq dərilərə barmaqlarını toxündürdü. Onların özünəməxsus iyi illərin o tayında qalmış, ömrünün gənclik çağının ən ağır, ən müdhiş çağını gözlərində canlandırdı. Adilin ehtirasdan alışib-yanan qan çı�nmış gözləri, ovunun üstünə atılmağa hazır canavar kimi ona yaxınlaşması yadına düşdü. Özünün imdad diləyən, köməyə çağırı난 dəhşətli səsi qulaqlarında cingildədi.

Sonra... başına gəlmiş bu bədbəxtlikdən sonra yaşamaq istəməyən, üzüqoylu yixılıb qaldığı taxtdan aralanmayan, yeməyə əl uzatmayan Sərvinaz üç gün sonra ayağa duranda zəiflikdən yerə yixildi. Gözlərini açanda başı üstündə dayanmış saqqallı adımı görəndə dəhşətlə çığırdı:

— Sənsən bais! Sənsən günahkar! Məni zorla qaçırıb evimdən-eşiyimdən eləyən sənsən! Vicdansız, namussuz... — Sərvinaz qışqırır, ürəyinin bütün nifrətini, qəzəbini ona boşaltmaq istəyirdi. Saqqallı adam isə dinməzcə ona qulaq asır, nə cavab verir, nə də özü bir kəlmə deyirdi.

Sərvinaz hirdən, əsəbdən, düşdüyü vəziyyətin çıxılmazlığından dəli olmaq dərəcəsinə gəlmişdi. Birdən onu ağlamaq tutdu. Üç gündən bəri boğazına yiğmiş qəhər onu gücsüzləşdirdi:

— Məni bu vəhşi üçün qaçırandan Allahdan qorxmadın? Heç olmasa onu fikirləşəydin ki, atam yaşındadır.

Saqqallı adam onun gözlərindən axıb əllərinin üstünə tökülen yaşlara kədərlə baxır, amma heç nə demirdi.

Sonra o, yemək gətirdi:

— Qırqovul kababıdır, ye. Adil də bir azdan gəlib çıxar, — deyib komadan çıxdı.

Kababın xoş ətri içəri yayılanda Sərvinaz özünü saxlaya bilməyib əlini uzatdı. Göz yaşları axıb əlindəki tikəyə qarışır, yeməyə bir cürə dad qatırdı. O, nə göz yaşını saxlaya, nə də yeməkdən əl çəkə bilirdi. Bir azdan içəri girib onu bu halda görəndə saqqallı adam:

— Belə etmə, yazıqsan, — dedi. — Qismətinlə barış, onsuz da iş-işdən keçib.

Sərvinaz əlini çörəkdən çəkir bu sözlərin nə demək olduğunu fərqiñə vardı. Gözlərinin yaşı bircə anda qurudu, ürəyinə o günə qədər ona tanış olmayan bir boşluq doldu.

— Sərvinaz! — Rəhmanın səsi gələndə diksinib taxtdan qalxdı. — Səni qorxutdum deyəsən.

— Yox, yox.

— Gəl, səni gözləyirik. — Bunu deyib Rəhman geri qayıtdı.

Sərvinaz onun dalınca çölə çıxdı. Nigar üzüm tənəyinin üstünə çıxıb yellənirdi. Azərlə Həbib isə hərəsi bir ağaca dırmaşıb ordan əl edirdilər.

Bir azdan onlar göbələyin altında oturub qırqovul kababı
yeyirdilər. Sərvinaz altdan-altdan Rəhmana baxırdı. Onun
həyatını dəyişmiş, başqalaşdırılmış bu adamın ürəyindəkilər-
dən xəbər tutmaq, fikirlərini oxumaq üçün əlindən gələn hər
şeyi etməyə hazır olduğunu düşünürdü. Axşama yaxın Rəh-
man onları tələsdirdi:

- Hazırlaşın, qaranlıq düşməmiş rayona çataq.
- Nə olar, bu gecə meşədə qalaq da! – Uşaqlar yalvarma-
ğa başladılar.
- Olmaz, dedim, olmaz! – Rəhman ayağa qalxıb qətiyyət-
lə bildirdi.

Onlar kor-peşman halda Rəhmanın arxasında yollandılar.

– Mən özüm uşaqlardan betər olmuşam. Toyuq-cücə, mal-
qara dərdi olmasaydı, burdan heç yana getməzdim.

Sərvinaz bunu elə dedi ki, Rəhman hər şeyi sözsüz başa
düşdü. Son bir il onları çox yaxınlaşdırılmışdı. Lakin bu, qəri-
bə yaxınlıq idi. Tez-tez bir-birinin yanında olsalar da, bəzən
bir damın altında yatsalar da, bir evdə dolansalar da yalnız
mənən, qəlbən, daxilən bir yerdə idilər. Başqa yaxınlıqdan
söhbət belə gedə bilməzdi. Daha doğrusu, aralarında qarati-
kan kolu kimi bitmiş Adilin varlığı onları bu barədə fikirləş-
məyə qoymurdu. Hər ikisi üçün eyni dərəcədə doğma və yad
olan, hər ikisinin eyni dərəcədə ehtiyat etdiyi və nifrət
bəslədiyi bu adam qarşısında eyni dərəcədə də borclu idilər
və bu borc onları qarabaqara izləyirdi.

- İnəyi kimə tapşırmışan?
- Qonşuya demişəm tövləyə salsın. Ancaq sağım vaxtın-
dan gör nə qədər keçir. Yaziq heyvan indi özünü bilmir.
- Evə gəlim, yoxsa qayıdım? – Rəhman bunu elə dedi ki,
Sərvinazın bədəni üçündü. Ürəyindən bu doğmadan doğma,
əzizdən əziz adamın boynuna sarılmaq, köksünə sığınıb nə-
fəsini yaxından duymaq, qollarının qüvvətini hiss etmək ar-
zusu keçdi. Adı insani sevinclərin, qadın səadətinin nə

olduğunu, o, çoxdan unutmuştu. Daha doğrusu, acı həyatında belə sevincləri çox cüzi olmuşdu. Amma Rəhmanı tanıyanın dərəcəyində bir inam yaranmışdı ki, ona xoşbəxtliyi yalnız bu adam verə bilər, yalnız onun yanında, onun yaxınlığında dinclik tapa bilər. Yalnız o, Sərvinazı hər cür təhlükədən, qorxudan xilas edə bilər, yalnız o, qayğılarını, əzablarını, dərdlərini, məşəqqətlərini yüngülləşdirə bilər.

– Qoyaram gedəsən? – Sərvinaz bu sözlərlə düşündüklərinin, fikirləşdiklərinin hamısını dedi.

* * *

Evini tərk edəndən bəri Rəhman dəyişmiş, başqa adam olmuşdu. Bu dəfə meşəyə və öz daxili aləminə elə qapanmışdı ki, bəzən həftələrlə buradan uzaqlaşmırı. Yalnız hesabat vermək, bir də tapşırıq almaq üçün meşə idarəsinə baş çəkir, qayıdanda isə bazardan, mağazadan ərzaq alırdı. İsti xörək üçün darıxanda bişirib yeyirdi.

Son vaxtlar o, meşəyə tamam ayrı gözlə, başqa duyumla baxır, onu əhatə edən gözəlliklərdə bu günə kimi hiss etmədiyi mənalar axtarırdı. Rastına çıxan hər ağac kökündə, əyri budaqda, quru gövdədə bir məna tapır, onları komasına gətiirdi. Uşaqlıqdan dülgərlik, xarratlıq peşələrindən yaxşı baş çıxaran Rəhman kefinə düşəndə naxış açar, onlardan müxtəlif bəzək şeyləri düzəldərdi.

Evlərində onun əlinin məhsulu olan oxlov, yuxayayan, taxta qaşiq, sandıqça, mücrü və başqa saysız-hesabsız əşyalar var idi. Taxta parçalarını canlandırmaqdan zövq alırdı. İndi də ağac parçalarına düzəlişlər, əlavələr edirdi. Onlar müxtəlif formalar aldiqca buna sevinirdi. Ətrafi ağacdən düzəldilmiş meymun, ayı, keçi, ilan, dələ fiqurları ilə dolmuşdu.

Meşə idarəsində planları üçqat, bəzən beşqat yerinə yetirən, bundan daxili qürur hissi keçirən bu zəhmətkeş və ötkəm təbiətli adamın bir sözünü iki eləmirdilər. Onun ərazisi

az qırıntılı və çox məhsuldar sahə hesab olunurdu. Meşəbəyinin vəzifəsi təkcə meşəni qorumaqla bitmir. O, cir meyvə tədarük etməli, seyrək yerlərdə təzə tingliklər salmalı, xəstəliklərə qarşı mübarizə aparmalıdır. Rəhman bütün bu işləri həmişə vaxtında və keyfiyyətlə görməyə adət eləmişdi. Söz götürməyən, ağır təbiətli olduğuna görə əvvəldən işlərinə elə qurmuşdu ki, ünvanına yalnız tərif deyilmişdi.

Onun nəzarət etdiyi sahə başqalarından bir şeylə də fərq-lənirdi. Meşənin böyük hissəsindəki cir meyvə ağaclarına calaq vurmaşdı. Payızda alma, armud, alça, gilas, zoğal, əzgil ağaclarının məhsulunu yığıb-yığışdırmaq olmurdu. Başqa gözətçilər cir meyvə təhvıl verəndə, o, peyvənd məhsul götürürdü. Rəhman qonşu kəndlərin camaatını da bu işə cəlb edirdi.

– Bircə həftə işləsəniz, həm qış uzunu evinizdə bol meyvə olar, həm də qəpik-quruş qazanarsınız, – dəyə onları şirnikləndirirdi.

Bir dəfə meşə idarəsinin rəisi Hətəm Rəhmanı yanına çağırıldı. Ordan-burdan bir xeyli səhbət edəndən sonra soruşdu:

- Eşitdiklərim doğrudur?
- Nəyi nəzərdə tutursan?
- Evdən getməyini.
- Hə.
- Səbəbini bilmək olarmı?
- Onun da dövlət planlarına dəxli var? – Müdirinin suallına sualla cavab verdi.
 - Xətrinə dəyməsin, amma işdə hərə bir şey danışır. Deyirlər Adilin arvad-uşağına yiylilik edirsən.
 - Bəs özün nə deyirsən? – Meşəbəyi sınaycı baxışlarını ona zillədi.
 - Nə bilim, vallah, inanmaq olmur.
 - Onda inanma. – O, ayağa durub getmək istədi. Hətəm onun qolundan dartıb yerində oturdu.

– Hara tələsirsən? Otur, söhbət edək, sözlərimi də qəribliyə salma. Səninlə müdir kimi danışmırəm. İstəyirəm başa düşüm görüm sənə nə olub? Mayisə ilə aranız niyə dəyib? Sərvinazın gözəlliyi barədə eşitmışəm, nəfsin düşə bilər, amma ondan ötrü arvad-uşağıını niyə atasan?

– Hətəm, Sərvinazla mənim aramda heç nə olmayıb. Ömrümdə ona başqa gözlə baxmamışam, bu, ağlıma belə gəlməyib. Mərdimazar adamlar bizə necə söz qoşublarsa, Mayisəni də inandırıblar. Yaxşı deyiblər ki, bir dəli bir quyuya daş atdı, min ağıllı yığılib onu çıxara bilmədi.

– O gün prokuror yanına gəlmışdi, səninlə maraqlanırdı. Deyirdi guya meşədə evin var, Sərvinazla orada görüşürsünüz...

Rəhman eşitdiyi xəbərdən sarsıldı. Sağ əlinin barmaqlarını düyünləyib yumruğunu stola çırpdı. – Hirslənmə, mən cavabını vermişəm. O dəfə evində yoxlama keçirdiyini eşidəndə də xahiş eləmişdim ki, səninlə işi olmasın, məni eşitdi.

– Demək o vaxt məndən ona görə əl çəkmişdi? Düzünü de, səndən neçə min qopardı?

– Heç neçə.

– Mənə də yox da, de görüm səni nə qədər xərcə saldı?

– Onsuz da ildə bir dəfə haqqını verirəm, sənə görə deyil, Amma bu dəfə iki ayağını bir başmağa dirəyib, deyir meşədə ev tikməyə qanunla icazə verilmir.

– Sən narahat olma. Qanun icazə vermirə, gəlib sökdürsün. Özü də onun ev adlandırdığı qamışdan hördüyüm komadır.

– Əşşİ, bilirəm. Amma Mayisənin yanına qayıtsaydın, belə problemlər də olmazdı.

Rəhman yerindən durub qapıya sarı getdi, sonra dönüb müdirinə baxdı:

- Sağ ol ki, qeydimə qalırsan, Hətəm, – dedi.

Fikirli halda məktəbin həndəvərindən keçəndə Azər onu gerüb sezinclə qabağına yüyürdü:

– Bizə gedək də, Rəhman dayı, nə olar? – deyə israr elədi.

— Tələsirəm, Azər, işim çoxdur, qalsın gələn dəfəyə. — Uşağı başından eləmək istədi. Amma Azər əl çəkmədi. Rəhman onu inandırmağa, başa salmağa çalışırdı ki, vacib bir məsələdən ötrü gedəsi yeri var. Amma Azər birdən incik tərzdə dedi:

— Bilirəm, camaatın çıxardığı sözlərə görə bizdən qaçırısız. Uşaqdan belə söz gözləməyən Rəhman duruxub qaldı.

Sonra yavaşca:

— Sən də eşitmisən, bala? — deyə soruşdu.

— Əlbəttə.

— Bəs məndən acığın gəlmir?

— Acığım niyə gəlir? Bilirəm ki, qonşumuz köpəyoğlu Məmmədin şəbədəsidir.

Uşağı heç nə deyə bilmədi, ona qoşulub Adilgilə getdi.

— Ana, gör kimi gətirmişəm! — Azər sevinclə müştuluğa qaçıdı. Sərvinaz qapiya çıxıb qonaqla görüşdü. Sonra isə:

— Düz bir aydır bu tərəflərə gəlmirsən, — dedi

— Allah baisin evini yıxsın. Qorxudan gələ bilirəm ki? Sən görəydiñ yol boyu qonşuların bizə necə baxırdı.

Sərvinaz oğlunu çörək dalınca mağazaya göndərib onun yanında oturdu:

— Mənə görə əzab çəkmə. Nə qədər ki, bu mürdəşir Məmməd sağıdır, haqqımda söz-söhbət gəzəcək. Sən olmasaydın, başqasının adını çıxaracaqdı. Bircə şeyə heyfsilənirəm ki, ailəni daşıtmışan.

— Mayisə belə istədi, — Rəhman yorğun halda cavab verdi.

— Azərlə Bakıya, Adilin yanına getmişdik, kimsə ona bizim haqqımızda məktub yazmış. Amma deyilənlərə inanmayıb. Sənə də xəbər gondərib ki, gözün bizim üstümüzdə olsun.

— Yəni deyirsən söz-sova inanmayıb? — O, sevinc içərisində soruşdu.

— Yox.

– Nə yaxşı! Bu neçə vaxtda qorxduğum bircə şey idi: Adili necə inandıracağam ki, aramızda heç nə ollmayıb?

O, başını divanın söykənəcəyinə dirəyib bir xeyli beləcə qaldı.

Axşam tərəfi Rəhman işsizlikdən darıxb həyətə düşdü. Dağılmaqda olan taxta çəpəri görüb təəccübləndi:

– Bəs axı Adillə dəmir tor alıb gətirmişdik.

– Evin arxasındadır, necə gətirmişdizsə, eləcə də durur, yəqin indi pas atmış olar. – Sərvinazın səsində gizlin bir giley duyuldu.

Adil evcanlı, təsərrüfatçı adam deyildi, mağazada oturub çaq-çuq etməkdən başqa əlindən iş gəlməzdi. İndi Rəhman onun şiferləri qırıq-qırıq olmuş evinə, inşaat materialları necə gəldi atılmış həyətinə, sellofan örtüklə örtülmüş aynabəndinə baxdıqca ürəyində dostunun qarasınca deyinirdi. Pula pul deməyən, yeməyindən, geyməyindən, kurortundan qalmayan Adil ev-eşiyinin qayğını çəkən deyildi. Rəhman toru, dəmir dirəkləri, qaynaq cihazını axtarıb tapdı. Bundan sonra taxta çəpəri sökməyə başladı. Hamılıqla ona kömək edirdilər. Uşaqlar sevinc içərisində idilər, çoxdan onları belə şən əhval-ruhiyyədə görməyən Sərvinazın da kefi kökəldi. Qaranlıq düşənə kimi həyətdə əlləşdilər. Çəpər çəkilib qurtarandan, taxta-tuxta yiğışdırılan dan sonra hamılıqla evə keçib şam etdilər. Uşaqların yerlərinə girməyi ilə yuxuya getməyi bir oldu.

– Allah səndən razı olsun, barı eyinləri bir az açıldı, – deyə Sərvinaz onlara baxıb gülümsədi. Sonra isə aynabənddəki divanda Rəhmana yer düzəltdi.

– Yat, gecən xeyrə qalsın, – deyib uşaqlar yatan otağa keçmək istəyirdi ki, qapı zəngi üç dəfə dalbadal çalındı. Sərvinazın rəngi qaçıdı, dodaqları səyridi. Amma həyəcanını gizlətməyə çalışdı. Onun bu qəribə halı Rəhmanın nəzərindən yayınmadı. “Bu vədə kim ola?” – deyə şübhələndi.

Sərvinazın dalınca çıktı, amma yaxına getməyib bir kənarda dayandı. Qapının ağızında kişi kölgəsi göründü.

– Nə var, nə gəlmisən? – Sərvinazın asta, amma qəzəbli səsi eşidildi.

– Ay qız, adam bu qədər əzazil olar? Məgər görmürsən ki, dərdindən ölürem? Sənə necə subut edim ki, yeniyetmə oğlanlar kimi əməlli-başlı eşqə düşmüşəm.

Rəhman daha özünü saxlaya bilmədi. Sərvinazın qolundan tutub:

– Keç içəri, mən indi gəlirəm, – dedi. Sonra qapını açıb çölə çıxdı. Prokuror Səlimi görəndə gözlərinə inanmadı:

– Xoş gördük, qanun keşikçisi, – dedi. – Bütün işləri yolu-na qoymusan, indi də xalxın arvadlarını yoldan çıxarmaqla məşğulsan?

Səlim əvvəl özünü itirib nə deyəcəyini bilmədi. Amma sonra ötkəm-ötkəm:

– Sənə nə, Dərviş baba! – dedi.

– Necə yəni sənə nə? Sataşmağa ayrı adam tapmadın? – Rəhman onun yaxasından yapışdı. Lakin prokuror onun əlini özündən uzaqlaşdırıldı. Sonra isə:

– Sən kimsən? Ərisən, qardaşsan?

– Onun sənə dəxli yoxdur.

– Burda haray-həşir qoparmayaq, otur maşına, gedək bir kənarda danışaq.

– Sənin kimi murdar adamin maşınınə minmərəm. Get, meşə yolunun üstündə gözlə, gəlirəm. – Bunu deyib Rəhman içəri keçdi.

– Qoymaram gedəsən! – Sərvinaz şivən qopardı.

– Keç görüüm. – Rəhman sərt halda dilləndi.

Amma Sərvinaz onun yolunu kəsib keçməyə qoymurdu.

– O, vəzifəli, pullu adam, sənsə kimsəsiz bir meşəbəyi, onunla höcətləşə bilərsən?

Rəhman eyvana qalxıb çəkmələrini geyindi, Sərvnazın xahişlərinə, minnətlərinə məhəl qoymayıb həyətdən çıxdı.

Prokuror orada idi, maşının yanında var-gəl edirdi, Rəhman yaxınlaşanda:

– Nə deyirsən, o saat yumruğa keçək, yoxsa sözlə bir-birimizi anladaq? – deyə xəbər aldı.

– Nəyi anlatmalıyıq? – Rəhman qəzəbini güclə boğdu.

– Birdəfəlik bilməlisən ki, Sərvinazdan əl çəkdi yoxdur. Əvvəl-axır o, mənim olmalıdır.

Rəhman yumruğunun Səlimin üzündə haçan açıldığını bilmədi. Bu, elə gözlənilməz oldu ki, prokuror səntirlədi. Amma tez özünü ələ alıb var gücü ilə rəqibinin çənəsinin altın-dan zərbə vurdur. Rəhman müvəzinətini itirib arxası üstə yerə yixildi. Səlim onun sinəsi üstə qalxıb üzünü yumruqlamağa başladı. Rəhmanın burnundan qan fışqırdı, köynəyi, pencəyi bulaşdı. Onlar süpürləşir, bir-birinə ağır zərbələr endirildilər. Amma Rəhman hiss edirdi ki, gücü tükənir, qarşısındakı cavan adam ondan çox-çox qüvvətlidir. Prokuror qalibanə tərzdə maşınınə tərəf getdi:

– Bu, sənə baha başa gələcək, – dedi.

– Bahalığını, ucuzluğununu bilmərəm, amma o qadına gözü-nün ucuynan baxsan, özündən küs.

– Gör kim-kimə hədə gəlir! - Prokurorun səsində istehza duyulurdu. Rəhman ikrahla ona baxıb heç nə demədi, yorğun addımlarla Sərvinazgilə üz tutdu.

Sərvinaz küçənin başında onu gözləyirdi. Həyəcandan və gecənin soyuğundan tir-tir əsirdi. Rəhmanı bu görkəmdə görəndə hiçqırdı:

– Dedimmi getmə? Gör nə günə düşmüsən. O alçaq malı-na, puluna güvənir, bəs sən nəyə güvənirsən?

“Doğrudan da, mən nəyə güvənirəm?” – deyə ürəyində özünə sual verdi, amma cavab tapa bilmədi.

– Sən də yaxşısan, burdan-bura mənə heç nə demirsən. – Rəhman tənə ilə ona baxdı.

– Deməli şeydi ki?.. – Sərvinaz qəhərləndi.

Uşaqları oyatmamaq üçün piçilti ilə danışırdılar. Sərvinaz Rəhmanın üzündəki, boynundakı qan ləkələrini spirtlə silib yaralarına yod sürdü. Sonra “Gecən xeyri qalsın,” – deyib uşaqlar yatan otağa keçdi.

Tərtəmiz, yup-yumşaq yorğan-döşək Rəhmanın yuxusunu qaçırdı. Belə yataqdan yadırğamışdı. Gözlərini tavana zillə-yib düşdüyü bu qəribə hali, gözlənilməz əsirliyi haqqında düşünürdü. Sərvinazın əsiri olmaq asan iş deyildi. Hökmərini yerinə yetirmək, dediyi kimi eləmək nə qədər xoş idisə, onun yaxınlığında olmaq bir o qədər əzablı, ağırlı idi. Sərvinazın ağappaq yataqda, o əlçatmaz qış gecəsində ilk dəfə gördüyü kimi güllü gecə köynəyində qapqara uzun saçları balışının üstünə dağılmış halda necə yatdığını təsəvvür etdi. Uzun, sıx kirpiklərinin gözlərini necə qapadığını xəyalında canlandırdı.

İllər Sərvinaza öz təsirini az göstərmışdı. Bir azca ətə-qana dolmuşdu, vəssalam. “Gör özümü kiminlə müqayisə edirəm. Sərvinaz məndən on beş yaş kiçikdir. Mən onunçün “Rəhman dayı”yam”, – deyə ürəyində acı-acı güldü.

Bu fikirdən və bədəninin ağrısından olan-qalan yuxusu da qaçıdı. O biri otaqda sakitlik idi, deyəsən hamı yatmışdı. Onları oyatmamaq üçün barmaqlarının ucunda mətbəxə keçdi, susamışdı. Çaydandan özünə soyuq çay süzüb içdi. Sonra soyuducunu açıb içiñə baxdı – kağıza bükülmüş bir az shit yağıdan başqa burda heç nə yox idi. Mətbəxə göz gəzdirdi. Bir bankanın dibində azca düyü, başqa birində isə vermişel var idi. “Bəlkə ərzağı zirzəmidə saxlayır?” – deyə fikirləşdi. Aşağı düşüb oranı da axtardı. 5-10 kilo kartofla soğandan, iki-üç kilo undan başqa burda ayrı ərzaq gözə dəymirdi.

Kişisiz evin nə demək olduğunu ilk dəfə dərindən dərk elədi. Bu neçə vaxtda dostunun ailəsinin dolanışışı ilə məraqlanmadığı üçün öz-özündən utandı. “Adillə bir pud duz yemişəm, amma bir belə vaxtda uşaqlarının necə dolandığından xəbərim olmayıb”.

Bildirdi ki, Sərvinaz xalça emalatxanasında müqavilə ilə işləyir. Hər ayın əvvəlində idarədən yun saplar alır, onlardan müxtəlif ölçülü, müxtəlif çəsnili corablar toxuyub ayın axırında təhvil verir, bunun müqabilində əmək haqqı alır. Maaşı yüz-yüz iyirmi manatdan artıq olmurdu. Bəs bu qəpik-quruşla dörd baş ailə necə dolanırdı? Rəhman bu barədə ilk dəfə fikirləşirdi.

Bütün günü evdə-eşikdə vurnuxan Sərvinaz dincəlməyə oturanda toxumağa girişərdi. Uşaqlara dərs izah edəndə də, qonşularla söhbətləşəndə də, Rəhmanla danışanda da əlin-dən corab düşməzdi. Amma o, heç vaxt həyatından, taleyindən gileyənlənməzdi. Təbiəti elə idi ki, şikayətlənməyi xoşlamırdı. Bu qəribə düzümü, gözütoxluğu, özünü sindirməməsi Rəhmanın ürəyini şəfqət hissi ilə doldurdu.

Ertəsi gün Sərvinazın kəndə, atasını yoluxmağa gedəcəyi ni eşidəndə sevindi. İdarəyə yollanıb Hətəmdən iki-üç saatlığa “Vilis” istədi. Mağazaları gəzib un, qənd, düyü, vermişel, makaron aldı, sonra bazara girib cibində qalan pulu meyvə-tərəvəzə verdi. Aldıqlarının yarısını öz evində, qalanını Sərvinazgildə boşaltdı.

Azər onun qutuları alt evə boşaltdığını görüb:

– Anam hirslənəcək, – dedi.
– Eybi yoxdur. – Rəhman gülümsədi. – Hirsi yatana kimi bu tərəflərdə görünmərəm.

Bir həftə sonra Rəhman axşam tərəfi qapıdan boylanıb məzəli halda

– Danlanacağamsa gəlmirəm, ha! – deyəndə Sərvinaz gülümsəyib heç nə demədi. Rəhman artıq bu evə tez-tez gəlib-

gedirdi. Onun gəlişi ilə həyət-bacada xeyli dəyişiklik yaranmışdı. Damin siniq şiferlərini yeniləri ilə əvəz eləmiş, aynabəndi düzəltmişdi. Əlinin səliqəsi hər yerdə duyulurdu. O, Azərə taxta üzərində naxış açmağı, taxta parçalarından fiqurlar düzəltməyi öyrətmüşdi. Bəzən başları saatlarla bu işə qarışırırdı.

Bələ vaxtlarda Sərvinaz uzaqdan onlara göz qoyur, oğlunun öz yeni məşğulliyətinə necə aludə olduğuna sevinirdi. Rəhmanın gəlişi ilə bu evə bir firavanlıq, könül xoşluğu da gəlmişdi. Lakin bu, evin içində belə idi. Evdən bayırda isə hər ikisinin həyatı cansızıcı, üzüntülü olmuşdu. Adamların ittiham dolu baxışları, tənəli nəzərləri, tikanlı atmacaları izsiz keçmirdi. Şəhərdə camaat arasında görünməməyə çalışırlırdılar. Rəhman adətən axşamlar qaranlıq düşəndən sonra gəlir, səhər alatoranda gedirdi. Sərvinaz isə həftədə bircə dəfə bazarlıq eləmək üçün evdən çıxırdı.

Rəhman onlara gəlib-getməyə başlayandan Sərvinaz üçün elə bil yeni bir adam kəşf olunmuşdu. Bu adamın həssaslığı, diqqətciliyi onu heyrətə gətirirdi. Kobud təbiətli, söyüş söyməyə, arvadına yerli-yersiz qolunun zorunu göstərməyə adət etmiş Adildən sonra ona hər barədə kömək etməyə, ağır yükünü yüngülləşdirməyə səy göstərən Rəhman onun dərdli ürəyində bir təsəlli çiçəyi göyərdirdi. O, yanında olanda, uşaqları ilə oynayanda, evin ağır işlərini görəndə, Sərvinazı mehriban danışdıranda Adillə keçirdiyi əzablı günlər, göz yaşı ilə yastığını islatdığı, səhəri dirigözlü açdığı gecələr yadına düşür, qorxu ilə həmin çağların haçansa yenidən təkrar olunacağını fikirləşir, bundan ürəyi sıxlırdı. Adili sevmirdi. Bu neçə illər ərzində ərinə öyrəşə bilməmişdi.

Kobud, dəyinqən, özündən razı Adilin gecələr Sərvinazın yanına gələrkən başqalaşması, sevgisini çılgınlıqla izhar eləməsi, Sərvinazdan da belə çılgın sevgi tələb etməsi, cavab almayanda təhqirlərə keçməsi onun üçün işgəncəyə dönürdü.

Adil ona acıq vermek üçün kənarda gəzib-dolaşırkı, amma arvadının onu qısqanmaması, bundan narahat olmaması qürüruna bir az da toxunurdu.

– Niyə mənə qarşı etinasızsan? Niyə bu qədər soyuqsan?
– deyə bir dəfə Adil ondan incik halda soruşmuşdu.

– Səhərdən axşama kimi məni təhqir edirsən, gecə isə məhəbbət istəyirsən, bu, mümkün olan iş deyil!

Adil bu cavabdan qəzəblənib onu bədəni göyərənəcən döymüşdü.

– Mən səni heç vaxt sevməyəcəyəm, heç vaxt! – Sərvinaz göz yaşları içində qışqırmışdı.

Həmin günləri Sərvinaz həyəcanla xatırlayırdı. Rəhmanın onun qayğısını çəkməsi, ən kiçik, ən əhəmiyyətsiz arzusunu belə sevinclə yerinə yetirməsi ona qəribə görünürdü. İnana bilmirdi ki, həyatda belə adamlar da var. Bu dərviş görkəmli, dərviş təbiətli adamlı dil tapmaq, onunla dünyanın adı işlərindən, gündəlik qayğılardan danışmaq ondan ötrü boy盧buxunlu, yaraşlı, şıq geyimli Adillə söhbət etməkdən daha asan idi.

Rəhmanın həssaslığı və təmkini onu heyrətə gətirirdi. Əri onun gözünün odunu elə almışdı ki, elə bilirdi bütün kişilər öz arvadlarına qarşı belə əzazil, rəhmsiz olur. Adil tutulan dan xeyli keçsə də vahiməsi hələ də yuxularda onu müşayiət edirdi. Sonra Məmmədin təqibləri uzun müddət onun rahatlığını əlindən aldı.

Rəhman onda təsadüfən gəlib çıxmasydı, kim bilir, nə olacaqdı. İndi də “göygöz” peyda olmuşdu (Bu, prokuror Səlimin ləqəbi idi). O, son vaxtlar Sərvinazgilin küçəsində tez-tez görünürdü. Sərvinaz şəhərə çıxan kimi hardansa peyda olmuş göy rəngli maşın onu addımbaaddım izləyirdi. Rulun dalında oturmuş saribəniz, göygöz adamın görkəmindən qadının canına qorxu yayılırdı. “Göygöz” küçədən keçənlərə, yan-yörədən onlara göz qoyanlara əhəmiyyət vermədən

maşını yavaş-yavaş, tələsmədən onun arxasınca sürürlər, Sərvinazı cınləndirməkdən deyəsən ləzzət alırıldı. Sərvinaz hər dəfə hirsindən əsə-əsə evə qayıdırıdı.

Bir dəfə axşam Nigar əlində bükülü anasının yanına gəldi:

– Bir əmi verdi, – deyib onu anasına uzatdı.

Ürəyinə nə isə daman Sərvinaz həyəcanla kağızı açdı, qiymətli qutunun içindəki brilyant sırgaları görəndə dünya başına firlandı. Onu götürüb həyət qapısına çıxdı, amma heç kəsi tapmayıb peşman halda geri qayıtdı.

Səhər evdən yenicə çıxmışdı ki, həmin maşın yanında dayandı. Sərvinaz elə bunu gözləyirdi. Maşının açıq pəncərəsindən bükülünü rulun dalındakı adamın üstünə tulladı:

– Kasıbıq deyə elə bilirsən namusumuzu ayaq altına atmışıq? Vicdansız adam, elə etmə ki, indi camaatı bura töküm.

Səlim hirsləndi:

– Yəni Dərvişdən də əskik olduq? Adam eləsi ilə gəzər ki, heç olmasa nəyinəsə güvənər.

Sərvinaz hiddətindən əsə-əsə:

– Sən Dərvişin əlinə su tökməyə də layiq deyilsən, – deyib çıxbı getdi.

Lakin bundan sonra təqiblər bir az da çoxaldı. Sərvinaz axşam düşən kimi qorxudan bilmirdi neynəsin. Ona elə gəlirdi ki, hər küncdən, hər böyürdən ona baxışlar zillənir. Başına bəla olmuş gözəlliyinə acığı tuturdu. Adil gedəndən əyninə təzə paltar geyməyən, bəzək-düzəyə meyl salmayan Sərvinaz gözəlliyini gizlətmək üçün hər şey etməyə hazır idi, təki onu rahat buraxsınlar. Əsl sevginin nə demək olduğunu bilməyən, on səkkiz yaşından bu günə kimi qorxu və əzab qarışığı hisslerlə yaşayın Sərvinaz yalnız Rəhmanın yanında özünü təhlükəsiz, qorxusuz, qayğısız sanırdı. Onun yaraşqlı sifətinə, enli ciyinlərinə tamaşa edəndə, Rəhmanı şad, deyən-gülən görəndə onun da əhval-ruhiyyəsi yaxşılaşırıdı.

Uşaqlar Rəhmana mehr salmışdilar, Nigar isə ona xüsusi məhbəbtələ bağlanmışdı. Rəhman uşaqa qeyri-adi oyuncaqlar düzəldir, onu sevindirməkdən həzz alırdı. Son vaxtlar Cəlili doyunca görməyən, onunla oynamaq, danışmaq səadətin-dən məhrum olan Rəhman oğlunun ətrini Sərvinazın uşaqlarından alırdı.

Ertəsi gün komasına çatanda Rəhman gözlərinə inanmadı, kimsə buranı tar-mar etmiş, vəhşicəsinə dağıtmışdı. Qamışların arasından qab-qacaq, pal-paltar görünürdü.

Ömründə özünü belə gücsüz, belə zəif hiss eləməmişdi. İndiyə qədərki ömründə hələ belə bədbin olmamışdı. “Kaş gözlərimi yumub əbədi yuxuya gedəydim, heç vaxt ayılma-yaydım”, – deyə xəyalından keçirdi. Heç nə haqqında düşüm-mək istəmirdi. Yüz faiz bilirdi ki, bu, Səlimin işidir, bu yola ondan intiqam almaq, qorxutmaq istəyir.

Bir xeyli beləcə, hərəkətsiz qaldı. Amma birdən ağlına gələn fikirdən qətiyyəti özünə qayıtdı: “Bəlkə hansıa kolun dalından məni pusur? Bu halımı görüb həzz alır? Düşmənimi özümə niyə güldürüm?” O, ayağa qalxıb fit çala-çala qamışların altında qalmış şeyləri çıxırmağa başladı.

– Yaşamaq lazımdır! – Bu sözləri ucadan dedi, elə bil özü-nü də buna inandırmaq istəyirdi. Sanki bu etirafdan sonra hə-yat eşqi təzədən cüçərəcək, onu ruhdan düşməyə qoymaya-caqdı. “Eybi yoxdur, prokuror həzrətləri, sənin acığına bircə həftənin içində buranı elə düzəldəcəyəm ki, özün də məəttəl qalacaqsan”.

* * *

Cəlil həyətdəki hovuzun qırığında dayanıb üzən kağız qa-yığa tamaşa edirdi. Qayıq hovuzun divarına dəyiib dayananda əyilib yenidən onu üzməyə məcbur edirdi. Rəhman oğlunun hərəkətlərinə uzaqdan göz qoyur, ürəyini sızıldadan, qətiyyətini əlindən alan əzablı hissslərin ağırlığından xilas olmağa

səy göstərirdi. Uşaq üçün burnunun ucu göynəyirdi. Rəhman ayda bir dəfə gəlib evdə pul, ərzaq qoyurdu. Bir-iki saat uşaqla oynayandan sonra çıxıb gedirdi. Ailədəki narazılıq istər-istəməz Cəlilə də öz təsirini göstərirdi, uşaq qaraqabaq olmuşdu. Oğluna diqqət yetirdikcə o, uşaqlığını yadına salır, özü ilə onda qəribə bir oxşarlıq görürdü. Cəlil də hər şeyi ürəyinə salan, saatlarla bir kənarda sakitcə oynayan, ətrafin-dakıları unudub öz dünyasına dalan uşaq idi. Atası evdən gedəndən sonra o, bir az da qəribələşmişdi.

Xəlvətcə oğluna göz qoyan Rəhman bu balaca adamçıga-za baxa-baxa fikirləşirdi ki, gör təbiətin nə qəribə işləri var. Divin canı şüşədə olduğu kimi, onun da canı bu əl boyda uşaqdadır. Sevinci, kədəri, həyatının mənası ondadır. Onu yaşıdan, gələcəyə bağlayan odur.

Arxadan uşağıın gözlərini əlləri ilə qapadı. Cəlil nəfəsini dərmədən, səsini çıxarmadan onun haçan dillənəcəyini gözləyirdi. Uzun, six kirpikləri Rəhmanın ovuclarını qidiqlayırdı. Birdən uşaq hövsələsizliklə qışqırdı:

- Soruş da!
- Biy, yadımdan çıxmışdı, indi soruştaram. – Rəhman məzəli halda öskürüb: – Mən kiməm? – deyə soruştı.
- Kilimçi. – Uşaq şən-şən cavab verdi.
- Kimin kilimcisiyəm?
- Kilimçi oğlu kilimçinin.

Cəlil ucadan qəhqəhə çəkib üzünü ona tərəf çevirdi. Rəhman onu bağırna basıb üz-gözündən, qara saçlarından öpdü. Sonra ciyininə mindirib həyətdə o üz-bu üzə qaçmağa başladı. Armud ağacının yanından keçəndə birdən Cəlil ağacın budağından yapışıb ayaqlarını onun ciyinlərindən götürdü. Ciyində yüngüllük hiss edən Rəhman Cəlilin ağacdən sallanıb qaldığını görəndə gülüb bir kənara çəkildi. Cəlil onu çagırır, Rəhman isə uşağı cinləndirirdi:

– Bax, əllərimi açdım ha! – deyə Cəlil yalvarır, o isə bundan məzələnirdi. Birdən uşağıın qolları boşaldı, o, ağacın dibinə yixılıb bərkdən ufuldadı. Bunu gözləməyən Rəhman özünü itirib onu necə ovudacağını bilmirdi. Nəhayət, uşaq sakitləşəndə onun burnuna çırtma vurdu:

– Mən də elə bilirəm oğlum pəhləvandır! – dedi. Bu vaxt aynabənddən baxan Mayisənin baxışlarını hiss edib üzünü ona çevirdi. Mayisə tez çəkildi. Bunu Cəlil də gördü, bayaq-kı şənliyi elə o anda dağılıb getdi.

– Sənə nə oldu? – Rəhman uşağıın könlünü almaq istədi.

– Heç nə. – Cəlil yenidən hovuzun yanına getdi, kağız qayıqla oynamaga davam etdi, daha ondan “hə”, “yox”-dan başqa ayrı cavab eşitmədi. Rəhman aynabəndə qalxıb stolun üstünə pul qoydu:

– Bir şey lazımdır? – deyə soruşdu.

– Yox.

– Cəlilə dərman düzəltmişəm. Bir həftə hər səhər yeməkdən qabaq içirdərsən. – Cibindən kiçik bir şüşə çıxarıb pulun yanında qoydu. – Mütləq verərsən, ha! Uşağıın rəngi xoşuma gəlmir.

– Yaxşı.

– Özün necəsən? – Arvadını söhbətə tutmaq istədi.

– Pis deyiləm, sağ ol. – Mayisə tələsik cavab verib həyətə düşdü, Cəliliñ üstünə bərkdən qışqırmağa başladı, deyəsən uşaq paltarını islatmışdı. Amma Rəhman yaxşı bilirdi ki, Mayisə oğlundan onun acığını çıxır. Gözucu yan-yörəsinə baxdı, sonra gəldiyi kimi səssiz-səmirsiz çıxıb getdi.

* * *

Daş-qas mağazasında idi. Dörd tərəfi müxtəlif ölçülü, müxtəlif formalı mirvarılərlə dolu idi. Ömründə bu qədər mirvari görməmişdi, yatsa yuxusuna da girməzdı ki, bir zaman belə bir yerə güzəri düşə bilər. O, gah bu, gah o biri

boyunbağını əlinə götürür, dönə-dönə tamaşa edəndən sonra boynuna salıb güzgünün qabağında fırlanırdı. Ömründə bərbəzək görməmiş ağappaq boynunda həmail elə gözəl görüñürdü ki, heyranlıqla gözlərini güzgündən baxan gözəl qadına zillədi.

- Götürürsənmi? – satıcı qız soruşdu.
- Əlbəttə.
- Onda bəyəndiyini seçib bir kənara qoy.

Bir neçə sap mirvarini boynuna taxıb bir də baxdı. Onların hərəsi bir rəngdə idi: ağ, çəhrayı, mavi rəngli mirvarıləri sevinc içində dəsmala büküb mağazadan çıxdı.

...Sərvinaz gecə yarısı yuxudan oyandı. Ürəyinə indicə gördüyü yuxunun ağırlığı çökdü. Mirvari görmək yaxşı əlamət deyildi. O, göz yaşı, ayrılıq, itki demək idi. Son vaxtlar yuxularında tez-tez mirvari görür, sonra bütün günü, bəzən həftələrlə onun təsirindən qurtula bilmirdi. Neçə il əvvəl Adil tutulandan əvvəl də mirvari görmüşdü. Anasının vəfatından qabaq yuxuda ağappaq, sədəf kimi mirvarini boynuna taxıb güzgülənirdi. Həmin günün səhəri kənddən xəbər gəlmişdi.

Ürəyi sıxıldı, birdən-birə onu bürümüş narahatlıq hissi olan-qalan yuxusunu da qaçırdı. İşığı yandırıb saata baxdı: dördə qalırdı. Daha yata bilməyəcəyini düşünüb yerini yiğisdirib eşiyyə çıxdı. Ətraf zülmət içində idi. Toyuq-cüçə, mal-qara da yatırdı. Kranı açıb su şırnağının yanında çömbəlib oturdu, yuxusunu piçilti ilə suya danışıb “Yusif peyğəmbər yuxumu xeyrə calasın” dedi. Həyətdə bir xeyli vurnuxdu, amma özünə məşgülüyyət tapa bilmədi. Keçib mətbəxdə oturdu. Stolun üstündə Adilin məktubu var idi – dünən gəlmişdi. Onu götürüb yenidən oxumağa başladı:

“Salam, Sərvinaz! Necəsən? Kefin-halın necədir? Uşaqlar neyin? Onların yeməyini, pal-paltarını çatdırı bilirsənmi? Sözünə baxırlarmı? Bilsən sənin üçün necə darıxmışam!

Bircə dəfə yanında olmaq, nəfəsini duymaq üçün indi dünyani verərdim. Yanımda olanda səni tez-tez incidirdim, xətrinə dəyirdim. İndi o vaxtlar yadına düşəndə ürəyim ağrıyır. Amma bir şeylə təsəlli tapıram ki, pişik balasını çox istədiyindən yeyər. Mən də səni çox sevdiyimdən incitmişəm, könlünü sindirmişəm. İstəyirəm bunu başa düşəsən. Gecə-gündüz ürəyimdə bir qorxu dolaşır: mənə elə gəlir ki, yolumu gözləməyəcəksən. O gözəlliklə, o cavanlıqla təkliyə dözmək asan məsələ deyil. Bunu fikirləşəndə gözlərimə qaranlıq çökür, əlim-ayağım soyuyur, yaşamaq istəmirəm. Uşaqlar məni bir elə narahat eləmir. Pis-yaxşı böyüyəcəklər, mən burdan çıxanda Azərin 16, Həbibin 14, Nigarın 12 yaşı olacaq. Məni narahat edən, qərarımı əlimdən alan yalnız sənsən...”

Sərvinaz məktubun ardını oxuya bilmədi, ürəyinə peşmançılıq hissi yayıldı. Məktubdan ona ucu şış, ölümcül oxlar sancılırdı. Adilin sözlərində nə isə təhqiqətçi şeylər var idi, onlar mənliyini, şəxsiyyətini alçaldırdı. Adil onu özünə arvad edən gündən kimə gəldi qısqanmış, bu qısqanlığını kobudluqla bildirmişdi. İndi də 300 kilometrlik məsaflədən arvadına şübhələr yağıdırırdı. Sərvinaz heç şeydən şübhə qədər qorxmurdu, şübhədə ləyaqətini alçaldan nə isə var idi. Adil ona heç vaxt inanmamışdı, bəlkə də elə buna görə Sərvinaz ərini sevə bilməmişdi, bundan sonra da ürəyinin qapıları onun üzünə açılmayacaqdı. “Ömrüm beləcə mənasız, fərəh-siz keçib gedəcək, heç kəs bilməyəcək ki, ürəyim bomboş, həyatım mənasızdır”, – deyə fikirləşdi.

Adilin onu zorla qaçırdığı günə həmişə lənət yağıdırırdı. Üstündən uzun illər keçməsinə baxmayaraq, onu heç cür bağışlaya bilmirdi. Anasını gözü yaşlı qoyan, atasını peşiman edən, bacı-qardaşlarının dilini gördəldən Adilin günahından keçə bilmirdi. Əmisi oğlunun ağlar görkəmini yadına salanda kövrəlib dolurdu. Səmədlə uşaqlıqdan bir yerdə böyümüşdülər, deyikli idilər. Ondan cəmi iki yaş böyük olan Səməd

Sərvinazın dərdindən dəli idi. Qızın da ondan xoşu gəlirdi. Kim bilir, o vaxt Adil onu qaçırmasıydı, bəlkə də Səmədə xoşbəxt olardı. Toyuna azca qalmış başına gəlmış hadisə onun yaşamaq eşqini, həyat sevgisini öldürmüdü. Bəzənib-düzənməyi sevən, gözəlliyi ilə öyünən Sərvinaz o müdhiş, o qorxulu gecədən sonra elə bil birdən-birə yaşılaşmış, tamam ayrı adam olmuş, gözlərinə əbədi bir qəm çökmüşdü.

Adil ilk vaxtlar ona pal-paltar almaqdan doymurdu. Mağazada yaxşı bir geyim görən kimi alıb evə gətirirdi. Amma Sərvinaz gözünün ucu ilə də olsa onlara baxmırıldı. Adil təkidlə xahiş edəndən sonra könülsüz halda onları əyninə keçirirdi. Bu isə ərinin xətrinə dəyirdi.

Sərvinaz kədərlə düşündü ki, bu neçə ildə ürəyi bircə dəfə də gülməyib. “Görəsən xoşbəxtlik necə olur? O, necə dadır? Hansı rəngə çalır?” – deyə acı-acı fikirləşdi. Rəhman yadına düşəndə ürəyindən sızılıtı keçdi. Ondan uzaqda, ondan kənarda, ondan ayrıca səadət olduğuna inanmırıldı. Amma bu, əlcətməz arzu idi. Eləcə həftədə bir dəfə Rəhmanın üzünü görmək, qulluğunda durmaq, tər iyi gələn paltarlarını yuyub ütüləmək, dərin baxışlarını üzündə hiss eləmək, bir damın altında, ayrı-ayrı otaqlarda yatmaq, söhbətlərini dinləmək Sərvinaz üçün hər şey demək idi.

Bu ucaboy, möhkəm bədənli, yaraşıqlı, həm də qəribə adam onun qəlbində gizli bir ocaq qalamışdı. Hər dəfə özü də bilmədən bu ocağın üstünə quru odun atır, alovlandırırırdı. Bu alov Sərvinazı içəridən qarsasa da, yandırıb-yaxsa da, əzablara salsa da, təklikdə ağlatsa da, sızlatса da, zahiri sakitliyini, həmişəki təmkinini əlindən ala bilməmişdi. Buna onun haqqı yox idi.

Rəhman rayonun qurtaracağında bostan sahəsi götürmiş, orada kartof, lobya, qarğıdalı, süpürgə əkmışdı. Bir dəfə uşaqlarla təsadüfən bostana gəlib çıxan Sərvinaz onun kartofu iki bərabər hissəyə böldüyüünü, sonra isə kisələrə doldurduğunu

görəndə kövrəlmişdi. Bilirdi ki, əlinə keçən hər şeyi iki ev arasında bölür, nə Mayisəyə, nə də ona ərzaqdan korluq vermir. Meşənin sərvətlərini də: qozu, fındığı, şabalıdı bol-bol yığıb onlara çatdırırıldı. Bu nemətlər süfrələrindən əskik olmurdu. Bundan başqa itburnu, çaytikanı, quşarmudu, başınağacı, yemişan meyvələrini evdən əskik eləməzdi. Bəzən onları tərtəmiz yuyub suyunu sözündən sonra şəkərlə qarışdırıb bankalara yığardı.

Sərvinaz bu adamın zəhmətkeşliyinə heyrət edirdi. Onu ən çox kövrəldən, ürəyinin ən incə tellərini titrədən başqa bir səbəb də var idi. Hər dəfə məşədən qayıdanda ona bir dəstə gül, bəzən qəribə, ömründə görmədiyi bitkilər gəti-rərdi. Yazın nəfəsi duyulan kimi evdən bənövşə, novruzgülü, inciçəyi, qaymaqcıçəyi əskik olmazdı. Sonra balçıçəyi, sarıcıçək, şəbbəgülü, süsən, su nərgizi, soğangülü, buğa çıçəyi və başqa saysız-hesabsız çiçəklər öz heyretamız ətirləri ilə Servinaza, uşaqlara bir dünya sevinc bəxş edirdi. Həm də çiçək dəstəsini təqdim etməklə kifayətlənmirdi. Az qala gülün tərcümeyi-halını danışır, sonra isə xalq təbabətində ondan nə məqsədlə istifadə edildiyini deyirdi. Adlar Sərvinazın yadında heç cür qalmırdı. Rəhmanın onları yadında necə saxladığına məəttəl qalırdı. Bilirdi ki, gecə bənövşəsinə, buğa çıçəyini, gülsabahı, gülülü, nəstərəni min cür əziyyətlə tapıb dərir.

Bir dəfə Rəhman ona xeyli yarpaq uzatdı.

– Bu, piltandır, – dedi. – Gözəl ətri var, güvənin düşmənidir. Paltar şkafına qoy, güvə yun şeylərə yaxın düşməyəcək.

Sərvinaz yarpaqları qoxlayandan sonra güldü.

– Nəyə güldün? – Rəhman maraqla soruşdu.

– Səndən piltan iyi gəlirmiş. Həmişə baş sindirirdim ki, bu nə qoxusudur.

– Xoşun gəlmir?

– Əksinə... – Sərvinaz qızardı.

– Hə, ciblərimdə piltan saxlayıram. Amma çoxdan ona rast gəlmirdim, axı hər yerdə bitmir. Min cür otun içindən onu seçmək o qədər də asan məsələ deyil. O gün çəməndə uzanıb dincələndə qoxusu gəldi, dərib gətirdim.

Burnuna həzin bir qoxu gəldi. Şkafın üstündəki balaca güldandan boylanan zərif çiçəkləri yalnız indi gördü: bunlar gecə bənövşələri idi. Keçən il Rəhman onlardan kiçik bir dəstə gətirmişdi. Bu üç çiçəyi isə o, yəqin dünən güldana qoymuşdu. Tələsdiyinə görə oturmamışdı, amma iki daşın arasında mətbəxə keçib gulləri yerbəyer eləməyə ərinməmişdi.

Güldənə şkafın üstündə götürüb qabağına qoydu, gecə bənövşələrini dönə-dönə qoxladı. Onları dünən niyə görmədiyinin səbəbi yalnız indi ona məlum oldu. Yadına düşdü ki, gündüz bu çiçəklərin balaca ləçəkləri yumulur, gecələr isə açılır. Ona ulduzgülü də deyirlər. Sərvinaz ilk dəfə bu gulləri görəndə heyrət gəlmışdı, ömründə rastına belə çiçək çıxmamışdı. Amma əslində onu çiçəklərin özündən çox, onları dərib gətirən Rəhman heyrətləndirmişdi. Gecə vaxtı meşədə onları axtarıb tapmaq hər adamın hüneri deyildi. Sərvinaz onun bu qəribə həssaslığına heyrət edirdi. O cür dağ cüssəli adamın sinəsində zərif bir ürək döyüñürdü. Rəhmanın ona qarşı hədsiz diqqəti Sərvinazı mütəəssir edir, elə bir sevinci olmayan narahat qəlbində xoş duyğular oyadır, bədbinliyini az da olsa aradan qaldırırırdı.

Özündən çox Rəhman haqqında gəzən şayiələri, onun barəsində uydurulan əhvalatları eşidəndə mütəəssir olurdu. Gecələr komasına cinlərin yığışdığını, heyvanları və quşları onların dilində danışdırıldılarını adamlar elə qəribə şəkildə, elə inandırıcı danışındılar ki, hamı inanırdı və bu inamda həm qorxu, həm vahimə, həm hörmət, həm də çəkingənlik var idi. Yalnız ən yaxın adamları bilirdilər ki, Rəhman adidən də

adi, həyatından və taleyindən narazi, ürəyinin sevgisini, mə-həbbətini, atəşini təbiətlə bölüşdürən adamdır.

Sərvinaz gecə bənövşəsinin həzin qoxusunu ciyərlərinə çəkə-çəkə fikirləşirdi: nə yaxşı ki, bu böyük dünyada ürəyi-ni aça biləcək, dərdlərini unutduracaq bir adam var. Ona həm ərk edirdi, həm çəkinirdi, həm qorxurdu, həm də ondan ehti-yat edirdi. Bu müddətdə ona elə öyrəşmiş, elə adət etmişdi ki, Rəhmanın onlara gəlib-getməsində heç bir qəbahət, heç bir günah görmürdü. Bacı-qardaşları, qonşuları, qohumları bunun üstündə onu tənbeh edəndə ürəkdən inciyirdi. Hər də-fə onları inandırmağa çalışırdı ki, münasibətlərində qəbahət-li heç nə yoxdur. Rəhman Adilin dostudur, əvvəllər bu evə necə məhrəmanə gəlib-gedibsə, bundan sonra da elə olmalıdır. Yaşının bu vaxtında rahat ev-eşiyindən, isti ocağından olmuş adama siğınacaq verməklə, həftədə bir dəfə qulluğun-da durmaqla, pal-paltarını yuyub qabağına yemək qoymaqla əxlaqa zidd heç nə etmir. Amma dəridən-qabıqdan çıxmasi-na, yüz cür sübut gətirməsinə baxmayaraq, adamları inandı-ra bilmirdi ki, Rəhmanla onun arasında şübhə doğura biləcək başqa heç bir yaxınlıq yoxdur.

Sərvinaza ən çox təsir edən o idi ki, evinə yalnız onu it-tiham etmək, “pis yoldan çəkindirmək” üçün gəlirdilər. On-larla müqayisədə Rəhman tamam başqa adam idi. Ürəyinin dərinliyində əmin idi ki, Rəhman ona qarşı etinasız deyil, la-kin o, bunu heç zaman etiraf etməyəcək, heç zaman hissəri-nin cilovunu əlindən buraxmayacaq. Elə buna görə də Sər-vinaz dünyada heç kəsə onun qədər etibar eləmirdi. Bu ada-min onu bir baxışdan, bir kəlmədən başa düşməsi, qəribə mehribanlıqla, doğmaliqla təsəlli verməsi yadına düşəndə kövrəldi. Adilin məktubunu götürüb xırda-xırda doğradı, sonra aparıb zibil qabına atdı. Elə bil bununla ondan intiqam almaq istəyirdi.

* * *

Yolun kənarında, qoz ağacının kölgəsində at arabasında bir kişi yerdə uzanıb ağrıdan ilan kimi qırılıb-açılır, inildəyirdi.

- Sənə nə olub?
- Mədəm...
- Əvvəllər ağrıybəni?
- Andıra qalmışın ağrımayan vaxtı olub ki... – Kişi halsizliqdan gözlərini aça bilmirdi. Əlləri ilə köksünü bərk-bərk sıxır, elə bil bu yolla ağrının şiddətini azaltmaq istəyirdi.
- Gəl səni xəstəxanaya aparıım, – Rəhman təklif etdi.

Kişinin cavab verməyə taqəti yox idi. Rəhman arabadakı otun bir hissəsini yerə boşaldıb bu balacaboy adamı asanlıqla qucağına götürüb arabaya uzatdı. Ozü də qalxıb yanında oturub atın yüyənini dartdı: araba yerindən tərpəndi.

Kişi gözlərini açıb yan-yörəsinə boylandı, deyəsən sancı əl çəkmişdi.

- Kəndin qurtaracağında oluruq, dedi.
- Adın nədir?
- Müslüm. Bəs sən kimlərdənsən?
- Mən meşəbəyiyyəm.
- Birdən Rəhman olarsan.
- Düz tapmışan.

Kişi daha dillənmədi.

Bir azdan onlar Müslümün evinə gəlib çatdılar. İçəridən iki oğlan uşağı çıxdı. Onlar tanımadıqları adamın köməyi ilə arabadan düşən atalarının rəngi qaçmış bənizini görüb həyəcanla baxışdırılar. Böyüyü həyətə qaçıb anasını səslədi:

- Ana, ay ana, tez çölə çıx!

Dolubədənli, nimdaş paltarlı bir qadın qapıda göründü. Müslümə içəri girməyə kömək elədi. Onu çarpayıya uzatdılar.

- Allah səndən razı olsun, – Müslüm güclə eşidiləcək səslə dedi.
 - Müalicənlə niyə məşğul olmursan? – Rəhman tənbehdici tərzdə soruşdu.
 - Eh, vaxt var ki?..
 - Xəstəxanada yatmışsan?
 - Yox.
 - Bu gün nə yemisən?
 - Kasıbin olanından.
- Rəhman qadından xəbər aldı:
- Bacı, günortaya nə bişirmişdin?
 - Kartof.
 - Səhər nə yemisiz?
 - Yağ-pendir.
 - Dünən axşama nə hazırlamışdin?
 - Soyutma yumurta.
 - Day deynən evini yıxmışan da. Bəs bilmirsən ki, mədəsi ağrıyan adam ancaq sulu xörəklər yeməlidir?
 - Ay qardaş, iş-güt əlindən ayrı xörək bişirməyə vaxt tapa bilirik ki?
 - Sənin sözündən belə çıxır ki, vaxt yoxdu deyə kişi ayaqlarını uzadıb ölməlidir? Neçə uşağınız var?
 - Səkkiz.
 - Sabah ona bir şey olsa uşaqlara necə baxacaqsan? Yoldaşın pəhriz saxlamalıdır. Gündə azı iki dəfə ona duru xörək verməlisən. Südlü yeməklər də xeyirlidir, tez-tez ona qatıq içirt. Bir sözlə, əgər onun qədrini bilirsənsə, uşaq kimi qulluğunda dayanmalıdır.
- 14-15 yaşlarında gözəl bir qız uşağı hövlnək içəri girdi. Atasının çarpayıda uzandığını görəndə ona yaxınlaşdı:
- Ata, yenə ağrıyırsan? – deyə soruşdu.
 - Hə, Gülər.
- Rəhman üzünü qıza tərəf çevirdi:

- Atanı çox istəyirsən?
- Əlbəttə.
- Onda ayaqlarına bax.

Atasının çarpayıdan sallanmış ayaqlarındakı yırtıq corabları görəndə qız qıpçırmızı qızardı. Onun nə demək istədiyi ni anladı.

– Bala, sabah atan bir yerdə ayaqqabısını soyunmaq istəyəndə ağız bütüb deyəcəklər ki, o boyda qızı var, amma yırtıq corabda gəzir.

Bu sözləri əslində Müslümün arvadına eşitdirirdi. Bu evdə kasıblıqla səliqəsizlik o qədər qabarıq nəzərə çarpırdı ki, içəri girəndən ürəyi sıxlırdı.

- Bəlkə səni doğrudan xəstəxanaya aparaq?
- Yox, qardaş, heç yana gedən deyiləm. Harda qırıldı, qırıldı. – Kişi əlini yellədi.
- Adam səhhəti ilə oynamaz. Bir çətən külfətin var, özündən çox onları fikirləşməlisən. Sənə ciddi müalicə lazımdır, mədə ilə zarafat etmək olmaz.

Müslümün arvadı ilə qızı ona diqqət kəsilmişdilər. Rəhman kasıblıqdan, əzab-əziyyətdən, çətin həyatdan arıqlayıb belə vəziyyətə düşən Müslümün gah qaralan, gah göyərən, gah da saralan sifətinə baxır, ürəyini məngənə kimi sıxan ağır hissin təsirindən qurtula bilmirdi. Onun arvadı Səbirənin nimdaş əyin-başı da onu kövrəldirdi. “Mən də insafsız kimi düşmüşəm üstünə ki, nə bişirmişdin. On baş ailədirlər, yarıac-yarıtox dolandıqları görünmür?” Bu adama kömək etməyə, ağrılarını yüngüllesdirməyə özündə daxili bir ehtiyac duydu. Nə fikirləşdisə, Səbirəyə üzünü tutdu:

- Bacı, kişiyyə əməlli-başlı qulluq lazımdır, gündə beş-altı dəfə dərman içməlidir. Qorxuram öhdəsindən gəlməyəsən. İstəyirəm onu yaxın bir adamın evində qoyum, qulluq eləsinlər. – Rəhman təklif elədi.
- Necə məsləhətdir, – qadın etiraz etmədi.

Bir azdan üçlükdə rayon mərkəzinə yola düşdülər.

Qapı zənginə gələn Sərvinaz Rəhmanı tanımadığı adamlarla bir yerdə görəndə salam verib heç nə soruşmadan onları içəri dəvət elədi. Rəhman mətbəxdə Sərvinaza məqsədini dedi:

— Kişinin mədəsi xəstədir, deyəsən vaxtı ötürüb. Yazığın səkkiz xırda uşağı var, arvadının da əlindən bir iş gələn deyil. Babatlaşana kimi ona qulluq eləmək, dərmanını, yeməyi ni vaxtlı-vaxtında vermək lazımdır. Səndən başqa kimsəyə gümanım gəlmədi. Burda qalsa kömək edərsənmi?

— Əlbəttə, — Sərvinaz sevinclə cavab verdi. Buna o, ürəkdən şad idi, çünki xəstənin onlarda qalması o demək idi ki, Rəhmanı tez-tez görəcəkdi, o, hər gün xəstəyə baş çəkəcəkdi. Deməli, Sərvinazın bişirdiyindən yeyəcək, onunla söhbət edəcəkdi. Bu saat onun üçün bundan böyük xoşbəxtlik ola bilməzdi.

— Heç bilmirəm sənin bu yaxşılığının əvəzini necə çıxım,
— Rəhman minnətdarlıq dolu baxışlarını ona dikdi. Sərvinaz gülüb cavab vermədi, Səbirəni ötürmək üçün həyətə düşdü.

— Evinə rahatca get, Rəhman dayı söz veribsə, deməli, tezliklə onu sağaldıb ayağa qaldıracaq. Mənim özümü ölümün yaxasından alıb həyata qaytarıb. Həkimlər ayağımı kəsmək isteyirdilər, Allah ondan razı olsun, sağaltdı.

Bu sözlər Səbirəyə ürək-dirək verdi. Təzə tanışının boyunu qucaqlayıb dedi:

— Sərvinaz bacı, Allaha qurban olum, sənə bu cür gözəlliklə yanaşı belə ürək də verib.

Sərvinaz qonağını ötürüb geri qayıdanda mətbəxi quru otaların, çiçəklərin ətri bürümüşdü. Rəhman qollarını çırmalayıb işə girişmişdi: dərman bitkilərini növlərə ayırır, sonra isə şüşə qablara yiğirdi. Buradakı bir şkaf çoxdan onun ixtiyarında idi, istədiyi vaxt ondan istifadə edə bilirdi. O, Sərvinaza

baxıb təqsirkarcasına gülümsədi, elə bil demək istəyirdi: “bağışla da”.

Sərvinaz keçib stulda oturdu. Rəhmanın yerbəyer etdiyi bitkiləri o, artıq əzbər tanıydı... bağayarpağı, ballı yonca, cökə çiçəyi, qaymaqcıçəyi... Özündən asılı olmayaraq bitkilərin adlarını ucadan dedi. Bunu müəlliminə dərs danışan məktəb şagirdi kimi etdi. Rəhman qəhqəhə çəkdi:

– Yaman əzbərləmisiən, – dedi. Sərvinazın da dodağı qaçıdı. Bir azdan Rəhman maraqlandı:

- Uşaqlar gözümə dəymir.
- Küçədə oynayırlar.

– Deyirəm axı, sakitlikdən qulaq tutulur. Kişi üçün aşağıda yer rahla. Həm sizin istirahətiniz pozulmasın, həm də o, özünü rahat hiss eləsin.

Sərvinaz həyətə düşdü, Rəhmansa gətirdiyi dərman bitkilərindən dəmləmələr düzəltməyə başladı. Xalq təbabəti ilə məşğul olduğu bu illər ərzində o, bu qədim peşəyə elə bağlanmışdı ki, başqa heç nəyə bu cür meyl sala bilmirdi. Kimisə müalicə edib sağaltmaq, ağrılarını yüngülləşdirmək, yaralarına məlhəm tapmaq ona zövq verirdi. Buna ürəkdən sevinir, fərəhindən uçmağa qanad axtarırdı. Bildiklərini, uzun illərdən bəri öyrəndiklərini tətbiq etməkdən ləzzət alırırdı. Bu, onun ömrünü mənalandırırdı, ürəyinin dərinliklərində özündən razı qalırdı. İndi də qonşu otaqda intizarla onu gözləyən Müslümün solğun sıfətini gözləri önündə canlandıraraq dərman hazırlayır və fikirləşirdi: yaxşı ki, özünün heç bir xəstəliyi yoxdur.

Bu günə qədər xəstəlik nədir bilmirdi, təsadüfi hallarda başı ağrıyar, tezliklə də keçib gedərdi. Yerli-yersiz dərman qəbul edənləri görəndə hirslənirdi. Onları başa salmağa çalışırdı ki, kimyəvi dərmanların ziyani xeyrindən çıxdur, müvəqqəti olaraq bir orqanın ağrısını kəssə də, başqa orqanları xəstələndirir. Yaxşısı budur, onlardan heç istifadə

etməyəsən. O qədər təbii dərmanlar var ki, sayıb qurtarmaq mümkün deyil. Onunu tapmasan da, biri mütləq tapılacaq. Özü də, Allaha şükür, təbiət heç nəyi buralardan əsirgəməyib. Dağ, dərə, çöl, meşə, hara baxsan, dərman bitkiləridir. Dərman axtarışına sərf olunan vaxtı dərman bitkiləri toplamağa sərf etmək daha xeyirlidir.

Müsahiblərini inandırmaq üçün oxuduğu, mütaliə etdiyi kitablardan öyrəndiklərindən, öz şəxsi təcrübəsində sı-naqdan keçirdiklərindən maraqlı misallar gətirir, onlarda xalq təbabətinə, bu qədim və müdrik müalicə üsullarına maraqlı oydırırdı. Qədim çin, hind, ərəb, türk təbabətinə aid saysız-hesabsız kitablar oxuyur, orada yazılılanları öz şəxsi qənaətləri ilə müqayisə edir, onları tekrar-tekrar təcrübədən keçirirdi.

Mayisə ilə arası dəyiib meşəyə köçəndən sonra özünü büsbütün bu işə həsr etmişdi. Ayrıca bir dəftərdə müalicə etdiyi adamların xəstəliklərini, istifadə etdiyi müalicə üsullarını, dərman bitkilərindən aldığı dəmləmələrin, şirələrin, yağların hazırlanma qaydalarını qeyd edirdi. Bu məşğuliyyət ona ləzzət verirdi.

Hazırladığı dəmləmələri götürüb qonşu otağı – Müslümün yanına keçdi.

– Darıxmadin? – deyə ondan soruşdu.

– Yox.

– Sərvinaz səninçün aşağıda otaq rahlayır, bir azdan düşərik ora. Müalicəni ancaq dərman bitkiləri ilə aparacağam. Ayrı heç bir dərmandan istifadə etməyəcəyik. Köməyi olacaq, təki səbrin olsun. – Ona ürək-dirək verməyə, könlünü almağa çalışdı.

– Sizə yaman əziyyət verirəm, deyəsən Sərvinaz bacıya da yük olacağam. – Müslüm yerində qurcalandı. O, narahat idi, birdən-birə düşdüyü bu qeyri-adi vəziyyətə görə xəcalət çəkirdi.

Axşam Müslümü yerbəyer edəndən, Sərvinaza dərmanları içirtmək vaxtını və qaydasını izah edəndən sonra o, xudaha-fizləşib evdən çıxdı.

III Fəsil

na! Ay ana!

Sərvinaz başını qaldırıb fikirli halda qızına baxdı:
– Nə deyirsən?

– Niyə hay vermirsen? Sənə nə olub? – Nigar diqqətlə onun gözlərinin içində baxırdı.

– Sözünü de, – Sərvinaz toxuduğu köynəkdən əlini ayırmadan soruşdu.

– Ana, sən istərdinmi bizim atamız Rəhman dayı olsun?
Sərvinaz diksinib qızına baxdı.

– Bu hardan ağlına gəldi? – deyə məzəmmətlə dilləndi.

– Heç... – Nigar peşman halda başını aşağı saldı.

Sərvinaz söhbəti davam etdirmək istəmədi. Uşağın belə şeylər danışmağı xoşuna gəlmədi. Amma ona bu da aydın idi ki, bütün başqa uşaqlar kimi Nigar da fikirləşdiyini, düşündüyüni deyir, kiçik qəlbinin diqtəsi ilə danışır. Sərvinaz bunları başa düşürdü, amma nədənsə Nigarın bu gözlənilməz etirafı onu hırslındırdı.

“Özün guya ürəyində bunu arzulamamışan?” – deyə birdən xəyalından keçirdi. Doğrudan da, azmı bu əlçatmaz arzunun qanadlarında uçmuş, azmı belə kövrək, həzin fikirlər içində səhəri dirigözlü açmışdı? Bəs elə isə uşağa niyə acığı tuturdu?

– Qızım, bir də belə şeylər danışma, yaxşıımı? - Sərvinaz bunu astadan dedi, elə bil qorxurdu ki, Nigardan başqa yenə kimsə onu eşidər.

– Niyə axı? Niyə deməyim? Rəhman dayı mənim atam olanda nə olar? – Nigar ağlamsındı.

Bu dəfə Sərvinaz özündən çıxdı:

– Bəsdi, qurtardıq!

Nikar inciyib həyətə düşdü. Sərvinaz isə əsəbi halda toxumağına davam elədi. Həmişə qanı qara olanda, ovqatına soğan doğrananda, yaxud ürəyinə qəm çökəndə bir şey toxuyaşdı. Vurduğu ilmələr çoxaldıqça, yanındakı sap kələfi əridikcə başı üstündə yiğilmiş kədər buludları dağılmağa başlayar, əvvəlki sakitliyi bərpa olunardı. Buna neçə illər idi ki, adət eləmişdi.

Toxumağı uşaqlıqdan öyrənmişdi. Anası ömür boyu onlara corab, canlıq, papaq toxuyardı. Amma bircə dəfə də olsun özü üçün bir şey toxumamışdı. Qışda evdəkilərin hamısı rəngbərənk, allı-güllü yun corablar geyinəndə anası səliqə ilə yamadığı pambıq corabları bir-birinin üstündən ayağına taxardı.

– Niyə özünçün corab toxumursan? – Balaca Sərvinazın sualına anası:

– Eh, ay bala, iş-güç o qədərdir, vaxt var ki? – deyə cavab verərdi.

– Bəs bizdən ötrü vaxtı hardan tapırsan?

– Axı siz mənim balalarımsınız. – Anası doğma, iliq təbəssümü ilə ona baxardı.

– Yaxşı, onda mən səninçün toxuyaram, – deyə Sərvinaz bir dəfə qətiyyətlə bildirmişdi. Dediyi, söz verdiyi kimi də eləmişdi, rəngli saplardan eynilə anası kimi corab toxuyub sevincindən coşa-coşa anasının yanına gəlib onun ayağında kini nimdaş corabları dartıb çıxarmış, öz əl işini ona geyindimişdi. Səkkiz yaşılı cılız uşaqqan belə diqqət gözləməyən anası onu bağrına basıb öpmüşdü. Corabları tamam dağılana kimi ayağından çıxarmamışdı.

Bu, Sərvinazın ilk əl işi idi. Sonra o, növbə ilə evdəkilərin hamısına corab toxudu. Böyüdükcə isə köynək, canlıq toxumağı öyrəndi. O, bu məşğulliyyətdən ləzzət alırkı, evdə

bütün işlerini görüb qurtarandan sonra dincəlmək əvəzinə əlinə mil alırdı.

— Ay bala, rəfiqələrinin yanına get, bir az eynin açılsın, bəsdir dörd divar arasında oturdun, — deyə anası bəzən onu məzəmmət edərdi. Qızının həddindən artıq evdar olması bir tərəfdən onu sevindirirdisə, digər tərəfdən düşündürdü. Sərvinaz xörək bişirməkdən tutmuş paltar yumağa, inək sağ-mağɑ kimi hər işi elə səliqəli, elə təmiz görürdü ki, çox zaman anası kövrəlirdi:

— Yıxılı evin dirəyisən. Sənə rast gələn adam xoşbəxt olacaq, — deyirdi.

Amma sən demə, xoşbəxtlik belə şeylərdən asılı deyilmiş, o, hər kəsin qismətinə düşmürmüş. Gözəllər gözəli, ağıllı-kamallı Sərvinazın qaçırlılması xəbərini eşidəndən anası yor-ğan-dösəyə düşmüş, neçə ildən sonra bu ağrı ilə dünyadan köçmüştü.

Bunları düşünə-düşünə Sərvinaz xəyallarında ötən çağla-ra qayıdırıldı. Kövrək xatirələr bir-birini əvəz etdikcə üreyinə bir həzinlik çökürdü. Nə yaxşı ki, Allah ona mehriban, sözə-baxan uşaqlar qismət eləmişdi, yoxsa cəhənnəm əzabını xatırladan ailə həyatına dözə bilməzdı.

Köynəyin son ilmələrini toxuyub ona müstəri gözü ilə baxdı — Rəhman üçün idi. İnnabi saplardan incə naxışlarla toxuduğu köynək o qədər gözəl alınmışdıki, razı halda gülüm-sədi. Birdən yadına düşdü ki, birgə yaşadıqları bu illər ərzində Adilə heç nə toxumayıb. Uşaqları üçün toxuduqlarının tə-rifi hər yerdə gəzirdi, onların əyin-başına ciddi fikir verirdi. Amma nədənsə əri üçün nəsə toxumaq ağlına gəlməmişdi, kim bilir, bəlkə də istəməmişdi.

Rəhmana bu köynəyi elə sürətlə, elə məhəbbətlə toxumuşdu ki, öz-özünə məöttəl qalmışdı. İsləyəndə əllərini gör-mək mümkün olmurdu. İndi də tamamladığı işə müstəri gözü ilə baxıb sağ əli ilə ona sığal çəkdi, elə bil qarşısındaki

cansız köynək yox, onun sahibi idi. Sonra onu səliqə ilə qatlayıb kağız torbanın içində qoydu.

Həyətdən Müslümlə Nigarın səsi gəlirdi, nə barədəsə söhbət edirdilər. Bir aylıq müalicədən sonra Müslümün ağrıları çəkilmişdi. Özünü yaxşı hiss etdiyindən iki ayağını bir başmağa dirəmişdi ki, kəndə gedirəm. Sərvinaz güc-bəla ilə onu başa salmışdı ki, Rəhman dayıdan xəbərsiz getsə yaxşı düşməz.

— Ay Sərvinaz bacı, indi çöl işlərinin qızğın vaxtıdır. Otu, alafı vaxtında yiğmasam, sabah mal-qara yemsiz qalar. Yaziq Səbirə səkkiz uşaqla başını itirib. Mən də ki, bir aydır istirahətdəyəm.

— Yaman da istirahətdəsən.

— Vallah, ömründə belə dincəlməmişəm. Səhər, günorta, axşam dadlı xörəklər yeməkdən əməlli-başlı kökəlmışəm.

Müslüm düz deyirdi, son günlər kökəlməyə başlamışdı, Rəhmanın hazırladığı çaytikanı yağı ona iştah gətirmişdi.

Sərvinaz nə qədər çalışsa da, dil töksə də, Müslümü saxlamaq mümkün olmadı.

Ertəsi gün axşamçağı küçə qapısı açıldı, Müslümlə Səbirə içəri girdilər. Səbirə ərinə görə dil-ağız eləməyə başladı:

— Allah sizdən razı olsun, bizə o qədər yaxşılıq eləmisiniz ki, ömür boyu yaddan çıxara bilmərik.

— Ay Səbirə, nə yaman üyüdüb tökürsən? — Həyətə girən Rəhman gülə-gülə onlara yaxınlaşdı, salamlışıb hal-əhval tutdu, Müslümün yanaqlarına çökmüş qızartını görəndə özündən razı halda bığaltı gülümsədi.

— Olmaya Müslümün dalınca gəlmisən? — O, Səbirəyə söz atdı. Vaxtında kişiyə yaxşı qulluq eləsəydi, heç bu günə düşməzdı.

— Düz deyirsiz, ay Rəhman qardaş. — Səbirə onun tənqidindən incimədi.

– Deyirsən yəni indi ona yaxşı baxacaqsan? İnanan daşa dönsün!

– Özü uşaqdı ki? Qoy tələb eləsin, məcbur etsin, yeməyinin, içməyinin vaxtını ötürməsin.

– Sərvinaz, qapıda hələ çox dayanacağıq? – Rəhman söhbətin yönünü dəyişməyə çalışdı. Müslüm, elə sən də ev yiyesisən, yol gəlmış yoldaşını içəri dəvət eləsənə, – deyə ərkyana dilləndi. Onun kəndə gedib-gəlməyindən xəbər tutmadığını bilən Müslüm ürəyində sevindi. Adamlardan eşitmışdı ki, Rəhman küsəyəndir, kiçik bir şeydən inciyə bilər. Səbirə ayaqları bağlı qoçu asanlıqla qucağına alıb yerə qoydu. Sonra arabadan iri bir bağlama düşürdü.

– Orda nə var elə? – Rəhman soruşdu.

– Bir az baldır, bir qədər də pendir.

– Elə bu?

Səbirə utanıb bir kənara çəkildi.

Rəhmanla Sərvinaz bir-birinin üzünə baxır, pərtliklərini gizlədə bilmirdilər. Səbirə zənbili, Müslüm isə bağlamanı götürüb evə tərəf getmək istəyirdilər ki, Rəhman onları saxladı:

– Hələlik qoy burda qalsın, gedək şam eləyək, sonra onlarla məşğul olarıq.

Bir azdan hamılıqla şam yeməyinə yığışdılar. Yeməkdən sonra Rəhman Müslümə tapşırıqlarını verdi. Bir xeyli dərman hazırlamışdı, onları necə qəbul edəcəyini birər-birər izah elədi.

– Yadında saxla, bir ay ərzində səhər-axşam bunları qəbul etməlisən. Özünü pis hiss eləsən, ağrıların təzələnsə, deyərsən. Amma pəhrizə əməl etməyi unutma, yağılı yeməklərdən vaz keç, kabab, qovurma sənə heç olmaz.

Onlar həyətə düşəndə Sərvinazın oğlanları Rəhmanın göstərişi ilə sey-şüyü yenidən arabaya yükləmişdilər. Bunu görəndə Müslüm incidi, Səbirə isə kövrəlib ağladı:

– Yəqin malımızı bəyənmirsiniz! – dedi.

– Uşaqların payından kəsib gətirmisən bura, hələ inciyirsən də. Allahına şükür elə ki, bayaq səni qapıdan qaytarmadım. Bax, bir də belə şey eləsən, ömür billah üzünüzə baxmaram. – Rəhman bunları ucadan, acıqlı halda deyib içəri keçdi.

– İnciməyin, siz Allah, Rəhman dayının xasiyyəti tünddür. Birdən küsüb eləsə, sabah küçədə üz-üzə gəlsəniz də görməzliyə vurub keçəcək, – deyə Sərvinaz onları başa salmağa çalışdı.

– Bir ay mənim qulluğumda dayanmışınız, əlinizdən gələni etmişiniz, bu qədər yaxşılığın müqabilində bir balaca kənd sovqatı nəmənədir? Kasıb olanda nə olar? Kasıbin ürəyi yoxdur bəyəm? – Müslümün pərtliyi keçib getmirdi.

– Xətrinizə dəyməsin, belə adamdır, dediyini eləməyincə rahat olan deyil. Onunla münasibətləri pozmaq istəmirsinizsə sakitcə evinizə gedin.

– Sərvinaz bacı, biz şeyləri qoyaq, ona heç nə deməyin, üç körpəniz var, bunlar sizə artıqlıq eləməz. – Səbirə israr elədi.

– Mən onun sözündən çıxa bilmərəm, – Sərvinaz bunu qətiyyətlə dedi, sonra isə əlavə elədi: – Özü də çox fikir eləməyin. Allah qoysa, bir dəfə uşaqları götürüb kəndə, sizə qonaq gələrik, onda bizə nə hörmət istəsəniz eləyərsiniz.

Onun sözləri Müslümgilin ağillarına batdı. Aynabəndə qalxıb Rəhmanla görüşəndən sonra çıxıb getdilər.

Nigarla Rəhman nə barədəsə söhbət edirdilər. Azər bacısına təpindi:

– Bəsdi boşboğazlıq elədin, imkan ver biz də sözümüzü deyək.

– Nədi, Azər, nə sözün var? - Rəhman soruşdu.

– İstəyirəm sizə bir şey göstərim.

– Mən bilirəm nəyi göstərəcək. Azər ağacdan heykəl düzəldib,- Nigarın dili dinc durmadı.

– Nə yaxşı! – Rəhman sevindi, Azərin yanına düşüb qonşu otağa keçdi. Pəncərənin qarşısında qoyulmuş heykəli görəndə gözlərinə inanmadı. Adı ağaç parçasından əlində qılınc tutmuş yeniyetmə heykəlini Azər elə canlı yaratmışdı ki, Rəhman sevincindən kövrəldi. Amma uşağı çox tərifləmək istəmədi.

– Bıçağı bəri ver, – dedi. Azər bıçağı ona uzatdı. O, heykəlin əyər-əskiklərini düzəltməyə, kobud yerləri hamarlamğa başladı. Uşaqlar nəfəslərini dərmədən onun hərəkətlərinə göz qoyurdular.

Sərvinaz içəri girəndə otaqdakı sakitliyi görüb təəccübləndi. Onların maraq obyektini biləndə sakitcə, hiss elətdirmədən mətbəxə keçdi.

Bir azdan Rəhman kənara çəkilib müştəri gözü ilə heykələ baxdı.

– Rəssamın acığı tutmur ki? – deyə soruşdu.

– Nə danışırsız? – Azər qızardı.

– Səni ilk əsərin münasibətələ təbrik edirəm. – Rəhman onun əlini möhkəm sıxdı. Sonra uşağı özünə sarı çəkib alnın-dan öpdü.

– Rəhman dayı, Azərə neçə qiymət verirsiniz? – Nigar atılıb-düşdü.

– “Dörd”. – Rəhman onun burnuna çırtma vurdu.

– Bəs niyə “beş” yox?

– Ona gerə ki, hələ “beş”-ə layiq iş görməyib.

– Gələn dəfə mütləq “beş” alacaq, görərsən, – Nigar işarə elədi ki, onun qulağına söz demək istəyir.

Rəhman başını aşağı əydi.

– Azər pələng heykəli düzəldir, istəsən sonra göstərərəm.

– Ay səni, xəbərçi! Yaradıcılıq sirlərini kənara çıxarmaq olmaz, – Rəhman ona barmağını yellədi.

Uşaqlarına yer düzəldib qayıdanda Sərvinaz köynəyi ona uzatdı:

– Səninçün toxumuşam.
– Doğrudan deyirsən? Ay qız, barmaqlarına heyfin gəlmədi? Niyə canına qəsd eləyirsən? Köynək almağa pulum yoxdu bəyəm? Özün bilirsən ki, geyimə, paltara fikir verən deyiləm.

– Olmaya bəyənmirsən?
– Bəyənmirsən nədir, ömrümdə belə gözəl köynək görəməmişəm.
– Onda geyin baxım.

O, köynəyi geyindi. Rəhmana köynək elə yaraşırdı ki, Sərvinaz heyrətdən yanındakı stula çökdü.

– Gözə gəlməsən yaxşıdır, Rəhman dayı, – dedi.
– Eh, sən də, hay-hayım gedib, vay-vayım qalıb, mənə kimin gözü dəyəcək? – Köynəyi çıxarıb yenidən bükdü. – Çox sağ ol, yaman zəhmət çəkmisən. Amma bunu mənə yox, özünə toxusaydın, Allaha da xoş gedərdi, bəndəyə də.

Bir azdan Sərvinaz onunçün yer salıb uşaqların yanına qayıtdı. Azər yatmadı, anasının haçan yerinə girəcəyini gözləyirdi.

– Oğul, niyə yatmamışan? – Sərvinaz ondan soruşdu.
– Yuxum gəlmir.
– Niyə, başına dönüm? – Sərvinaz onu qucaqladı. Azər böyüyəndən, yeddinci sinfə keçəndən daha əvvəlki kimi onu oxşaya bilmirdi. “Maşallah, yekə kişi olub”, – deyə ürəyində fikirləşdi.

– Ana, atam gedəli neçə ildir?
– Dörd il. Niyə soruştursan?
– Heç, elə-belə.
– Yenə də olsun.
– Bilirsən yadına həmişə nə düşür? Əl-ayağımı bağlayıb məni çarpayının altına atması. – Azərin səsi titrədi. Bu xatirə onun üçün çox acı idi.

– Kinli olma, Azər, valideyn uşağını döyər də, söyər də, bundan incimək düzgün deyil.

– O məni haqsız cəzalandırırdı.

Atasının əzazilliyinin uşağın yaddasına həkk olunması, onun balaca qəlbində yer eləməsi Sərvinazı kövrəltdi. Yadına həmin səhnələrdən biri düşdü.

Azər riyaziyyatdan bir məsələni heç cür həll edə bilmirdi, Adil qışqıra-qışqıra ona izah edir, uşaq isə özünü itirib bildiklərini də yadından çıxarırdı. Qorxudan göz yaşları sel kimi yanağı boyu axırdı.

– Ağlama, sənə deyirəm! – Adil bağırdı.

Azər bir az da bərkədən ağlamağa başladı. Bunu görəndə Adil onun əl-ayağını bağlayıb çarpayının altına atdı.

Sərvinaz onun bu qəddarlığına dözə bilmirdi. Axırda qəzəblə dilləndi:

– Bəs deyil? Uşağın qəlbini yaralamaqdan zövq alırsan deyəsən.

– İşinlə məşğul ol. – Adil onu kobudcasına itəldi.

– Dərs üstündə uşağı belə cəzalandırmazlar, bildikləri də yadından çıxar.

– Döyülməsə, başına ağıl gəlməz. Bir saatdır dərs izah edirəm, fikrini cəmləşdirib mənə qulaq asmaq istəmir. Allah bilir xəyalı haralarda dolaşır.

– Elə bil özün uşaq olmamışan.

– Mən bu cür küt olmamışam.

Sərvinaz əyilib uşağı çarpayının altından çıxarmaq istədi. Adil bunu görəndə onu otaqdan çıxartdı.

Sərvinaz aynabənddə oturub əllərini qoynuna qoymuşdu. Uşağın soyuq döşəmənin üstündə uzanıb ağladığını fikirləşdikcə özünə yer tapa bilmirdi. Elə bu vaxt çöldən kimsə Adili çağırıldı. O, həyətə düşən kimi Sərvinaz tez otağa keçib Azərin əl-qolunu açdı. Sonra isə qucağına alıb öpməyə, onunla bir yerdə ağlamağa başladı.

— Ana, sən niyə ağlayırsan? — deyə Azər soruşdu. Sərvinaz cavab vermədi, uşağa necə başa salayıdı ki, ona dəyən hər kötəyin ağrısını bədənində hiss edir, uşağıın axıtdığı hər damla yaş onun ürəyini yaralayır.

Azərin bu cür cəzalandırıldıgı vaxtlar çox olurdu. Nədənsə Adil uşaqlıqdan Azərlə düz gəlmirdi. Yerli-yersiz onu danlayar, heç nədən kötəkləyərdi. Uşağıın gözünün odunu elə almışdı ki, Adil evdə olanda o, dəyişib tamam ayrı adam olurdu. Uşaq əyləncələrini, məşğuliyyətlərini yadından çıxarıır, yavaş danişmağa, onun yanında gülməməyə çalışırı. Sərvinaz bunları gördükcə ürəyi sızıldayırı. Adil isə belə şeyləri başa düşən deyildi.

Həmin döyülməklərin, yerli-yersiz cəzaların nəticəsi idi ki, Azər get-gedə atasından soyuyur, bütün məhəbbətini Sərvinaza salırdı. Evin ilki, uşaqlar arasında ən həssas, ən duyumlu olduğundanmı, yoxsa ən çox döyüldüyü, incidildiyi üçünmü, hər nə isə Sərvinaz da Azəri çox istəyirdi. Hərdən ana-bala zarafat edərdilər:

— Ana, bax, böyükündə yanında mən qalacağam. Həbibə evləndirib evdən çıxarsan, mənim gəlinim sənin qulluğunda dayanar.

— Ay bala, təki o gün mənə qismət olsun, qulluğunuza özüm dayanaram.

— Sən çox əziyyət çəkmisən, ağır iş görməkdən bir təhər olmusan. Böyükündə qoymaram əlini ağdan-qaraya vurasan.

Sərvinaz gülər, Azərin qıvrım saçlarını qarışdırardı.

Rəhmanın bu evə gəlib-getməyinə sevinənlərdən biri də Azər idi. Səbəbi o idi ki, onunla uşaq kimi yox, kişi kimi, evin böyükü kimi, bərabər hüquqlu şəxs kimi rəftar edirdi. Onun işləri ilə maraqlanır, məsləhət verirdi. Kişi himayəsinə, böyük qayğısına ehtiyac duyan bütün oğlan uşaqları kimi Azər də bunun həsrətini çekirdi. Rəhmanla yaxınlıq həyatındakı boşluğu doldururdu. Ona görə də məktəbdə, küçədə bu

adamlı əlaqədar eşitdiyi xoşagəlməz söhbətlərə əhəmiyyət vermirdi. Daha doğrusu, bu sözləri çox sevdiyi, hörmətini saxladığı, bir çox cəhətlərinə görə həsəd apardığı adama yaraşdırıa bilmirdi. Ən çox da ona görə yaraşdırırdı ki, anası bu qəribə taleli adam haqqında ona çox şeylər danışmışdı, bunlara inanmaya bilməzdi. Gecə-gündüz gözünün qabağında olan anası haqqında deyilənlərin yalan olduğunu bildiyindən belə söhbətləri qulaqardına vururdu. Ürəyinin dərinliklərində bu ədalətsizliklə heç cür barışa bilmirdi.

- Azər, yuxun gəlmir?
- Yox.
- Onda sənə xoş xəbər verəcəyəm. – Azər yerində dikəlib anasının nə deyəcəyini maraqla gözləməyə başladı.
- Rəhman dayı deyirdi Bakıda uşaqlar arasında əl işləri müsabiqəsi keçirilir. İstəyir sən də iştirak edəsən.
- Doğrudan? – Azər sevinclə səsləndi. – Yəni bir şey bacarıram?
- Əlbəttə bacarırsan.
- Onda gərək bütün işlərimə təzədən əl gəzdirim.
- Sabah sənə hər şeyi özü izah edəcək. Bir aya kimi işlərini komissiyaya təqdim etməlisən.

Səhər tezdən həyətə düşən Rəhman tut ağacının altında kı stolun arxasında oturmuş Azəri görəndə təəccübləndi. Uşağın yuxusu bu gün niyə qaçmışdı? O, ağacdən düzəldiyi pələng fiquru üstündə əlləşirdi.

- Oğul, bir şey baş verməyib ki?
- Yox, Rəhman dayı, yuxum gəlmirdi, dedim bir az işləyim.
- Anan sənə bir şey deməyib?
- Deyib. – Azər qızardı.
- Məsuliyyət hissi səni yatmağa qoymayıbsa, buna ancaq sevinmək olar. Yaxşı eləyib səhər tezdən durmusan. Ertədən görülən işin əvəzini heç nə verə bilməz. Özü də

vaxtımız azdır. Yadında saxla, müsabiqəyə yaxşı əsərlər təqdim olunmalıdır ha!

Həmin gündən etibarən Azər demək olar ki, bütün vaxtını tut ağacının altında, Rəhmanın zarafatla dediyi kimi, “yaradıcılıq emalatxanasında” keçirirdi. Meşədən yiğdiyi ağaç köklərini, budaqları canlandırır, onlara müxtəlif formalar verir, sonra isə üzərində naxışlar açırı. İşə elə aludə olurdu ki, bəzən yemək də yadından çıxırı. Anası gəlib əlindəki alətləri alana kimi başını qaldırmırı. İlk tamaşaçıları və tənqidçiləri olan Həbiblə Nigar çox vaxt maraqla onun işləməsinə tamaşa edirdilər. Son günlər məhlə uşaqları da onun ətrafına yığışırıldılar. Onları görəndə Azər bir az da həvəslənirdi.

Bir dəfə anasına dedi:

– Mənimcün ən vacibi Rəhman dayının qiymətidir. Onun imtahanından keçsəm, heç nədən qorxum yoxdur.

Həmin axşam Rəhman əllərini ovuşdurub Azərə zarafatla:

– Müsabiqənin birinci mərhələsinə keçirik, – dedi. Sonra isə onun işlərini bircə-bircə nəzərdən keçirməyə başladı. Onların çoxunu Rəhman ilk dəfə gördü. Gecə yarısına kimi işlərə əl gəzdirdi, nəhayət, bütün əyər-əskiklərini düzəldəndən sonra Azərin əlini sıxdı, yəni ki, birinci mərhələdən keçdin. İkilikdə işləri iri karton yesiyə səliqə ilə yiğdiłar.

İki gün sonra Bakıya yola düşdülər. Sərvinaz ömründə ilk dəfə uzaq səfərə çıxan oğlunun üzündən öpdü, ona xeyir-dua verdi, dallarınca su atdı.

Bir neçə günlüyü gedənlərdən bir həftə idi ki, səs-səmir yox idi. Sərvinaz özünə yer tapa bilmirdi. Həyət qapısına çıxıb yollara baxmaqdan usanmışdı. Nigarançılıqdan ürəyi sıxılırdı. “Allah eləməmiş, birdən başlarına bir iş gələr”. Ağlına birdən-birə gəlmış bu fikirdən həyəcanlandı. Bu gün səhərdən əli heç nəyə yatmadı. Qərarsızlıqdan həyətə su ciləyib süpürməyə başladı, amma bu işi də axıra çatdırı bilmədi. Bu vaxt qonşunun oğlu hövlnak həyətə girdi:

- Sərvinaz xala, tez olun, televizoru açın, Azəri göstirirlər. Sərvinaz qulaqlarına inanmadı.
 - Nə? Nə dedin?
 - Deyirəm ki, Azər televizorda danışır.
- Həbiblə Nigar artıq televizoru açmışdılar. Sərvinaz keçib onların yanında oturdu, bütün diqqətini cəmləyib ekrana baxmağa başladı.
- ”Bu, sənin həyatında yəqin ilk qələbədir, elə deyilmi?”
 - Ekrandakı gözəl, incə-mincə diktor qız Azərə sual verdi.
 - Bəli, birinci qələbədir.
 - Müsabiqəyə nə hisslərlə gəlmişdin?
 - Xalq yaradıcılığı ilə məşğul olan rəssamlarla tanış olmaq, onların əl işlərinə tamaşa etmək mənim çoxdankı arzum idi. Bilmək istəyirdim ki, onların əsərlərinin mövzusu nədir, hansı formalardan istifadə edirlər.
 - Yəqin özünə çoxlu dostlar tapmışan...
 - Elədir, bu bir həftədə maraqlı tanışlarım olub, rayona qayıdanda onlarla məktublaşacağam.
 - Sənə yaradıcılığında kömək edən adam varmı?
 - Bəli, bu, Rəhman dayıdır. Onu rayonumuzda hamı tanışır. Ən yaxşı meşəbəyi lərdən biridir, bundan başqa xalq təbabəti ilə məşğul olan adam kimi də məşhurdur. Amma heç kəs bilmir ki, onun başqa bir istedadı da var. Rəhman dayı rəssamdır, onun ağac üzərində döymə işlərini görən heyran qalar. Həm də o, tək bu sahə ilə məşğul olmur. Ümumiyyətlə, bu adamin əlləri qızıldır. O qədər təvazökar adamdır ki, hələ ömründə əl işlərini bir kəsə göstərməyib. Arzu edərdim ki, yaradıcılığı ilə maraqlansınlar.
- Diktor üzünü ekrana tutdu:
- Hörmətli tamaşaçılar! Respublika xalq yaradıcılığı müsabiqəsinin qalibi, yeddinci sinif şagirdi Azər Quliyevi ilk qələbəsi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, ona bu gözəl sənətin çətin yollarında uğurlar arzu edirik.

Veriliş sona çatmışdı, amma Sərvinaz yerindən tərpənə bilmirdi. Sevinc qarışmış həyəcan içində hələ də ekrana baxmaqda davam edirdi. Həbiblə Nigar bir-birinin sözünü kəsəkəsə təəssüratlarını bölüşürdülər. Sərvinaz isə onları eşitmirdi. Bu neçə ildə belə ürəkdən sevindiyi, bu cür fərəh hissi keçirdiyi gün olmamışdı. Adı məişət qayğıları içində dünyəvi sevinclərin ləzzətini itirmiş Sərvinaz ilk dəfə anladı ki, həyatda daha mənalı, daha əhəmiyyətli şeylər var. Ağac parçalarını canlandıran, düşüncələrini, narahatlıqlarını onların üzərinə köçürən Azər indicə bunu ona anlatmışdı. Rəhmanın bir dəfə ciddi halda ona dediyi “Azər yaxşı rəssam olacaq” sözləri yadına düşdü. O vaxt buna əhəmiyyət verməmişdi. Amma indi bu fikir onu qanadlandırdı.

Ertəsi günü gedənlər qayıtdılar. Azər ilk uzaq səfərindən aldığı təəssüratlar altında sevinc içində idi. Gördüyü, öyrəndiyi şeylər, tanış olduğu adamlar haqqında anasına danışır, Sərvinaz da maraqla ona qulaq asırdı. Rəhman bir tərəfdə oturub onların söhbətləşməsinə göz qoyur, dodaqaltı gülüm-səyirdi.

– Ay oğul, atanın yanına gedə bildinizmi? – Sərvinaz xəbər aldı.

- Hə.
- Gəlişinizə sevindimi?
- Nə bilim, – Azər ciyinlərini çəkdi.

– Necə yəni nə bilim? Əlbəttə, sevindi, – Rəhman söhbətə müdaxilə etdi. Azər daha heç nə demədi.

Axşam təklikdə Sərvinaz oğlunu sorğu-sual tutdu:

- De görüm atan necə idi? Arıqlamamışdı ki?
- Yox, əksinə, kökəlmışdı.
- Məni soruşdumu?
- Hə.
- Mükafatına sevindimi?
- Yox.

- Niyə elə deyirsən?
- Ona görə ki, diplomun üzünə də baxmadı. Hələ üstəlik dedi ki, bircə rəssamımız çatmırıdı.
- Lap elə dedi?
- Vallah.

Sərvinaz daha heç nə soruşmadı, Azərin dedikləri kefini pozdu. Neçə il görmədiyi oğlu ilə bu qədər soyuqqanlı görüşən, onun kövrək qəlbinə toxunan Adilin qarasınca ürəyində xeyli deyindi. Onun bu qəribə münasibətini heç cür başa düşmürdü. Adil uşaqlarına qarşı həmişə etinasız olmuşdu. Əzizləmək, xoş sözlər demək bir yana, oturub onlarla söhbət etməyi də xoşlamırıdı. Bir dəfə Sərvinaz bunun üstündə ərini danlayanda o, demişdi:

– Uşaqlara çox da fikir vermək lazımlı deyil, bundan sırtla bilərlər. Valideynlərlə uşaqlar arasında pərdə olmalıdır. Biz belə böyümüşük, belə tərbiyə almışıq.

Sərvinazın uşaqları həddən artıq əzizlədiyini, onlara nəvəziş göstərdiyini, nazlarını çəkdiyini görəndə o, hirslənirdi. Sərvinaz ərini inandırmağa çalışırdı ki, məhəbbətdən, nəvazişdən dünyada heç bir canlı korlana bilməz. Əksinə, ən qədar, ən kobud adamları da sevginin, məhəbbətin gücü ilə ram etmək olar. Amma Adil onun sözlərini məsxərəyə qoyurdu.

Ərinin qaraqabaq sıfəti, sərt baxışları yadına düşdü. Onunla bağlı xoş anları, şən saatları xatırlamağa çalışdı. Amma nə qədər fikirləşdisə də, belə şeylər xatırınə gəlmədi. Birgə yaşılmış uzun illərdən ona yalnız qəm və kədər yadigar qalmışdı. Onu həyata bağlayan, təsəlli verən uşaqları idi. Onları dəlicəsinə sevirdi, öpüb-oxşamaqdan, şirin-şirin dindirməkdən, bəzən isə uşaq kimi onlara qoşulub oynamamaqdan zövq alırdı. Ən kiçik arzularını belə yerinə yetirməyə çalışırdı.

Rəhmana bəslədiyi hisslər isə onun qəlbindəki başqa duygulardan çox fərqlənirdi. Bu əzab qarışiq sevincli, kədər qarışiq nurlu hisslər gah onu yaşamağa həvəsləndirir, gah həyat

esqini əlindən alırdı. Gah onu göyün yeddinci qatına qaldırır, gah da rəhmsizcəsinə yerə çırkırdı. Amma bu ikili hisslərə, təzadlı duyğulara baxmayaraq, ürəyində Rəhmana minnətdar idi ki, o, mövcuddur, yaxınlıqdadır, səsini eşidir, qulluğunda durur. Dərdli ürəyində yaşı odunlardan qalanmış ocağa bənzəyən bir şey qalayan, nə sönmək bilən, nə də tüstüsü kəsilən bu qəribə ocağın istisinə qızına bilməsə də, onun varlığına sevinən Sərvinaz üçün bu adama bəslədiyi hisslər suda boğulan üçün saman çöpü kimi bir şey idi. O, bu saman çöpü üçün taleyinə minnətdar idi. Bunu səadət yox, səadətcik adlandırır, əbədi olmadığını başa düşürdü. Adilin qayıdıp gələcəyini, əvvəlki dözülməz həyatının yenidən başlanacağıni fikirləşdikcə qanı qaralır, irəlidə onu gözləyən fərəhsiz gələcəyin kədəri Şahdağın başına qonan çən kimi hiss olunmadan qəlbinə çökürdü.

— Ana, Mayisə xala gəlib, — qızının səsinə eyvana çıxan Sərvinaz Mayisəni görüb duruxdu.

— Axşamın xeyir, Mayisə, keç içəri.

Mayisə yavaşça, könülsüz halda salamlaşıb içəri keçdi. Aynabənddəki divanın üstündə oturub maraqla ətrafına göz gəzdirdi. Təzə şüşəbəndə işarə edib istehza ilə:

— Rəhmanın əl işi olduğu o saat görünür, — dedi

Sərvinaz özünü elə göstərdi ki, guya istehzanı başa düşmədi.

— Hə, Allah ondan razı olsun, yağış, qar yağanda döşəməni isladırdı. Soyuqdan bura çıxa bilmirdim.

— Özü də ikiqat eləyib deyəsən.

— \hə, televizoru da bura çıxarmışam, qonaq-qara gələndə elə burda otururuq.

— Kişinin əli qızıldır da. — Mayisə yenə istehza ilə dedi.

— Əlbəttə, qızıldır. — Sərvinaz hiss edirdi ki, Mayisə eləbelə gəlməyib, nə isə bir məqsədi var. Susub onun haçan mətləbə keçəcəyini gözləməyə başladı.

– Oynasın hardadır? – Mayisənin sifəti birdən-birə bozardı. Onun belə qəfildən hücuma keçəcəyini ağlına gətirməyən Sərvinazın ayaqlarını titrətmə tutdu. Keçib stolun arxasında oturub özünü növbəti həmləyə hazırladı.

- Səninlə deyiləm? Niyə susursan?
- Bəlkə sözlərinə fikir verəsən?
- Mənə ağıl öyrətmə, de görüm hardadır?
- Nə bilim hardadır? – Sərvinaz sakitliyini pozmamağa çalışdı.
 - Məgər sənə hesabat vermir?
 - Nəyə görə mənə hesabat verməlidir?
 - Necə yəni nəyə görə? Səndən ötrü ailəsini atıb, evindən-eşiyindən olubsa, deməli hara getdiyini də deməlidir.
 - Günahı mənim üstümə atma. Yaşının bu vaxtında onu rəhat yuvasından eləyən sənsən. Ağıllı arvad belə iş tutmadı.
 - Nədi, deyirsən yəni sizin kef çəkməyinizə göz yumaydım?
 - Heç vaxt belə qəti danışma, Mayisə, adamları öz arşınınla ölçmə.
 - Nə dedin? “Öz arşınınla elçmə” deyəndə nəyi nəzərdə tutursan? Elə bilirsən sənin qəhrəmanlıqların hamının əldən gəlir? Səhv fikirləşirsən, biz o yuvanın quşu deyilik.
 - De görüm niyə gəlmisən? – Sərvinaz sərt halda soruşdu.
 - Gəlmişəm ki, ərimi qaytarasan.
 - Yaxşı, qaytardım, apar! – Sərvinaz bunu tənə ilə dedi.
 - Mənə lağ edirsən?
 - Yaxşı ki, lağ olduğunu özün də başa düşürsən. Elə deyirsən, lap adamın gülməyi tutur. Məgər ərin əşyadır ki, onu sənə qaytarım? Qədrini bilən idin, niyə imkan verdin ki, evdən getsin?
 - Mən imkan vermişəm? Onu sən ifritə gücənən əlimdən aldın. Nə cadu-piti elədinsə, evə yiğişmadı. Çoxu elə bilir cadugər Rəhmandır, amma bircə mən bilirəm hər şeyin baisi sənsən.

– Xeyr, nə elədisə, dilin elədi, zəhərini o qədər tökdün ki, davam gətirməyib getdi. O cür ağıllı, evcanlı, uşaqlıq adamlı zəlil edib çöllərə saldın. Sən elə daşqəlbli adamsan ki, onun başına bir hal-qəziyyə gəlsə, heç uf da deməyəcəksən.

– Sənin kimi sirdaşı olanın başına nə gəlməlidir ki?

– Allahına şükür elə ki, Rəhman dayı mənə rast gəlib, dörd il kişi üçün az müddət deyil, onun yerinə başqası olsayıdı, çoxdan gedib evlənərdi. Özü də maşallah, göyçək, boylubuxunlu adam, gedib on səkkiz yaşında qız da ala bilər, heç kəs onu ayıb eləməz.

– Sən olan yerdə ayısı onun nəyinə lazımdır? Hazır ərsiz arvadsan da.

– Allahdan qorx, Mayisə! Məni də, onu da yaxşı tanıyırsan. Bilirsən ki, heç birimiz belə vicdansızlıq eləmərik. Doğrudanmı elə fikirləşirsən ki, mən Azərin yanında belə bir iş tuta bilərəm?

– Səndən nə desən çıxar. – Mayisə bunu nifrətlə dedi. Sərvinazın gözləri yaşıla doldu:

– Adamı tutduğu işinə görə ittiham eləsələr, yandırmaz. Mənim yeganə günahım ondan ibarətdir ki, Rəhman dayiya evimdə sığınacaq vermişəm. Həftədə bir dəfə gəlib gecələyir, pal-paltarını yuyub-ütüleyib özünə qaytarıram. Aramızda ayrı münasibət varsa, o işığa kor baxım. Niyə mənə inanmırısan? Bilirəm, deyəcəksən ki, özünə hörmət edən adam adına ləkə gəlməsini istəməz, yad kişini evinə buraxmaz. Amma bilsən üstümə neçə iyrənc göz zillənmişdi, biri elə qonşum Məmməd.

– Yalanın yekəliyinə bir bax! Gör öz qiymətini necə qaldırır! Deyirsən yəni bu rayonda səndən başqa qadın yoxdu, hə?

– Var, niyə yoxdu? Amma hamısının əri yanındadır. Adil burda olanda kimin nə həddi vardı gözünü qaldırıb mən tərəffə baxsın? Ərsiz arvadın dalınca isə hər cür söz-sov deyilir.

Mayisə, istəyirsən inan, istəmirsən inanma, mən olanı sənə dedim...

– Utanmırısan? Məni avam yerinə qoymusan, nədir? Rəhmanın gözləri ömür boyu səndə olub. Səni də ki, allaha şükkür, hamımız tanıyırıq nə yuvanın quşusan. Şirin dilinlə nəinki Rəhmani, ilanı da yoldan çıxararsan. İndi hər nədir, olan olub, keçən keçib, bu dörd ili ömrümdən silərəm. Heç olmasa indi ərimi qaytar, Cəlili ovuda bilmirəm, atalı ikən yetim qalan tifilin günahı nədir?

– Özünə niyə demirsən? O, daşqəlbli adam deyil, həm də nə sənə, nə də uşağına qarşı heç vaxt etinasız olmayıb. Bilsə ki, qayıtmağını istəyirsən, sevinclə gələr.

– Yox, mən ona heç vaxt heç nə deməyəcəyəm. İstəyirəm sən onu qaytarasan. Yanına necə çağırımsansa, yoldan necə çıxarmımsansa, eləcə də evinə göndərəsən. Bilirəm, buna gücün çatar, o,ancaq sənin sözünə baxır.

– Nədi, deyirsən yəni mən də onu qovum? Bağışla, bunu edə bilməyəcəyəm. Sənin düşündüyün qədər zalim adam deyiləm.

– Xeyr, qovacaqsan, yoxsa səni rayonda biabır edəcəyəm.

– Məsləhət sənində, necə istəyirsən, elə də et.

– Gör başına nə oyun açacağam! – Mayisə ona hədə-qorxu gəldi. Sərvinazın cavab vermədiyini görcək onun üstünə qarğış yağıdırmaga başladı. Sərvinaz qulaqlarını əlləri ilə qapadı ki, heç nə eşitməsin. Bunu görəndə Mayisə elə bil cin atına mindi, o, zil səslə çıçırdı: – Səni görüm qulaqlarına şış batsın, səni görüm...

Birdən yataq otağının qapısı açıldı, Azər göründü. Onun bənizi ağappaq ağarmışdı. Azər dəyişmiş, kallaşmış səsi ilə Mayisənin üstünə bağırdı:

– Çıx get burdan, Mayisə xala! Eşidirsənmi? Çıx get!

O, bunu elə qəzəblə, elə amiranə dedi ki, Mayisə dinməz-söyləməz yerindən durub qapiya sarı getdi.

Mayisə gedəndən sonra Azər anasına yaxınlaşıb onu qucaqladı, başını onun başına söykədi. Sərvinaz: – Can bala, Allah səni mənə çox görməsin, – dedi.

* * *

Səhər tezdən Rəhman səmtini meşənin yuxarı hissəsinə tutdu. Kəndlərdən uzaqda yerləşdiyinə görə burada təsadüfi hallarda qırıntı olurdu, bu sarıdan ürəyi arxayıñ idi. Amma yenə də ayda bir, ya iki dəfə yolunu həmin tərəflərə salırdı. Əldən-ayaqdan uzaqda olan bu yerlər təbiiliyi, bakirəliyi ilə həmişə onu heyran edirdi. Təbiətin əl dəyməyən, rahatlığı pozulmayan bu guşəsində bitkilər öz təravəti, şuxluğu ilə seçilirdi. Aşağılarda təkəm-seyrək bitən çiçəklər buraya xalı kimi döşənmişdi. Ağaclar, kollar elə sıx bitmişdi ki, onların arasından keçib getmək məharet tələb edirdi.

Vələs, akasiya, qızılıağac, qaraçöhrə, göyrüş ağaclarının budaqlarını əlleri ilə aralaya-aralaya iki saatdan artıq idi ki, güclə sezilən ensiz meşə cığırı ilə yeriyirdi. Çürüntü qarışmış nəm torpağın üstü yamyaşıl idi. Otsuz, çiçəksiz bircə qarış da yer yox idi.

Ağacların budaqları arasından süzülən günəş şüaları gözlerini qamaşdırıldı. “Gəlib çatdıq”, – deyə sevinclə fikirləşdi. Qarşısında elə heyrətamız çəmənlilik açıldı ki, özündən asılı olmadan dərindən bir ah çəkdi. Elə bil dünyanın bütün çiçəklərini bu çəmənliyə yiğmişdilər. Balçıçəklərinin, qaymaqcıçəklərinin, nərgizlərinin, zanbaqların ətri bir-birinə qarışmışdı. Ağ, qırmızı, sarı, çəhrayı rəngli gullər çəmənliyə zolaq-zolaq səpələnmişdi.

Onların adlarını fikrində sadalamaga başladı: sumruçığçək, göyçığçək, gülxətmi, nilufər, zəngçiçəyi, şəbbəgülü, gülül, nəstərən... Əlliye kimi saydı, yerdə qalanların yadına sala bilmədi. “Nə Sərvinazın yeridir!” – deyə ürəyindən keçirdi. Bir istək ruhunu titrətdi. “Nə olaydı, tək bircə

dəfə səninlə bu çəmənlikdə ikimiz olaydıq”. Elə bil bu əl-çatmaz arzunun şirin, bihuşedici dadını hiss elədi, başı gicəlləndi. Yavaş-yavaş, fikirli-fikirli dağın ətəyinə haçan gəlib çatdığını bilmədi. Yarpız ətri havanı bürümüşdü. “Yaxınlıqda bulaq olmalıdır”, – deyə fikirləşdi. Susadığını yalnız indi hiss elədi. Qurumuş dodaqlarını dili ilə yalayıb irəliyə doğru addımladı.

Birdən yaxınlıqdan şırıltı səsi geldi. Göz yaşı kimi dumdur u arx sözsüz ki, başlanğıcını bulaqdan almışdı. Onun tuşu ilə bir xeyli gedib bulağın üstünə çıxdı. Əyilib əllərini bum-buz suda yudu, sonra isə ovuclarını doldurub ləzzətlə içdi. Üzünə, boynuna su vurdu, bu sərinlikdən xoşhal oldu. Bir kənarda çiçəklərin üstündə uzanıb gözlərini göm-göy səma-yaya dikdi. Amma günəşin yandırıcı şüalarına davam gətirə bil-məyib göz qapaqlarını yumdu.

Şaqqılıtı səsi eşidildi. Əvvəl buna əhəmiyyət vermədi. Bir azdan səs təkrar olundu, özü də bu dəfəki şaqqılıtı əvvəlkindən daha güclü və ardıcıl idi. Yerində dikəlib səs gələn tərəfə boylandı. Ondan təxminən yüz-yüz əlli metr aralıda iki dağ keçisi kəllə-kəlləyə dayanmışdı. Rəhman maraqla onlara tamaşa etməyə başladı. Bunlar Qafqaz turları idi. Boz rəngli, kürəkləri qaraya çalan heyvanlar göz-gözə dayanıb nifrətlə bir-birini süzürdülər. Onlar dal ayaqları üstə qalxıb nə isə anlaşılmaz səslər çıxarıb buynuzlaşırdılar.

Rəhman turları hürkütəməmək üçün çiçəklərin arasında gizləndi. Bilirdi ki, onlar insan nəfəsini çox tez duyurlar. Ona görə də cincirini çıxarmadan, qımäßigandan bu məğ-rur görkəmli heyvanların savaşına maraqla tamaşa edirdi. Bir azdan savaş qurtardı. Turlar buynuzlarını aralayıb bir xeyli hərəkətsiz dayandılar, sonra üzlərini çevirib hərə bir tərəfə üz tutdu.

Elə bu vaxt qarşidan bir sürü heyvan çıktı. Bunlar diş tur-lar idи. Bayaqqılardan biri ayaq saxlayıb diqqətlə onlara göz

qoymağɑ başladı. Heç biri ona əhəmiyyət vermədi. Sonuncu tur yanından ötəndə xırda addımlarla bayaqkına yaxınlaşdı. Əyilmiş buynuzlarını ehmallıca onun buynuzlarına toxundurdu. Amma deyəsən bu nəvaziş dişi turun xoşuna gəlmədi. Erkək əl çəkmir, onun diqqətini cəlb etməyə çalışırı. Dişi birdən hirsłəndi, buynuzları ilə ona bir neçə qısa zərbə endirdi. Erkək tur nədənsə bu dəfə zərbəyə zərbə ilə cavab vermədi, üzünü çevirdi.

Bu vaxt onun qarşısına başqa bir dişi tur çıxdı. Bunu görəndə qaçıb ona yaxınlaşdı. Bayaqkindan fərqli olaraq bu dişi tur nəvazişlərdən hirsłənmir, əksinə, xoşhal olurdu. Onlar bir-birinin gözlərinin içində baxırdılar. Birdən hər ikisi dal ayaqları üstə qalxıb qabaq ayaqları ilə oynamaga başladı.

Qayanın arxasından daha iki erkək tur çıxdı. Rəhman onların nə edəcəyinə, özlərini necə aparacağına maraqla göz qoyurdu. Lakin turlar ayaq saxlayıb sevgililərə tamaşa edəndən sonra sakitcə çıxıb getdilər. Turlar bir-birini oxşayır, nəvaziş gestərirdilər. Ucları arxadan yuxarıya qatlanmış halqavari iri boz buynuzları onların hərəkətlərinə həməhəng şəkil-də bir-birinə qovuşur, amma daha şaqqılıt yaratmadı.

Heyrətdən Rəhmanın gözləri böyüdü: turlar öpüşürdü. Bu heyvanların insanlar kimi öpüşə biləcəyini təsəvvürünə belə gətirməmişdi. Bilirdi ki, bütün canlılar sevişir, amma bunu görmək, onların məhəbbətlərinin şahidi olmaq nədənsə ürəyini kədərlə doldurdu. Həm də gizlincə onlara göz qoyduğuna görə utandı.

Turlar artıq getmişdi. Rəhman dincini alandan sonra cibindən torba çıxarıb ona dərman bitkiləri yiğmağa başladı. Əvvəl bir xeyli kəklikotu dərdi, sonra bağayarpağı, bulaq otu, yarpız, qantəpər topladı.

İki saatdan sonra torbasını götürüb meşəyə tərəf yollandı. Moruqluğa çatanda acdığını hiss elədi. Şip-şirin, qıpqırmızı meyvələrdən dərib yeməyə başladı. Burada o qədər moruq

vardı ki, beşcə dəqiqəyə iri bir vedrə doldurmaq olardı. "Sərvinaz istəsə onu uşaqlarla moruq yiğmağa gətirərəm", – deyə ürəyində qərara aldı və bu qərar onun qəlbinə yenidən həzin bir qəm dalğası gətirdi. Harada olursa-olsun, nə edirsə-etsin, nə barədə düşünürsə-düşünsün, fikirlərinin əvvəlindəmi, ortasındamı, sonundamı mütləq Sərvinaz dayanmalı idi. "Görəsən bu işi görsəm onun xoşu gələrmi? Belə etsəm nə deyər? Filan yerə getsəm inciməz ki?" Sərvinaz onun düşüncələrinə, varlığına hakim kəsilmişdi, yaşamağının, həyatının mənası olmuşdu. Surəti daim gözlərinin önündə, səsi qulaqlarında idi. Nə qədər səy göstərsə də, özü ilə bacara bilmirdi: Sərvinaz onun bütün başqa arzularını, istəklərini üstələmişdi. Bu doğma olduğu qədər yad, yaxın olduğu qədər uzaq adamdan o yanda, o tərəfdə onun üçün heç nə mövcud deyildi.

Qaş qaralanda rayon mərkəzinə gəlib çıxdı. Sərvinazgilin məhəlləsinin aşağı tinində beş-altı qadın yiğilib söhbət edirdi. Sərvinazın qonşusu Fatma onu görəndə rəfiqələrinə nə isə dedi. Hamı dönüb Rəhmana baxdı, o keçib gedənə kimi danışmadılar. Bu baxışlar kürəyinə ox kimi sancıldı, ürəyi sıxıldı. Son vaxtlar belə tənəli, qınayıcı baxışlarla tez-tez rastlaşırırdı. Ona söz atanlar, hətta sataşanlar da olurdu. Özünü eşitməzliyə, görməzliyə vurub keçsə də, eşitdikləri ürəyini yaralayırb, sinəsinə dağ çəkirdi. İndi də qadınların onu göstərib öz aralarında piçıldışdıqlarını görəndə qanı qaraldı, salam verməyib yanlarından ötüb keçdi. Qadılardan biri nə isə dedi, qalanları ucadan qəhqəhə çəkib güldü.

Həyəcandan Rəhmanın üzü, boynu tərədamçıları ilə örtülüdü, gözlərinə qan ciləndi. Amma özünü ələ alıb Sərvinazgilin həyət qapısını aralayıb içəri girdi, Yuxarı qalxmayıb, tut ağacının altındakı stulda oturub gözlərini naməlum bir nöqtəyə zillədi. Bayaqqı tənəli baxışlar, qadınların gülüşü yadından çıxmırıldı. Düşdüyü qəribə vəziyyət onu yaman sixırdı.

Elin tənəsinə tuş gəlməyin, camaatın dedi-qodusuna səbəb olmağın nə demək olduğunu heç zaman indiki kimi dərindən duymamışdı. Əzablı duyğular qətiyyətini əlindən almışdı. Başını əlləri arasına alıb var gücü ilə sıxır, elə bil qəfil gəlmış baş ağrısını bu yolla özündən uzaqlaşdırmaq isteyirdi.

Vaxtin necə keçdiyindən, saatların necə ötdüyündən xəbərsiz idi. Yuxarıda, uşaqlar yatan otaqda işıqlar söndü. Ay-nabəndin qapısı açıldı, Sərvinaz pilləkənlərlə həyətə düşdü. Çöl qapısını içəridən bağlayıb geri dönəndə tutun altındaki qaraltını görüb diksindi. Amma onun Rəhman olduğunu biliendə sevinclə yanına getdi.

– Gəlmisən? Axşamın xeyir.

– Axşamın xeyir. – Rəhmanın boğuq səsindən hiss elədi ki, kefi yoxdur. Onu görəndə duyduğu sevinc bircə anda sabun köpüyü kimi dağılıb getdi. Rəhmanın alnına dağılmış saçları, çatılmış qaşları, kədərli gözləri nədənsə ürəyinə bir qorxu gətirdi. Kiçik kətildə oturub sükutu pozmamağa çalışdı.

– Necəsən? – Rəhman onun üzünə baxmadan ağır-ağır dil-ləndi.

– Pis deyiləm.

– Uşaqlar yatıb?

– Hə.

O, daha heç nə demədi, amma pəjmürdə hali, fikirli gör-kəmi Sərvinazı həyəcanlandırmışdı. “Görəsən nə baş verib?” – deyə bayaqdan bəri öz-özünə sual verir, amma cavab tapa bilmirdi. Soruşmağa da urək eləmirdi. Rəhman öz aləmində idi, deyəsən Sərvinazın burada olduğunu da yadından çıxarmışdı. Gözlərini məchul bir nöqtəyə zilləyib nəyi isə çək-çevir edirdi.

– Nə olub?

Sərvinaz bunu az qala piçilti ilə soruşturdu.

– Heç.

– Yenə də olsun.

- Bir az başım ağrıyır.
- Dərdini mənə danış, yüngülləşərsən. - Sərvinazın gözləri yalvarışla dolu idi.
 - Hansını danışım, birdir, ikidir bəyəm?Rəhman bunu elə dərdli-dərdli dedi ki, Sərvinaz dözə bilməyib yerindən qalxdı, əlini onun saçlarında gəzdirməkdən özünü güclə saxladı. Rəhman sanki onun ürəyindən keçənləri duydu, heyrətlə Sərvinazın gözlərinin içində baxdı:
 - Barı Adil tez gələydi... – dedi.
 - Darıxma, çoxu gedib, azı qalıb. Gözünü yumub açınca vaxt tamam olacaq. – Sərvinaz onu sakitləşdirmək istədi, amma özündən asılı olmadan səsi titrədi, qəhər boğazında düyünlədi.
 - Yasəmən açıb? – Rəhman havanı qoxladı.
 - Hə, iki gündür.Rəhman həyətin yuxarı hissəsinə gedib bir budaq yasəmənlə geri qayıtdı:
 - Mənə baş yaylığı ver.Sərvinaz evə keçib oradan aq yaylıq gətirdi. Rəhman gülü onun arasına qoyub başına bağladı. Sərvinazın maraqla ona göz qoyduğunu görəndə izah elədi:
 - Yasəmən baş ağrısının dərmanıdır.
 - Dur gedək, sənə mixəkli çay verim, ağrıların keçsin. – Sərvinaz bunu elə ərkələ dedi ki, dinməz-söyləməz onun dəlinca getdi.Onlar çay süzüb içir, əhəmiyyətsiz şeylərdən yavaşca danışırıqlar.
 - Mayisə gəlməşdi, – Sərvinaz bayaqdan demək istədiyini nəhayət, dilinə gətirdi.
 - Xeyir ola?
 - Sənin evə qayıtmağınızı istəyir.
 - Elə-helə dedi?
 - Hə.

- Bəs sən nə dedin?
- Nə deyəcəyəm? Düz deyir də.
- Düz deyir? – Rəhman heyrətlə soruşdu. – Deməli, Mayisə evdən getməyimi istəyəndə getməliyəm, qayıtmagımı arzulayanda sözsüz bu arzuya əməl etməliyəl, hə?
- Ərlə advad arasında hər şey ola bilər. Ömür boyu küsüllü qalmayacaqsınız ki... – Sərvinaz bunu qəribə soyuqqanlıqla dedi.
 - Doğrudanmı sən elə fikirləşirsən ki, mən qayıda bilərəm?
 - Niyə də qayıtmamalısan? Axı övladın var, ona atalıq eləməlisən.
 - Bilirsən ki, Mayisənin yanına qayıdan deyiləm. Nə qədər gücüm çatır, ona kömək edəcəyəm, korluq çəkməyə qoymayacağam. Amma Mayisə barədə bir də mənə söz demə, yaxşımı? Heç kəs bilməsə də, sənə yaxşı məlumdur ki, onu sevmirəm.
- Sən yaşda adam sevgidən danışmaz! – Sərvinaz bu sözləri fikirləşmədən, karşısındakına necə təsir edəcəyinin fərqi varmadan dedi. Onları tələffüz etməyi ilə peşman olmayı bir oldu. Amma artıq ox yayından atılmışdı. Rəhman təessüf qarışmış təəccübə ona baxır, nə isə demək istəyir, deyə bilmirdi. Sərvinaz ilk dəfə yaşlı olduğunu insafsızcasına onun başına qaxmışdı.

Meşəbəyinin ağarmış sıfətinə baxanda Sərvinaz böyük bir günah işlətdiyini, səhvə yol verdiyini anladı. Amma artıq gec idi, ən çox qorxduğu, ehtiyat etdiyi şey başına gəlmişdi. Rəhmanın kinli adam olduğunu bilirdi, onunla həmişə ehtiyatlı danışmağa, xətrinə dəyə biləcək sözlər işlətməməyə çalışırdı, buna nail də olurdu, amma bu gün həmin ehtiyatı əldən vermişdi.

Sərvinazın ürəyi sıxıldı, nə isə xoşagəlməz bir hadisə baş verəcəyini əvvəlcədən hiss edən adamlar kimi qərarsız oldu.

Rəhmanın inciyib gedə biləcəyini fikirləşmək ona əzab verirdi. Amma daxili bir qürur hissi ona əyilməməyi, peşimanlığını bürüzə verməməyi, həyəcanını göstərməməyi əmr edirdi. İkinci duyqu birincidən daha güclü olduğundan ona tabe olmağa məcbur idi.

“Çıxıb gedəcək”, – Sərvinaz həyəcanla düşündü. “Gedəcək və bir də geri qayıtmayacaq”. Onun həyəcanına qorxu qarışdı. Nə olacağını, nə baş verəcəyini gözləməyə başladı.

Rəhman bir xeyli səssiz-səmirsiz oturdu, sonra yavaşca:

– Yerimi sal, yatmaq istəyirəm, – dedi. Sərvinaz tez onuncun yer saldı, sonra uşaqlar olan otağa keçib yatağına uzandı. Səhərə kimi yerinə qor dolmuş adamlar kimi bir böyrü üstündən o biri böyrü üstünə çevrildi. Yalnız səhərə yaxın yuxuya getdi. Səhər oyanıb aynabəndə keçəndə Rəhman artıq getmişdi. Sərvinazın ürəyi qısıldı. Başını onun balışına qoyub səssizcə, acı-acı ağladı.

* * *

Evinin yanında “Təcili yardım” maşınını görəndə Rəhman təşvişə düşdü. Rəngi avazımış Cəlilin çarpayısının yanında tanımadığı cavan kişi həkimi və yaşılı tibb bacısı Mayisəni sorğu-sualı tutmuşdu.

– Bir həftədir dilinə yemək dəymir.
– Sahə həkimi nə deyib?
– Bir kurs vitamin iynələri vurdurmağı məsləhət görüb.
– Evdəki müalicələrdən bir şey çıxmayacaq. Gərək uşağı xəstəxanaya aparıb hərtərəfli müayinə edək.

Rəhman hamı ilə salamlaşıb Cəlilin üzündən öpdü. Sonra isə üzünü həkimə tutdu:

– Məsləhətinizə görə çox sağ olun, ancaq xəstəxanaya aparmağa lüzum görmürəm.
– Uşağı buraxmamağa ixtiyarınız yoxdur.
– Diaqnozu qanazlığı deyil?

- Elədir, amma ola bilsin başqa xəstəliyi də var.
- Başqa heç nəyi yoxdur.
- Deyəsən uşağınızın vəziyyəti sizi bir o qədər narahat etmir. Ancaq biz onun həyatı üçün cavabdehik.

Həkim Mayisəyə tərəf döndü:

- Bacı, uşağın anasınızı, niyə bir söz demirsiniz?
- O da uşağın atasıdır, – Mayisə bunu yavaşça dedi.
- Onda məsuliyyət qalır sizin boynunuza. – Həkim, onun arxasında isə tibb bacısı otaqdan çıxdı.

Bayaqdan sakitcə uzanıb böyüklerin söhbətinə qulaq asan Cəlil xəstəxanaya getməyəcəyini biləndə sevinclə yerində dikəldi.

– Uşağı özüm müalicə edəcəyəm. – Bu sözləri Rəhman elə qətiyyətlə dedi ki, Mayisənin çəşqinqılığından, ümidsizliyindən əsər-əlamət qalmadı.

Bir azdan Rəhman onlarla sağıllaşmadan evdən çıxdı. Axşama yaxın həyətdə mələrti eşidəndə Mayisə eyvandan boylandı. Rəhmanın iri bir keçini həyətə saldığın görəndə təəccübəldəndi. O, keçini armud ağacının gövdəsinə bağlayıb:

– Gəl süd sağ, – dedi.

Mayisənin heç nə başa düşmədiyini görən Rəhman izah elədi:

– Uşağın dərmanı keçi südüdür.

Mayisə ərinin yorğunluqdan üzülmüş solğun sıfətinə alt-dan-altdan baxıb köksünü ötürdü. Bir azdan Rəhman sağılmış südlə içəri girdi:

– Stəkan yarım güclə sağdım.

– Eybi yoxdur, axşama da bir o qədər sağsan, pis olmaz.

Qaynat, ver içsin.

– Ayrı dava-dərman verməyəcəksən?

– Yox, heç nə lazım deyil. Onu ancaq keçi südü ilə sağladacam. Görərsən, bir aya top kimi olacaq.

Elə bu vaxt həyət qapısı döyüldü. Uşaq xəstəxanasının baş həkimi Zabitlə səhərki gənc həkim yuxarı qalxdılar.

– Xoş gördük, nə var, nə yox? – deyə baş həkim Rəhmanla əl verib görüşdü. Cəlilin yanındakı stulda oturub onu diqqətlə müayinə etdi. Sonra ayağa durub Rəhmana işarə etdi ki, bayırı çıxsın.

– Rəhman, incimə, ancaq deməliyəm, bunu məndən vəzifə borcum tələb edir. Niyə işimizə mane olursan?

– Heç nə başa düşmürəm.

– Burda başa düşməməli nə var ki? Niyə xəstələrin həyatı ilə oynayırsan? Sənə kim icazə verib ki, onların müalicəsi ilə məşğul olasan? Allah eləməmiş, sabah birinə bir şey olsa, cavab verə bileyəksənmi?

– Hələ ki, elə bir şey başa verməyib.

– Amma baş verə bilər. Xalq təbabətinə mən də inanıram, onun imkanlarına bələdəm, amma dərman otları ilə müalicə elmi təbabət deyil. Biz yüz ölçəndən, təkrar-təkrar müayinə edəndən sonra müalicəyə başlayırıq.

– Deyirsən yəni mən o qədər avamam ki, gözüyümulu, necə gəldi müalicə edirəm? Belə fikirləşirsənsə səhv edirsən. Düzünü bilmək istəsən, yanına gələnlərin çoxu sizin xəstəxananızda düzgün müalicə olunmamış adamlardır.

- Bəlkə demək istəyirsən ki, bizim sağalda bilmədiklərimizi sən sağalmışsan?

– Xətrinə dəysə də etiraf etməliyəm ki, belə hallar olub. Yanıma bir uşaq gətirmişdilər. Əlimurad müəllimin oğlu Qurbanı deyirəm, yəqin xəbərin var, iyirmi gün xəstəxanada yatmışdı, amma qolundakı yara sağlamamışdı. Yazığa neçə cür iynə vurmuşdular, neçə cür məlhəm sürtmüşdülər, kömək etməmişdi. İkicə günə yarasını dərman otları ilə bağladım, elə soruldu ki... İnanmırsansa, get yoxla.

– Yəqin bir təsadüf olub. Yaxşısı budur belə işlərə qarışma. Meşəbəyi babasan, get meşəbəyliyini elə, həkimlərə isə mane olma...

– Zabit, deyəsən məni yaxşı tanımirsan. Mən qapı-qapı düşüb xəstə yiğanlardan deyiləm. Elə adamlara kömək edirəm ki, əli hər yandan üzülüb mənə pənah gətirmiş olsun, həm də çarəsini bilmış olum. Xalq təbabəti dəryadır, mən onun bir neçə damlasına bələdəm, amma bu bir neçə damlanın gücünü dəfələrlə sınadım, təcrübədən keçirdikdən sonra tətbiq edirəm. Elə xəstəliklər var ki, dərman bitkilərinin köməyi ilə daha tez və asan müalicə olunurlar. Əlimdən gəlirsə, niyə adamlara kömək etməyim?

– İncimə, amma sənə xəbərdarlıq edirəm, Allah eləməmiş, xəstələrdən birinə bir şey olsa, qanun qarşısında cavab verməli olacaqsan.

– Qanunu yadına saldığına görə çox sağ ol, – Rəhman bunu istehza ilə dedi.

– Keçək əsl mətləbə. Niyə oğlunu xəstəxanaya aparmırsan? Görmürsən uşaq zəifdir?

– Zabit, elə danışırsan, elə bil uşağının pisliyini istəyirəm. Onun səhhətinə siz həkimlərdən çox mən bələdəm, biliyirəm ki, dərmanı nədir.

– Yaxşı, de görüm nədir?

– Keçi südü.

– Ay Rəhman, sən gəl uşağının həyatı ilə oynama. Ona gündə neçə cür iynə vurulmalıdır, həblər verilməlidir.

– Heç kim bilməsə də, sənin üçün sərr deyil ki, keçi südü vitaminlərlə, mineral duzlarla zəngindir, ana südünün yeganə əvəzedicisidir. Dünyanın bir çox ölkələrində keçi südü ilə müalicə edən şəfaxanalar var. İsveçrədə bir sanatoriya var, orada adamları heç bir dava-dərman işlətmədən, yalnız dağ havasının və keçi südünün köməyi ilə ayağa qaldırırlar.

– Sənə dil çatdırmaq çətin məsələdir.

— Gəl belə danışaq. Başa düşürəm ki, uşağıma görə narahatsan, buna görə çox sağ ol. Amma bilməlisən ki, mən də ona etinasız deyiləm. Keçi südü yüz illərdən bəri ən yaxşı müalicə üsulu sayılıb. Əbu-Əli ibn Sinadan tutmuş Məhəmməd Yusif Şirvaniyə kimi bir çox alımlər onun müalicə əhəmiyyətindən yazıblar. Onlara inanmamağa isə bizim mənəvi haqqımız yoxdur. Keçilər xəstəliklərə davamlı olurlar. Onlar vərəmə tutulmayan yeganə heyvanlardır. Taun epidemiyası zamanı heyvanlardan yalnız keçilər xəstələnməyib.

— Nə deyirəm, bir halda ki, məsuliyyəti öz boynuna götürürsən, öz işindir, amma görsən ki, müalicəndən bir şey çıxmır, vaxtı ötürmə, uşağı xəstəxanaya çatdır.

— Baş üstə.

Bir həftə ərzində səhər, günorta, axşam uşağa süd içirdilər. Bir həftədən sonra isə ona südlə yanaşı bal, qaymaq, ciyər və başqa qüvvətli yeməklər yedirtməyə başladılar. Cəlilin iştahası düzəlmış, zəyifliyi keçib getmişdi. Rəhman harda olursa-olsun, axşam qaş qaralanda mütləq özünü ona çatdırdı. İçəri girən kimi əvvəl Mayisədən uşağın nə yediyini, nə içdiyini, təyin elədiyi rejimə əməl edib-etmədiyini soruşur, sonra uşağın yanına keçirdi. Onun yanaqlarında yenidən hiss olunan qızartını gördükcə özündən razi halda, daxili məmnunluq hissi ilə dodaqlarına təbəssüm qonurdu.

— Zabit gəlmışdi, — deyə bir dəfə Mayisə ona bildirdi.

— Nə deyirdi?

— Cəlili görüb təəccübləndi, “möcüzədir, vallah” — deyib getdi.

— Əlbəttə möcüzədir. Keçi südünü bəs nə bilmişdin? İn-nən belə yadında saxla, uşaq gündə heç olmasa bir dəfə keçi südü içməlidir. Ta böyüüb möhkəmlənənə kimi. Bünövrəsi zəif uşaqdır, ana südü görməyib, ola bilsin belə hala təzədən düşsün. Ona görə də buna ciddi yanaşmaq lazımdır.

— Deyirsən yəni keçi saxlayaq?

- Əlbəttə.
- Bəs onun yemi, qulluğu?
- Yazıq nə yeyir ki? Bütün günü bir ovuc otla kifayətlənə bilir. Qışdasa on-on beş pud quru otla, bir də ki, yemək qalıqları ilə dolanır.

Rəhman həyətdə qaçısan oğlunu yanına çağırıb onunla xeyli söhbət etdi, uşağın halından məmənun olub getməyə həzirlaşdı.

- Bəlkə çörək yeyəsən? – Mayisə ona təklif elədi.
- Yox, çox sağ ol, ac deyiləm.
- Ac olsan da yeməzsən, – Mayisə incik tərzdə dedi.

Rəhman ona cavab verməyib həyətdən çıxdı. Cəlil xəstələnəndən bəri hər gün burası gəlib-getsə də, Mayisə ilə münəsibətlərində elə bir dəyişiklik baş verməmişdi. Onlar bir-biri ilə soyuq-soyuq salamlasın, yalnız uşağın xəstəliyi ilə bağlı şeylərdən danışırdılar. Mayisə ona yemək təklif edir, Rəhman isə bir qayda olaraq imtina edirdi. Evdə olduğu bir neçə saat ərzində onlar üst-üstə on-on beş cümlə işlədirdilər. Mayisə oğlunu sağaltdığına, onu ayağa qaldırdığına görə ərinə minnətdar idi.

Həmişə, ən çətin vaxtlarda, Cəlilin xəstəliyi ilə əlaqədar başını itirəndə, qərarsız olanda Rəhman özünü çatdırmış, bütün ağırlığı, uşaqla bağlı qayğıları öz üzərinə götürmüştü. Bu dəfə də belə olmuşdu. Bütün bunlara görə Mayisə ürəyində özünü ona borclu hesab edirdi. Amma uzun ayrılıqdan sonra evinə yad kimi dönen, burada oğlundan başqa heç kəs-lə maraqlanmayan, arvadı ilə uzaq qonşusu kimi davranan əri ona ürək ağrısı gətirirdi. Onu Sərvinaza dəyişdiyinə görə Rəhmana nifrət edirdi. Son vaxtlar bu nifrətə özündən nərazılıq, dunyadan küskünlük də qarışmışdı. İndi də Rəhman ac-acına evdən çıxbı gedəndə kədər dolu baxışlarını onun dalınca zillədi.

Mayisəyə elə gəldi ki, üstünə soyuq hava cərəyanı hücum çəkdi. Üşüüb bütüsdü. Hiss etdi ki, indicə onu tərk edib gedən Dərvişlə - Rəhmanla yox, məhz Dərvişlə bir-birindən yerlə göy qədər uzaqdırlar. Bir yerdə olanda, bir yataqda yatanda da yaxın olmayıblar. Rəhman həmişə öz dünyasında, öz aləmində olub, onu həmişə çöl, bayır daha çox çəkib, heç zaman evinə, eşiyinə mehkəm tellərlə bağlı olmayıb. Bunu onun qəribə, anlaşılmaz təbiəti ilə bağlayırdı.

Birgə yaşadıqları illər ərzində ondan baş açıb qurtara bilməmişdi. İsti, rahat ev-eşiyini narahat, qorxulu məşəyə dəyişən, yalqız yaşamağa öyrəşmiş bu adamın haçansa onun əri olduğuna bəzən heyrət edirdi. Lakin onun sinəsinə çalın-çarpaz dağlar çəkən, qohum-əqrəba, dost-tanış arasında dilini gödəldən bu adamı o, sevirdi. Çoxunun uzaq qaçıdiği, ehtiyat etdiyi, hətta qorxduğu bu adamı nə yaddan çıxara, nə də ona nifrət edə bilirdi. Bu acı təəssüf qarışmış ağır hisslə otağa qayıtdı.

* * *

Hava elə bürkü idi ki, güclə nəfəs alındı. Qovaq ağacının gövdəsinə söykənib oturmuşdu. Ağacların arasından süzlən günəş şüaları gözlərini qamaşdırırdı. Yan-yörəsi cüçülərlə dolu idi. Qarışqalar, hörümçəklər öz gündəlik qayğılarında idi. Bir qədər aralıda iri qara böcək tənbəl-tənbəl gəzişirdi. Birdən haradansa uçub gələn ziğ-zığ quşu böcəyə yaxınlaşıb dimdiyini ona uzatdı. Bunu görəndə böcək gövdəsini aşağı əydi, arxa ayaqları arasından quşun üzünə su şırnağına bənzər bir mayeni elə sürətlə axıtdı ki, ziğ-zığ bu gözlənilməz hucumdan və mayenin tə'sirindən çıçırdı. Deyəsən maye yandırıcı idi, quş uçub bu təhlükəli yerdən uzaqlaşdı. Böcək isə özündən razı halda gəzişməkdə davam elədi. “Ay səni! Çətin ki, ziğ-zığ həndəvərinə bir də gələ”, – deyə ürəyində böcəyi yamanladı.

Bir dəfə qaratoyuğun belə hücuma məruz qalmasının şahidi olmuşdu. Yaziq quş dimdiyini uzadıb böcəyi udmaq istəyirdi ki, böcək “müdafiə sistemini” işə salmışdı. Qaratoyuq qorxunc səslə çığırıb təhlükədən uzaqlaşmışdı.

Böcəyi ovcuna qoydu. İndicə buraxdığı mayenin bir damcısı dərisinin üstündə qalmışdı. Ona barmağını toxundurdu: isti idi. “Deməli hücuma keçəndə bu maye qaynar olur. Allah bilir tərkibində nə cür maddələr var. Görəsən belə yüksək temperaturu böcək öz xirdaca bədənində necə yaradır?” – deyə öz-özünə sual verdi. Amma əslində burada təəccüb-lü heç nə yox idi. Axı bütün canlıların özünü müdafiə üslulları var. Tısbağı çanağına, kirpi tikanlarına, ilan zəhərinə, buqələmun dəyişkən rənginə, dovşan cəld qaçan ayaqlarına güvənir.

Bir kəpənək onun yanındakı iri çətirli otun üstünə qondu, hər iki qanadının bəzəyi iri qorxunc gözü xatırladırdı. “Biciliyinə bax! Guya bununla düşmənlərini qorxudacaq”. – Üzünen təbəssüm qondu.

Bir xeyli uzanıb yorğunluğunu alandan sonra yoluna davam etdi. Komasına çatanda, göbələyin altında oturmuş Azərlə Həbibi görəndə gözlərinə inanmadı.

– Gör nə yaxşı adamlar gəlib! – dedi. Onlara yaxınlaşış hər ikisinin üzündən öpdü, hal-əhval tutdu.

Altı aylıq ayrılıqdan sonra Sərvinaz birinci olaraq ağ yagliq atırdı. Rəhman bığaltı gülümsündü.

– Rəhman dayı, niyə bizə gəlib-getmirsiniz, sizdən yaman nigarandıq, – Həbib dilləndi.

– Başım qarışiq idi.

– Anam sizə göy qutabı göndərib. – Azər çantadakı süfrəyə bükülü qutabları stolun üstünə qoydu.

– Cincilimnəndir? – Rəhman gülə-gülə soruşdu.

– Hə.

– Bəs meşədə azmadız?

– Yolu əzbər tanıyırıq. Gör neçə dəfə burda olmuşuq, – Azər cavab verdi.

Rəhman süfrə açıb Azərlə Həbibin hərəsinə bir qutab verdi, özü də onlarla yeməyə başladı.

Sonra Azər çantadan balon çıxartdı.

– Dovğadır, – dedi.

– Deynən bu gün bayramdır da. – Rəhman dovğanı tökməkdən ötrü komadan stəkan gətirdi.

– Ananız bizi görsə fikirləşəcək ki, bunlar aclıqdan çıxıblar. – O, gülümsədi. Azərlə Həbibin gəlişi kefini kökəltmişdi, uşaqlarla zarafatlaşır, onları əyləndirirdi.

Birdən Azərin yadına düşdü ki, anası onlara baldırğan yiğmağı tapşırıb.

– Burda yaxınlıqda tala var, orda nə qədər desən baldırğan bitir, gedib yiğarıq, - deyə Rəhman bildirdi.

Onlar üçlükdə baldırğanlığa yollandılar. Meşənin içindən çıxıb kiçik bir talaya gəldilər. Adam boyu bərabərində qalxmış baldırğanların şirəli zoğları “gəl-gəl” deyirdi. Onlar cavav zoğları dərib soyur, ləzzətlə yeyirdilər. Sonra torbaları ağızına kimi baldırğanla doldurdular.

– Hesab eləyin ki, bir aylıq vitamin norması qəbul etdiniz.

– Uşaqları yola salanda Rəhman gülə-gülə dedi.

Onları ötürüb komaya girdi. Əynini dəyişib iş paltarını gevindi. Çoxdan bəri əl vurmadığı, bir küncdə atılıb qalmış kötüyü həvəslə yonmağa başladı. Onu uzun axtarışlardan sonra meşənin əldən-ayaqdan uzaq yerində tapmış, özünə lazımlı hissəsini kəsib komasına götürmişdi. Bu tapıntı ürəyini sevinclə doldurmuşdu. Amma o vaxtdan xeyli keçməsinə baxmayaraq, nədənsə ona yaxın düşməmişdi. Kötüyün üstündə qələmlə qadın rəsmi çəkməyə başladı. Bu məşğuliyyətə elə aludə oldu ki, vaxtin necə keçdiyindən xəbəri olmadı. Nəhayət, istədiyi alınanda özündən razı halda bıçağı əlinə aldı, ağacı yonmağa girişdi.

* * *

Adəti üzrə ayıq yatan, hər xışlıtdan, hətta piçiltidən oyanan Sərvinaz gecə yarısı yerindən hövlnak qalxdı. Ürəyinə nə isə daman adamlar kimi narahatlıqla qaranlıqda yan-yörəsinə boylandı. Ona elə gəldi ki, bağda, pəncərənin altında kimsə var-gəl edir. Diqqətlə, nəfəsini dərmədən, hənirini çıxarmadan gecənin sükutunda aydın hiss olunan ayrı-ayrı səsləri dinləməyə başladı. “Deyəsən məni qara basır”, deyə fikirləşdi. Başını yenidən balışa qoyub heç nə haqqında fikirləşməməyə çalışdı. Amma ürəyinin döyüntülərini sakitləşdirə bilmirdi.

Adil tutulandan sonra belə narahat, həyəcanlı gecələri çox olmuşdu. Qaranlıq ona həmişə nə isə anlaşılmaz bir vahimə gətirirdi. Gecənin qəribə səsləri onda qorxu qarışq bədbinlik, inamsızlıq yaradırdı. İndi də yuxusu qaçmış gözlərini heç cür yuma bilməyən, gərginlikdən özünü itirib nə edəcəyini bilməyən Sərvinaz səhərin açılacağını səbrsizliklə gözləməyə başladı. Qaranlıqda divardakı saatın əqrəblərini güclə sezdidi: saat ikinin yarısı idi. “Səhərin açılmasına gör hələ nə qədər var!” – deyə ümidsizliklə düşündü.

Birdən şaqqılıtı səsi gəldi. Deyəsən kimsə alma ağacının budağına toxunub onu sindirdi. Bu şəksiz idi, yanla bilməzdi. Səs pəncərənin altından gəlirdi. “Həyətə oğru girib”, – beynindən keçən bu fikirdən onu qorxu bürüdü. Hövlnak yerindən qalxıb işığı yandırmadan tələsik halda, əlləri əsə-əsə donunu əyninə keçirdi. Eywanda gizlətdiyi baltanı götürüb qapını ehmallıca açıb həyətə düşdü, pəncərənin altına keçmək istəyəndə arxadan kimsə cəld hərəkətlə bir əli ilə onun ağızını qapadı, o biri əli ilə baltanı alıb kənara tulladı, sonra isə onu qolları arasında möhkəm sıxdı. Sərvinaz ağrısından qışqırmaq istədi, amma uşaqları qorxudacağından ehtiyat edib səsini çıxarmadı. Ağızına pərçimlənmiş kobud kişi barmaqlarından birini var

gücü ilə dişlədi. Kişi ufuldayıb əlini onun ağızından çekdi. Sərvinaz dönəndə heyrətindən yerindəcə donub qaldı. Qarşısındakı Səlim idi, prokuror. Bu gözlənilməz görüşün doğurduğu hirs və qəzəbdən əsə-əsə qışqırdı:

– Vicdansız adam, heç hərəkətindən utanıb yerə girirsənmi? – Rədd ol, yoxsa qışqırıb camaatı tökərəm bura.

– Qışqırmazsan, sabah uşaqlarının üzünə necə baxacaqsan? – Səlimin gözləri qaranlıqda pişik gözləri kimi parıldayırdı. Sərvinaz ona ikrah dolu baxışlarını zillədi:

– Deməli gecə ovuna çıxmışan?

Kişi onun qabağında diz çökdü:

– Sərvinaz, sən mənim rahatlığımı, dincliyimi əlimdən almışan. Ömründə heç kəsi belə sevməmişəm. Nə desən, nə əmr eləsən yerinə yetirməyə hazırlam. Tə-ki məni rədd eləmə, təki məni qovma. Bircə sözünlə dünyanın bütün vərdövlətini ayaqlarının altına sərərəm, səni naz-nemət içində saxlaram, qəm-kədər nə olduğunu bilməzsən. Səninlə rəsmi nikah bağlamağa da razıyam. Təki məni ümidsiz yola salma. Xahiş edirəm, yalvarıram sənə.

Səlim onun ayaqlarını qucaqlayıb üzünü enli paltarının büzmələrində gizlətdi. Sərvinaz bu gözlənilməz hərəkətdən özünü itirdi, amma tez özünü ələ aldı:

– Nə yaman gönüqalın adamsan. Doğrudanmı elə bilirsən ki, dünyada hər şeyi satın almaq olar? Yəni özünlə mənim aramda bir fərq görmürsən? Camaatin qanını sorub min bir fırıldaqnan var yiğırsan, yaşamağının da mənasını bunda görürsən. Elə bilirsən hamı sənin kimidir? – Sərvinaz dartınınib onun əlindən qurtulmaq istədi, amma Səlimin qarmaq kimi bədəninə ilişmiş barmaqlarını heç cür aça bilmədi.

– Niyə mənim hisslərimə inanmirsan? Sənə nə cür sübutlar lazımdır? Nə edim ki, dediklərimin doğruluğuna şübhən qalmasın? – Səlim ağlayırdı. Sərvinaz onun yaş dolu gözlərinə təəccüblə baxır, deməyə söz tapmırıdı. Rayonda çoxunun

ehtiyat etdiyi, qorxduğu bu adamın onun hüzurunda diz çöküb ağlaması ona qəribə görünürdü. Lakin bu sarıbəniz, göygöz, yaraşlıqli kişiyə heç vaxt, heç zaman qanı qaynamamışdı. İndi də onun səmimi etirafı onu nəinki mütəəssir etmədi, əksinə, ürəyində düşmənçilik hisslərini bir az da alovlandırdı. Gecənin bir vaxtı oğru kimi özgə həyətinə girib çirkin məqsədinə çatmaq istəyən bu adamdan hər cür pislik gözləmək olardı.

Var gücü ilə Səlimin barmaqlarını araladı. Lakin birdən Səlim ayağa qalxıb onu qolları arasına aldı, üzünü üzünə yaxınlaşdırıldı. Sərvinaz sərt hərəkətlə əlləri ilə üzünü qapadı, tənginəfəs halda çıçırdı:

– Burax məni!

Səlim var gücү ilə onun dodaqlarına can atırdı. Sərvinaz gücünün tükəndiyini görüb qəzəb qarışmış zəifliklə çəşib qalmışdı. Birdən əllərini üzündən götürüb Səlimin üzünə tüfürdü.

Belə bir şeyi heç cür gözləməyən Səlim özünü itirib heyrət dolu gözlərini ona zillədi. Bayaqkı baxışlarının mənası bircə anda dəyişdi: indi o, ovunu parçalamağa hazır olan qəzəbli pələngi xatırladırdı. Sərvinaz onun niyyətini hiss elədi, bir neçə addım geri çekildi. Ürəyi sinəsində elə gupbagup salmışdı ki, elə bil indicə partlayacaqdı. Birdən-birə başının üstünü almış, onu gücsüz, taqətsiz etmiş təhlükə Sərvinazı elə bil çəkisizliyə saldı. Havasızlıqdan və həyəcandan az qaldı boğulsun.

Səlimin onu yerə yixdiğini, yoncanın üstündə yumbalandıqlarını, bu qeyri-bərabər döyüşdə gücünün tükəndiyini gördükcə Sərvinaz içində nəyinsə qırıldığını hiss edirdi. Bu murdar admanın vəhşi ehtirasının qurbanı ola biləcəyindən duyduğu əzabın təsiri ilə qolları boşalır, “Hər şey bitdi, hər şey qurtardı,” – deyə dəhşətlə düşünür, özünə yalnız ölüm arzulayırdı. “Hardasan, Rəhman?” - deyə ürəyindən yanğınlı bir sızıltı

keçdi, amma bu arzusunun əlçatmaz, ünyetməz olduğunu anlayıb az qala hədəqəsindən çıxmaga hazırlaşan göy gözlərin parıldısından bütün vücuduna bir düşməncilik hissi yayıldı. “Ay Allah, nə olar, mənə yazığın gəlsin, bu murdar adamdan canımı qurtar”, – deyə ürəyində yalvardı.

Birdən ondan bir az aralıda başının sağ tərəfində yastı daş parçası görəndə ürəyində bir ümid qıgilcımı közərdi. Ehtiyatla, Səlimi duyuq salmadan sağ əli ilə daşı başına tərəf apardı. Sonra hər iki əli ilə tutub bütün gücү, qüvvəsi ilə onu Səlimin başına endirdi. Qəfil, gözlənilməz zərbədən Səlimin qolları boşaldı, o, böyrü üstü yixildi. Bu, elə ani, elə tez baş verdi ki, Sərvinaz əvvəl nə olduğunu anlaya bilmədi. Amma hissiz, duyğusuz halda qarşısında uzanmış adam ona dəhşətli bir şey baş verdiyini anlatdı. “Öldü!” Bu fikirdən onun bədəninə soyuq gizilti yayıldı.

Səlim arxası üstə döndü: onun üz-gözü qan içində idi. Bunu görəndə Sərvinaz evə qaçıdı. Bir an keçməmiş yodla, tənziflə qayıtdı. Onun yarasını sarıdı. Amma qan kəsmək bilmirdi. Səlim ağrısından inildəyə-inildəyə güclə ayağa qalxdı. Sərvinaz onun qan içində olan cırılmış köynəyinə işarə edib:

– Bu halda necə gedəcəksən? – deyə soruşdu.

Səlimin cavab verməyə, söz deməyə taqəti yox idi. O, ləngər vura-vura həyət qapısına tərəf getdi.

Sərvinazın gözündən yaş sel kimi axırdı. Bayaqdan ürəyinə dolmuş kin, qəzəb, qorxu, dəhşət, nifrət və başqa hissələr indi göz yaşına dönüb canından çıxırdı. O, qapını bağlamadı, səhərə az qalırdı, bir saatdan sonra inəyi naxıra yola salacaqdı. Həm də qapını bağlamağın nə mənası vardı? Onsuz da Səlim kimisi barını asanlıqla aşa bilərdi.

Tut ağaçının altındakı stulda oturdu. Özünü təhqir olunmuş kimi hiss edirdi. Amma ürəyinin dərinliyində bir inam da baş qaldırmışdı: bundan sonra Səlim ona yaxınlaşmağa cürət etməyəcəkdi.

V Fəsil

Salam, Sərvinaz! Kefin-halın necədir? Uşaqlar ney-nir? Rayonda nə var, nə yox? Gözün aydın olsun, vaxtim tamam olur. Allah qoysa, iyulun 5-də rayonda olacağam. İşim günləri, saatları saymaq olub.”

Sərvinaz məktubun dalını oxuya bilmədi. Birdən-birə, gözlənilmədən başının üstünü almış kədər dumani onu taqətsiz etdi. Gözlərini bərk-bərk yumub acı fikirləri özündən uzaqlaşdırmaq istədi, amma onu sarsılmış qəfil xəbərin ağırlığından qurtulmaq çətin idi. Elə bil Adil bu evi dünən tərk etmişdi, elə bil keçib gedən səkkiz il yox, səkkiz saat idi. Hər şey bir göz qırpmında baş vermişdi. Sanki bu olanlar, başına gələnlər bir yuxu idi, indi oyanıb yuxuda gördüklərini yadına salırdı.

Ərinin gəlişinə belə peşman olacağını heç zaman təsəvvür etməzdı. Ağlına da gəlməzdi ki, neçə il bir yastiğa baş qoyduğu, uşaqlarının atası olan, istəsə də, istəməsə də həyatının bir parçasına, qoparılması mümkün olmayan ayrılmaz hissəsinə çevrilən bu adam haçansa onunçün bu dərəcədə arzuolunmaz olacaq. Lakin nə edəydi, bu, reallıq idi. Sərvinaz özü ilə bacarmırdı, ürəyinə hökm edə bilmirdi.

Adillə keçirdiyi illər kino lenti kimi gəlib gözləri önungdən keçdi. Onlarda fərəhli, könülaçan səhifələr tapmağa çalışdı. Lakin nə qədər cəhd göstərdisə də buna nail ola bilmədi. Həzin xatirələr onu qucağına alıb harasa, uzaqlara, düşünməyə belə qorxduğu aləmə apardı. Sərvinaz özünü kiçik, avarsız qayıqla təlatümlü, firtinalı dənizdə, qabarib-enən dalğaların qoynunda atılıb-düşən, quru ilə əlaqəsi üzülmüş, dənizdən isə heç bir kömək gözləməyən adam kimi hiss edirdi.

Adilin evdə olmadığı bu neçə ildə heç olmasa təhqirlərdən uzaq idi, azad nəfəs alındı. Amma bir neçə gündən sonra bu azadlığa son qoyulacaqdı. Ömrünün sonuna kimi sevmədiyi,

nəinki sevmədiyi, hətta nifrət etdiyi, yanında rahat nəfəs belə ala bilmədiyi bir adamlı yaşamalı, bir-birindən əzablı günlər, aylar, illər keçirməli idi. Beləcə fərəhsiz, ləzzətsiz bir həyat sürüb qocalmalı, sonra isə hiss olunmadan dünyadan köçüb torpağa qarışmalı idi.

Sərvinaz əli hər yandan üzülmüş ümidsiz adam kimi hissiz-duyğusuz halda bir xeyli beləcə oturub qaldı. Əli heç nə-yə yatmadı, heç bir iş görə bilmədi. Şam yeməyi vaxtı bu xəbəri uşaqlara da çatdırdı. Nə Azər, nə Həbib, nə də Nigar analarının məlumatına bir əhəmiyyət verdilər. Əslində bunu onlardan gözləmək də düzgün deyildi, illər öz işini görmüş, zaman rəhmsizcəsinə hökmünü vermişdi. Adilin məktubu ilə onun varlığına bir bədbinlik, dünyadan narazılıq hissi gəlmişdi.

Ruhuna qəribə bir biganəlik hakim olmuşdu. Hər işi kor-koranə görürdü. Ürəyində böyük bir boşluq əmələ gəlmişdi, bu boşluq ona indiyə qədər tanış olmadığı, varlığından xəbər tutmadığı rəngsiz, dadsız, mənasız bir dünyadan xəbər verirdi. İnnən sonrakı həyatı məhz belə olacaqdı, onu belə təsəvvür edirdi, artıq o, öz əvvəlki mənasını itirmişdi. Gündüzlər gündəlik qayğılarla bir təhər başını qarışdırırdı, amma gecə düşdümü, bütün qətiyyəti əlindən gedirdi. Oturduğu yerdə saatlarla hərəkətsiz qalırdı. Gözlərini bir nöqtəyə zilləyir, heç nə görmür, heç nə eşitmirdi. Elə hey nə barədəsə düşünür, düşünürdü. Adilsiz günlərin ömrünü uzatmağa çalışır, amma əlacı heç nəyə çatmırkı, günlər onunla hesablaşmadan keçib gedirdi.

Adilin gəlməyinə üç gün qalmış axşam tərəfi Rəhman gəldi. Sərvinaz onunla dodaqucu salamlaşışb çay qoymağa getdi. Sərvinazdan heç vaxt diqqətsizlik görməyən Rəhman tutuldu. Sərvinazın pəjmürdə hali onu narahat etdi:

– Bir şey olmayıb ki?

– Nə ola bilər ki? – Sərvinaz bunu elə dedi ki, onun cavabı tənəyə, istehzaya daha çox oxşadı. Rəhman özünəməxsus həssaslıqla hiss elədi ki, nə isə baş verib. Lakin nə? Sərvinazı birdən-birə bu qədər dəyişdirən, əhvalını korlayan nə ola bilər? Nə fikirləşdisə, daha heç nə soruştadı.

Onlar günahkar adamlar kimi bir-birinin gözlerinin içine baxmağa cürət etmirdilər. Ordan-burdan əhəmiyyətsiz şeylər barədə danışırdılar.

Küçədən həyətə dönen Nigar Rəhmanı görəndə sevinclə onunla görüşdü. Sonra isə:

– Xəbərin varmı, atam qayıdır, – dedi.

Rəhmanın bənizi ağardı, təbəssümü üzündə donub qaldı, dodaqları əsdi. Bu gözlənilməz xəbərdən elə sarsıldı ki, pərt halda yerindən qalxıb otaqda var-gəl etməyə başladı. Onda baş verən bu dəyişiklik Sərvinazın nəzərindən qaçmadı. Rəhmanın bu qəribə halını görəndə Rəhmanın onun üçün nə qədər doğma, nə qədər əziz olduğunu bir daha dərk elədi. Ürəyindən onu özünə sarı çəkib uşaq kimi ovutmaq, könlünü almaq, təsəlli vermək, təskinedici sözlər demək keçdi. Elə bil Adilin qayıdır gəlməsində Sərvinazın əli var idi. Elə bil ərinin evə qayıtması böyük bir günah idi və bu günahı Sərvinaz işləmişdi.

Nigar evə qalxandan sonra Sərvinaz gözlerini qaldırıb Rəhməna baxdı. Heç vaxt onun baxışlarında belə amansız ifadə görməmişdi.

– Haçan gəlir?

– Bazar günü.

O, daha heç nə soruştadı, amma oturduğu yerdən bir xeyli tərpənə bilmədi. Sonra gəldiyi kimi sakitcə, hiss olunmadan getdi. Sərvinaz onu saxlamaq üçün heç bir cəhd göstərmədi.

* * *

Sərvinaz gecəni yata bilmədi, qarşidan gələn günün həyəcanları ilə səhər saat 4-də yerindən qalxdı. Tərtəmiz həyət-bacaya yenidən əl gəzdirib mal-qaranı naxırə yola saldı, qayıdır çörək bişirdi. Sonra beş-altı toyuq kəsib tükünü yoldu. Həyətdə ocaq qalayıb plov qazanını su ilə doldurub qayna-mağşa qoydu.

Bu işləri görə-görə arabir gözündə gilələnən, onu sizim-sizim sizildədan ağrının təsiri ilə əmələ gələn göz yaşlarını əlinin arxası ilə silir, içində dolmuş küt ağrını özündən uzaqlaşdırmaq istəyirdi. Eşidib-bilənlər iki-bir, üç-bir gəlib çıxır-dılar. Rayon yerinin bu işi var. Xeyirdə-şərdə qohum-əqrəba dəvət gözləmədən yığışışb gəlir, ev sahibinin köməyinə çatır. İndi də Sərvinazdan çox bacısı Şirinnaz, baldızı Adilə əl-ayağa düşmüşdü.

Axşam tərəffi Adil gəlib çıxdı. Əri neçə il əvvəlki kimi geyimli-gecimli halda həyətə girəndə Sərvinaz gözlərinə inanmadı. Nə illər, nə də həbsxana həyatı onu dəyişdirməmişdi. Kurortda dincəlmış kimi ətə-qana dolmuş, qıvrıqlaşmışdı.

Həyətə vurnuxma düşdü, böyüklü-kicikli hamı qonağın pişvazına çıxdı. Sərvinaz özünü itirib yerindən tərpənmirdi. Birdən özünə gəlib ərinə tərəf getdi, əlini uzadıb:

- Xoş gəlmisən, həmişə evində-eşiyində, – dedi.
- Cox sağ ol. – Adil cavab verdi.

Qohum-əqrəba bir ucdan gəlirdi. Onlar Adillə görüşür, sonra aynabənddə açılmış yemək süfrəsinin arxasına keçirdilər.

Hamıdan axırda Rəhman gəldi. O, içəri girəndə arvadlar söhbətlərinə ara verib maraqla baxışdılar. Sərvinaz həm özü-nün, həm də Rəhmanın pərtliyini aradan qaldırmaq üçün dil-ağız elədi:

— Yuxarı qalx, Rəhman dayı, Adilgil ordadır, — deyib onu ötürdü. Uzaqdan onların necə görüşəcəklərinə göz qoydu. İki dostun qucaqlaşış opüşdük'lərini görüb arxayınlıqla nəfəs aldı.

— Bayaq ərini görəndə heç belə əl-ayağa düşməmişdi, — deyə arvadlardan kimsə yavaşca dedi, amma bu sözləri Sərvinaz aydınca eşitdi. Üzünün pörtdüyünü, gözlərinin içinin yandığını gizlətmək üçün bir bəhanə ilə zirzəmiyə girdi.

Məclis geçə yarısına kimi davam elədi. Qonaqlar dağlılışib gedəndən sonra Adil həyətdə qab-qacaq yuyan arvadına yaxınlaşış onun çıyıllarını qucaqladı:

— Bilsən səninçün necə darixmişam, — dedi. Onun nəfəsin-dən kəskin araq qoxusu gəlirdi. Sərvinazın dünyada bundan çox acığı gələn ikinci şey yox idi. Qanı bərk qaraldı, amma bunu Adilə hiss etdirməməyə çalışdı. Neçə illik ayrılıqdan sonra bunu ona duydurmaq ən azı insafsızlıq olardı.

Adil üzünü onun saçlarına toxundurub:

- Gedək yataq, yorulub əldən düşdün, — dedi.
- Yerini salmışam, get uzan, mən də on-on beş dəqiqəyə gəlirəm, — Sərvinaz onu başından eləmək istədi.
- Elə sey yoxdur, — Adil onun əlindəki qab-qacağı yerə qoyub darta-darta yuxarı apardı.

* * *

Həyat öz adı məcrasına düşmüştü. “Xoş gəldinlər”, qonaqlıqlar qurtarmışdı. Sərvinaz adəti üzrə səhərdən axşama kimi evdə, həyətdə vurnuxur, boş vaxt tapan kimi nə isə toxumağa girişirdi. Adil arvadının “zəhmətkeşliyindən” içəridə qovrulsa da bunu üzə vurmurdu, onun əksinə olaraq özü-nə elə bir məşğuliyyət tapa bilmirdi, hələlik işə düzələ bil-məmişdi. Bir-iki saat küçədə olandan sonra evə qayıdır, ya həyətdəki tut ağacının kölgəsində oturur, ya da divanda uza-nıb televizora baxırdı.

Sərvinazı ən çox ağrından o idi ki, uzun ayrılıqdan sonra evinə dönmüş Adil uşaqlarına heç cür qaynayıb-qarışa, onlarla dil tapa bilmirdi. Uşaqlar da elə bil ondan qaçırdılar. Ələlxüsus Nigar atasına heç cür isinişə bilmirdi. Böyüüb dəyişmiş uşaqlar atalarının hər tapşırığını sözsüz yerinə yetir-sələr də, yanında oturub söhbət etməyi xoşlamırdılar. Bu isə Sərvinaza təsir edirdi, bilmirdi buna görə Adili, uşaqları, yoxsa özünü günahlandırsın. Nə qədər fikirləşsə də bu soyuqluğun əsl səbəbini tapa bilmirdi.

Bir dəfə ikilikdə oturmuşdular. Sərvinaz əlindəki corabı sürətlə toxuyurdu.

- Nə olub? Nə xəbərdir? – Adil ona söz atdı.
- Dincini alsana. Yoruldun ki!
- Sabah ayın axırıdır. İşləri təhvil verməsəm, maaş ala bilməyəcəyəm. – Sərvinaz başını qaldırmadan cavab verdi.

Bir azdan Adil yenə sükütu pozdu:

- Qayıtmağımı sevinmirsən.

Sərvinaz əlini saxladı:

- Niyə elə deyirsən?
- Onu özündən soruş.

Sərvinaz yenidən işinə davam elədi.

– Cavab vermirsən! – Adilin sözlərində bu dəfə nə isə xoşagəlməz vurğu var idi. Sərvinaz tutuldu:

– Niyə ürəyinə elə şeylər gətirirsən? – O, ortalığa çökmüş gərginliyi azaltmaq istədi. Amma bilirdi ki, bu cəhdləri əbəsdir. Adilin beyninə bir şey gəldimi, onu kəlbətinlə də oradan çıxarmaq olmaz.

– Fikirləşirdim ki, neçə illik ayrılıqdan sonra mənə münasibətin dəyişər, soyuqluğun keçər, amma sən əvvəlkindən də adamayovuşmaz olmusan.

– Neynim, təbiətim belədir, Allah məni bu cür yaradıb, – Sərvinaz gülümsədi, araya söz qatmaq, ərinin əhvalını dəyişmək istədi. Amma onun kinli gözlərini görüb qorxuya düşdü.

– Rəhmana qarşı soyuq olmamışan. – Sərvinaz diksindi, özünü itirib nə edəcəyini bilmədi.

– Rəhman dayı haqqında bircə kəlmə nalayıq söz desən bunu sənə heç vaxt bağışlamaram.

– Xeyir ola, onun adını eşidən kimi səsini ucaldın. Yaralı yerinə toxundum?

– Rəhman dayı olmasaydı, bu həyətə qurd-quş çox dada-naqaqdı. Onun haqq-sayını itirmək kişilikdən olmaz. Sənin uşaqlarını yedirdib-içirdib, məni ölümdən xilas edib. Allah şahiddir ki, hər şeyi təmənnasız, dostluğunuzun naminə edib.

– Xəbərim var nəyin naminə edib, bu barədə az məktub almamışam. – Adil bu sözləri kin, küduret qarışmış açıqla dedi.

Sərvinaz corabı bir kənara atıb qəhərlə dedi:

– Mənim barəmdə nə düşünürsən düşün, bu, öz işindir. Məni nə cür istəyirsən cəzalandır, vur, öldür, cinqırımı çıxaran deyiləm. Amma səni and verirəm o bir olan Allaha, Rəhman dayı haqqında pis fikirlərə düşmə. Bu, dünyada ən böyük haqsızlıq olar.

– Yaxşı, qurtar, artistlik elədiyin bəsdir. Camaat çörəyi qulağına yemir, – Adil onu sinəsindən yungülçə itələyib ayağa qalxdı. O gün Sərvinazı dindirmədi.

İki gün sonra şifonerində Rəhmanın köynəyini görəndə Adil cin atına mindi. Onu asılıqan qarışq Sərvinazın üstünə tulladı:

– Bu köynək burda neynir?

Sərvinaz heç nə deməyib sakitcə köynəyi yerdən götürüb həyətdəki mətbəxə düşdü. Qapını bağlayıb onu bağırına basıb qoxlamağa, öpməyə başladı. Bununla azacıq da olsa təskinlik tapırdı. Rəhmanın qoxusu gələn köynək elə bil dərdli ürəyinə təskinlik, qanlı yarasına məlhəm idi. Ərinə gizlində olsa da acıq vermək, yandırıb-yaxmaq üçün köynəyi üzünə, göz-lərinə sürtürdü. Bundan daxili bir həzz duyur, Adildən heç olmasa bu yolla qisas aldığına görə özünü qalib sanırdı.

Günlər keçdikcə Adilin eyhamları, tənələri çoxalırdı. O, əlinə fürsət düşən kimi arvadına atmaca atır, qanını qaraldırdı. Sərvinaz ona cavab vermir, etiraz etmirdi, sakitcə qulaq asır, öz işləri ilə məşğul olurdu. Çalışırdı ki, yanında az otursun, səsini az eşitsin. Tərtəmiz paltarları təkrar-təkrar, döñə-dönə yumağa hazır idi, təki Adilin nəzər-diqqətindən uzaqda olsun, onun tikanlı baxışlarını görməsin, sözlərindən açılan oxlar bədəninə sancılmasın. Zirzəminin döşəməsini Adil gələndən bəri az qala hər həftə suvayırdı. Evinin bu xəlvət, qaranlıq guşəsində bəzən saatlarla tək-tənəha oturub gizli göz yaşları tökür, əzablı ömrünün ağrılara qorun-qorun yanındı.

Adil həbsxanadan evinə qayıdan sonra kinli və əzazıl olmuşdu. Heç nədən özündən çıxır, evdə dava-dalaş salırdı. Ona görə də Sərvinaz onun hər kiçik tələbini bir göz qırpmında yerinə yetirməyə çalışırdı ki, artıq söz-söhbət yaranmasın. Amma həyat getdikcə düzülməz olur, Sərvinaz keçirdiyi əzablardan gündən-günə şam kimi əriyirdi. Onu bu evə bağlayan yeganə şey usaqlarına sonsuz məhəbbəti idi. Azərə, Həbibə, Nigara olan böyük sevgisi onun üçün həyatda hər seydən üstün idi.

Sərvinaz bu dünyada yalnız onların gələcəyi, xoşbəxtliyi üçün yaşayırırdı. Hər şeyini, sağlamlığını, sevincini son damlasına qədər, özünə heç nə saxlamadan ciyərparalarına sərf etməyi qərara almışdı. Amma yox, ürəyinin ən xəlvət, ən gizlin guşəsində, iynənin ucu boyda bir yerdə hamidan, hər kəs-dən gizlətdiyi bir duyğu bəzən onun bütün varlığına güc gəlir, onunla mübarizə aparırırdı. Həmin duyğu ona nə isə sirli sözlər piçıldayıır, dünyada məhəbbət adlı bihuşədici bir hissin olduğundan, sevmək, sevilmək adlı şirin əzabin qulu olmaq kimi ilahi gözəlliyyin mövcudluğundan söz açırdı. Rəhmanın sifəti, baxışları, duruşu, söhbəti, ayrı-ayrı kəlmələləri təkrar-təkrar xəyalında canlanır, bu qədər yaxında, gözlərinin

qabağında olmuş səadətini əlindən buraxdığını görə özünü bağışlaya bilmirdi.

Günlərin bir günü Adil evə Rəhmanla bir yerdə qayıtdı.. Onların söhbət edə-edə həyətə girdiklərini görəndə Sərvina-zın dalağı sancdı. Adətən Rəhmanın gəlişinə ürəkdən sevinən, onu görəndə yerə-göyə sığmayan Sərvinaz bu dəfə ürəyində bir ağırlıq duydu. Əvvəlcədən nə isə hiss edən adamlar kimi narahatlıq keçirdi. Onun bu halı Rəhmanın nəzərin-dən yayınmadı. Bircə ayın içində dəyişib tanınmaz olmuş, başqalaşmış Sərvinazın görkəmi ona anlatdı ki, günləri heç də xoş keçmir. Onun iri ala gözlərinin altında iri dairələr əmələ gəlmiş, ovurdları batmışdı.

Rəhmanın ürəyi sıxıldı. Günahkar tərzdə Sərvinaza baxıb:

– Adil məni darta-darta çəkib gətirdi, – dedi.
– Çox yaxşı elədi ki, gətirdi. – Sərvinaz gülə-gülə cavab verdi. Elə bil bununla sübut etmək istəyirdi ki, günləri xoş keçir.

– Rəhməna deyirəm ki, mən olmayanda tez-tez gəlirdin, Sərvinazdan, uşaqlardan xəbər tuturdun, bəs indi niyə gəlmirsən? - Adilin sözlərindəki eyhamı hiss eləmək çətin deyildi. Lakin Rehman ona əhəmiyyət vermədi, keçib tut ağacının altında oturdu. Adil də onun yanına keçdi.

– Arvad, acmışıq, bizə yemək ver, – Adil şəstlə dilləndi.

Sərvinaz mətbəxə keçib orada vurnuxmağa başladı. Bir azdan süfrə açıb yeməkləri stolun üstünə düzüb mətbəxə qayıtməq istəyirdi ki, Adil onun əlindən yapışıp yanında oturdu:

– Hara gedirsən, bizimlə çörək ye.

Sərvinaz itaətlə onun əmrini yerinə yetirdi. Çörəkdən kiçik loxma qoparıb yavaşça çeynəməyə başladı. Amma bu bir loxmanı udmağa taqəti yox idi. Elə bil boğazının yolu tutulmuşdu. Adillə Rəhman ordan-burdan, əhəmiyyətsiz şeylər barədə danışındılar. Sərvinaz onlara qulaq asır, hər dəqiqə, hər an nəyinsə baş verəcəyini sövq-təbii gözləyirdi. Adilin

gözlərindəki qəribə ifadə ona anladırdı ki, bu gün, bu axşam, lap indilərdə xoşagelməz bir şey olacaq və bu, ona baha başa gələcək. Rəhman badəsindəki şərabə əl vurmamışdı, Adil isə artıq içkinin təsiri ilə keflənmişdi. Birdən o, kövrəldi:

– Rəhman, sən mənə bu dünyada qardaşdan da irəli idin. Ona görə də külfətimi sənə etibar eləmişdim. Sən isə etibarsız çıxdın.

Rəhmanın əlindəki çəngəl tappılıtı ilə boşqabın içinə düşdü.

– Doğrudanmı sən elə fikirləşirsən ki, etibarsız çıxmışam?

– Onun səsi titrəyirdi.

– Mən fikirləşməsəm də, böyük də, kiçik də addım başı bunu başıma qaxır. Adamların üzünə baxa bilmirəm. Mənə məktub yazıb hər şeyi bildirmişdilər, amma inanmamışdım, indi isə inanmaya bilmirəm. Bir adam yalan danişar, onu, yüzdü böhtan atar, daha bütün rayon yalançı olmaz ki...- Adil düz onun gözlərinin içinə baxırdı.

Rəhman qəhərlə dilləndi:

– Bu neçə ildə dostluğumuzun xatırınə hər şeyə dözmüşəm. Fikirləşmişəm ki, gəlib mənə “çox sağ ol” deyəcəksən. Sərvinazı hər cür pis gözdən, xain adamdan qorumuşam. Öz ailəm də, dost-tanış da bunun üstündə məndən üz çəvirib. Desəm ki, bütün bunları təkcə sənə görə, bizim dostluğumuz naminə etmişəm, bu, yalan olar. Neyləmişəssə, Sərvinaza görə olub. Onun gözəlliyi, sədaqəti, təmiz ürəyi xatırınə hər cür şeyiəyə, böhtana davam gətirmişəm. Sən arvadının qədrini heç vaxt bilməmisən. Ürəyimdən pis niyyət, başqa fikir keçsəydi belə, cəsarət edib, cürət göstərib bunu Sərvinaza bildirə bilməzdim. Heyf ki, o, sənin kimi qəddar, kobud, daş qəlbli adama rast gəlib. Sənin yerinə başqası olsaydı, bu neçə ildə gözünü qaldırıb başqasına baxmadığına, gül kimi uşaqlar böyüdüyüñə, kirpiyi ilə od götürüb, min bir əziyyətə qatlaşıb onlara acliq çəkdirmədiyinə görə onu göylərə qaldırardı.

– Sənə inanmaq istəyirəm, amma inana bilmirəm, özümlə bacara bilmirəm. Şübhələr mənə aman vermir. Elə bilirəm hər tərəfdən sənin xəyanətlərin qəhqəhə çəkir. Özümü aldanmış, təhqir olunmuş hiss edirəm. Elə bilirəm mənim yatağında yatmışan...

Rəhman sərt hərkətlə ayağa qalxdı, altındakı stul böyüyü üstə aşdı. Qəzəb və peşmançılıq qarışmış təəssüflü baxışlarla Adili sözüb:

– Bu gündən sən adda adam tanımıram, son dəfə sənin evinin qapısını açdım, – dedi. Sərvinaza gözünün ucu ilə də baxmadan cəld addımlarla qapiya tərəf getdi. Sonra çevrilib:
– Mən ölümdə qəbrimin üstünə gəlməyi də sənə qadağan edirəm, – dedi.

Adil heç nə deməyib qəribə, donuq baxışlarla onu müşayiət etdi. Sonra isə ləngərli yerişlə yuxarı qalxdı.

Sərvinaz elə bil yatmışdı, yuxudan oyandı. Rəhmanın bu evi birdəfəlik tərk etdiyini, bir daha buralara yolunu salmayıacağını, onu heç vaxt, heç yerdə görməyəcəyini düşünmək ona ölümdən betər idi. Bu neçə ildə həmişə Rəhman onu arayıb-axtarmış, ən çətin zamanlarında, ən əzablı vaxtlarında öz kömək əlini uzatmış, dünyanın ağrı-acısını ona unutdurmuşdu. Hər belə gəlişdən, onun təsəllilərindən sonra ürəyində həyat eşqi, yaşamaq şövqü yenidən alovlanmışdı. İndi budur, o, əbədilik gedirdi. Bunun nə demək olduğunu yaxşı başa düşürdü. Rəhman elə-belə söz deyənlərdən deyildi, üzü dönmüşdüsə, deməli əbədilik idi. Əbədi! Bu günə kimi bu sözün mahiyyətinə, mənasına varmayan Sərvinaza elə gəldi ki, ondan ölüm qoxusu gəlir. Bu, acı və kədərli qoxu idi, ona davam gətirmək çətin idi.

Həyətdən necə çıxdığını bilmədi. Küçədə heç kəs yox idi. Qaranlıq elə bil Rəhmanı udmuşdu. Küçəni keçib mağazanın böyrünə çatdı. Buradan meşəyə tərəf uzanan yol aydın görünürdü. Lap uzaqda, qoşa çinara çathaçatda bir qaraltını

sezdi. "Odur," – deyə fikirləşdi. Qaratikan kolu ayağını sıyırmışdı, dizindən qan axırdı. Lakin o, bunlara fikir verəcək halda deyildi.

– Rəhman dayı! Ay Rəhman dayı! – Var gücü ilə qışqırıldı, amma öz səsini özü eşitmədi. "Səsim niyə belə yavaş çıxır?" – deyə fikirləşdi. Təngnəfəslikdən, bir də boğazına yığışmış qəhərdən heç cür səsini qaldıra bilmirdi. Daha qaca bilmirdi, yorulub əldən düşmüşdü. Ayaq saxlayıb son qüvvəsi ilə çıktı:

– Rəhman dayı!

Rəhman geri döndü. Ondan on-on beş addımlıqda dayanmış Sərvinaza yadlaşmış soyuq gözlərlə baxdı. Qaçmaqdan pörtmüs Sərvinazın gözlərindən sel kimi axan yaşlara, al qana batmış ayağına baxıb heç nə demədi.

– Sənə qurban olum, Rəhman dayı, birdəfəlik getmə. Nə olar, bağışla, keç günahımızdan. Bizim ucbatımızdan həmişə ürək ağrısı çəkmisən. Bacarırsansa halal elə. Adil fikirləşməyi elə deyib.

– Sərvinaz, sakit ol, özünü ələ al. Eşidib-görən nə deyər?

– Rəhman onun dizini göstərib:

– Yaralanmışan, evə çatan kimi yod sürtərsən, – deyib yoluna davam elədi.

Sərvinaz sinəsinə dolmuş, taqətini, qüvvəsini əlindən almış ağrının təsirindən yerə çökdü, çarəsiz, ümidsiz halda hönkürdü.

* * *

– Bacı, sənə nə olub? – Şirinnaz arıqlayıb tanınmaz olmuş Sərvinazdan soruşdu.

– Özüm də bilmirəm mənə nə olub. İştaham küsüb. – Sərvinaz yavaş səslə kədər içində cavab verdi.

– Bəlkə Rəhmandan sonra Adilə dözə bilmirsən?

– Necə?

– Yataqda deyirəm də... – Şirinnaz bic-bic güldü, Sərvinaz qulaqlarına inanmadı:

– Yəni sən elə bilirsən ki, mənimlə Rəhman dayı arasında bir şey olub? – Sərvinazın gözləri alacalanmışdı, elə bil hədəqəsindən çıxmağa hazırlaşırıdı.

– Yox bir...

Sərvinaz elə sarsıldı ki, nə deyəcəyini bilmədi.

– Deməli sən, mənim doğmaca bacım da mənə inanmırısan? İnanmırısan ki, o peygəmbər övladının barmağı belə mənə toxunmayıb? Sən buna inanmayandan sonra başqalarını necə inandırırmış?

– Gərək kor olasan ki, Rəhmanın səni necə sevdiyini, dərdindən necə dəli olduğunu görməyəsən. O boyda kişi səndən ötrü başını itirmişdi. Onun üçün dünya bir yana idi, sən bir yana. Onda yataqdan durmasaydın, şəkk-şübhəm yox idi ki, o, səndən sonra yaşaya bilməz, dərddən ürəyi partlayıb olər.

– Şirinnaz, yəni mənə heç inanmırısan, hə? – Sərvinaz qəhərlə soruşdu.

– Niyə inanım, ay qız? İnanmalı bir şey qoymusən ki? Kişini necə il evində saxlamışın, bəsləmişən, nazını çəkmisən, indi də deyirsən ki, aramızda heç nə olmayıb. Odla pambıq bir yerdə olanda bilmirsənmi nə olur? O cür gözəl, yaraşıqlı kişinin qabağında duruş gətirmək də asan iş deyil axı.

Sərvinaz daha bu barədə danışmadı, onsuz da hər şey mənasız idi. Bacısı haqlı idi, innən belə and-aman eləməyin heç bir mənası yox idi. Ona inanmayacaqdılar, heç vaxt, heç zaman inanmayacaqdılar. Adıl də, qonşular da, qohumlar da ona ömrünün axırına kimi şübhə ilə baxacaqdılar, üstündə “xəyanətkar” damgası olacaqdı. Qəribədir, Şirinnazla söhbətəcən nədənsə bu barədə belə dərin düşünməmişdi, ona elə gəlirdi ki, əsl həqiqət heç vaxt gizli qalmır, o, əvvəl- axır aşkar olur. İndi bu sadəlövhələyünə görə özündən zəhləsi gedirdi.

* * *

Avqustun axırlarında Azəri Bakıya yola salandan sonra Sərvinaz evdə-eşikdə qərar tuta bilmirdi. Oğlunun incəsənət institutuna qəbul olunması onu qanadlandırsa da, ürəyini fərəhlə doldursa da, Azərin uzaqlığına heç cür öyrəşə bilmirdi. Nə Həbib, nə də Nigar ona Azəri əvəz etmirdi. Uşaqlıqdan nəvazişlərinin çoxunu Azərə etmişdi, məhəbbətinin böyük hissəsini böyük oğluna ünvanlamışdı. Bunu hamı bilirdi.

Təbiətən mehriban, qayğıkeş Sərvinaz Həbiblə Nigarı da çox isteyirdi, amma onlara sevgisindən fərqli olaraq Azərə məhəbbətində tamam başqa hissələr vardi. Ana-bala bir-birini sözsüz də başa düşürdülər. Sərvinaz ağızını açmamış Azər biliirdi ki, o nə isteyir. Oğlunun bu həssaslığı, bir kəlmədən onu anlaması Sərvinazı həmişə müteəssir edirdi. Elə bil o, Adilin yox, Rəhmanın oğlu idi. Ürəyində onları bir-biri ilə müqayisə edir, xasiyyətlərinin, təbiətlərinin oxşarlığına heyrət edirdi, iki əziz adamının bir-birinə bağlılığına qəlbən sevinirdi. Bu, Sərvinazı indi həyata həyata bağlayan xırdaca sevinclərdən biri idi.

Həbiblə Nigar onu ev işlərinin çoxundan azad etmişdilər. Adil də son vaxtlar Sərvinaza qarşı munasibətini dəyişmişdi. Onunla ehtiyatla, xətrinə dəyməkdən çəkinə-çəkinə davranırdı. Arvadının halindəkə dəyişiklik, onun qaradınməz olması Adilin gözündən yayılmırıldı. Ömründə bazar-dükən bilməyən Adil indi tez-tez dolu zənbillə evə gəlirdi. Lakin neynirdisə, nə cür səy göstərirdisə də Sərvinazın ürəyini ələ ala bilmirdi. Aralarında gözə görünməz uçurum yaranmışdı. Günlər ötdükcə bu uçurum dərinləşir, onları bir-birindən uzaqlaşdırın məsafə böyüyürdü. Adil nəyi isə başa düşmüş, səhvini gec də olsa etiraf etmiş adamlar kimi xasiyyətini dəyişməyə cəhd gestərirdi. Lakin o, Sərvinaza doğru addımla-
dılqca Sərvinaz ondan qaçırdı.

Sərvinaz Rəhmanın donuq baxışlarını, laqeyd, etinasız halda onu sözüb getməsini unuda bilmirdi. Rəhmanın gözlərinin sərt, rəhməsiz ifadəsi yadından çıxmırıldı. Son dəfə bu evi tərk edib gedəndə Rəhman özü də bilmədən Sərvinazın varlığını alt-üst etmiş, onun olan-qalan həyat sevgisini öldürmüdü. Daha Sərvinazı yaşada biləcək, həyata bağlaya biləcək heç nə qalmamışdı. Rəhmanın yad ifadə ilə baxan gözlərində əvvəlki od, əvvəlki alov, məhəbbət yox idi. “O, mənə nifrət edir”. Bu fikirdən dəli olmaq dərəcəsinə çatırdı. Günlər keçdikcə, Rəhmanın bu evlə əlaqəsini biryolluq kəsdiyi Sərvinaz üçün şübhədən həqiqətə çevridikcə onun içində dilsiz bir etiraz, səssiz bir üsyən oyanırdı. İlk dəfə ona həyatın gözəlliyini, yaşamığın mənasını anladan, sevdanın şirin, əzablı dadını hiss elətdirən bu adamın indi birdən-birə yox olması fikri ilə barışa bilmirdi.

Onu özündən çox Rəhmanın dərdi öldürdü. Meşədə tək, kimsəsiz, əzizləri, doğmaları tərəfindən tərk olunmuş halda dərviş həyatı keçirən bu adamın əzablar içində çırpındığını, amma yanında halına yanan, dərdlərinə çarə olan, təsəlli vərən bir Allah bəndəsinin olmadığını düşünmək onun üçün çox ağır idi. Bu barədə fikirləşdikcə yer ayağının altından qaçıır, göy başına ueturdu. Rəhman öz evində, ailəsi ilə birlikdə olsayıdı, bəlkə də Sərvinaz bu qədər qəm yeməzdi. Amma deyəsən dərvişlik onun alnına yazılmışdı, ömrünü əsrarlı, vahiməli meşədə keçirmək istəyirdi. Sərvinazgildən çıxıb getdiyi vaxtdan keçən iki ay müddətində Rəhmani gördüm deyən olmamışdı. Bir kimsə onun haqqında danışmırıldı, elə bil bu adda adam yerli-dibli olmamışdı. Bu isə Sərvinazı qorun-qorun yandırırdı.

Bir dəfə gecəyarısı yuxudan oyanan Adil Sərvinazın qaranlıqda səssizcə ağladığını gördü. Əvvəl diqqətlə bir xeyli ona göz qoydu. Lakin birdən ürəyinin bütün hirsi, qəzəbi ilə bağlıydı:

– Nədi, yadından çıxara bilmirsən? Rəhman gözündən çekilmir?

O, dəli kimi yerindən qalxıb arvadını yumruqlamağa, sonra isə təpikləməyə başladı. Adilin qəzəbi heç cür keçmirdi, əzazilliliklə, vəhşiliklə Sərvinazın gecə köynəyinin yaxasından bərk-bərk yapışib onu var gücü ilə divara çırpıb, amma ürəyi bununla da soyumurdu. Sərvinaz daha ağlamırkı, göz yaşları qurumuşdu. Qəribə bir inadla ərinin haçan sakitləşəcəyini, yaxasından haçan əl çəkəcəyini gözləyirdi. “Dünya-da sonsuz heç nə yoxdur. Bir azdan hər şey qurtaracaq, hər şey bitəcək,” – deyə ürəyində özünə təskinlik verirdi. Doğrudan da bir azdan hər şey qurtardı. Əslində qurtarmadı, başlandı. Adil indi də onu qucaqlayır, öpür, ağlayırdı. Sərvinazın dünyada ən çox qorxduğu, iyərəndiyi bir səhnə idi. Döyümək, söyümək onu bu səhnə qədər təhqir etmirdi. Birdən ikrəh hissi ilə Adilə baxıb onun sinəsindən zərbə itələdi. Birgə yaşıdlıları illər ərzində ilk dəfə kobudluq etdi:

– Rədd ol! Rədd ol deyirəm sənə! Arxamca gəlsən, özümü odlayacağam!

Adil onun bu sərtliyindən qorxuya düşdü. Sərvinaz hə-yətə, oradan da küçəyə çıxdı. Ətraf zülmət içində idi. Sə-hərin açılmağına hələ çox vardi. Hansı tərəfə getdiyini bilmirdi, ayaqları onu hara isə aparırdı. Bu saat onun ağılı yox, ayaqları işləyirdi, ağılı ayaqlarının əmrinə əməl edirdi. Yorğun addımlarla, ləngər vura-vura gedirdi. Yolunun hansı səmtə olduğu onu əsla maraqlandırmırıdı. Eləcə bu ev-dən, bu məhəllədən, bu tanış yerlərdən uzaqlaşmaq, hər şeyi unutmaq istəyirdi. Ona elə gəlirdi ki, yol onu bir yoxluğa, bir nəhayətə, bir sona aparacaq, ora çatan kimi dincilik bulacaq, sakitliyə qovuşacaq, tufanlı, firtinalı ürəyi, nəhayət, rahatlıq tapacaq.

Sentyabr gecəsinin soyuğunu hiss etmirdi. Ağaclar budaqları, kollar əllərini, ayaqlarını yaralayıb, Adilin cırıq-

cırıq etdiyi gecə köynəyindən parçalar qoparırdı. Lakin o, bunları görmür, heç bir ağrı duymurdu. Eləcə ayaq saxlamadan gedir, gedirdi. Meşəyə gəlib çıxdığının da fərqiñə varmırıldı, o, düşünə biləcək halda deyildi. Gecənin zülmətinə, meşənin içərilərindən gələn anlaşılmaz əcaib səslərə əhəmiyyət vermədən ağacların budaqlarını aralaya-aralaya ensiz cığırla irəliləyirdi. Arabir ayaqları altından quşlar pırıldayıb havaya qalxır, dovşanlar qaçışırdı. Bayquşun ürək parçalayan vahiməli səsi də ona çatmadı.

Meşə qurtarış düzənlilik başlananda ətraf ağappaq ay işığına bələndi. Hardasa çox sevdiyi bir kərkük mahnısının şirin melodiyası səsləndi. Sonra müğənninin həzin səsi gecənin qoynuna süzüldü. Bayaq heç nə görməyən, heç şey eşitməyən Sərvinaz indi mahnının sözlərini asanlıqla seçirdi:

*Evlərinin ökü yonca,
Yonca qalxmış dam boyunca,
Boyu uzun, beli incə
Ninnər yarış, ninnər,
Əsmər yarış ninnər.*

Mahnı elə bil onu silkələdi, hissiyyatını özünə qaytardı. Yuxudan qəfil oyanmış adamlar kimi təəccüb içində ətrafına boylandı. Meşənin çıxacağında tek-tənha dayandığını başa düşəndə qorxudan və soyuqdan bədənini üzütmə tutdu, dişləri bir-birinə dəydi, büzüşüb düşdüyü bu qəribə vəziyyətdən necə çıxacağını, bu qorxulu yerdən necə uzaqlaşacağını fikirləşdi. Elə yorulmuşdu ki, addımlarını güclə atırdı.

Yaxınlıqdan səslər gəldi, sonra gülüş eşidildi. Ay işığında biçilmiş otu tayalara yiğan qızları yalnız indi gördü. Burnuna quru otun tanış, xoş ətri dəydi. Kənddə ay işığında beləcə taya bağlılığı vaxtlar yadına düşdü. Səhər dan sökülməmiş,

bir də axşam hava sərinləşəndən ta gecə yarısına kimi kişili -qadınlı hamı beləcə çöldə heyvanı üçün ot tədarük edərdi.

“Qızların yanında bir az dincəlim”, – deyə fikirləşib onlara tərəf üz tutdu.

Birdən tükürpədici çığırkı gecənin sakitliyində əks-səda verdi. Sərvinaz diksinib səs gələn tərəfə baxdı. Qızlar əl saxlayıb düz ona baxırdılar.

– Ora baxın! Ora baxın! – Bayaqqı qulaqbatırıcı səs dəhşətlə dolu idi.

– Bu ki, haldır! – Kimsə vahimə içində dilləndi.

– Al arvad? – Başqa birisi qorxu qarışiq heyrətlə soruşdu.

– Özüdür ki, var! – Bunu deyən var gücü ilə qıyya çəkdi.

Qızlar kəndə sarı götürüldülər.

Sərvinaz heç nə başa düşməyib onların dalınca baxırdı. Əbynindəki cındırı dönmüş köynəyi, düyüni açılıb dağınık gur qara saçlarını görəndə hər şeyi başa düşdü. Qəhər boğazını acısdırdı, düşdüyü bu çıxılmaz vəziyyətin əzabı ürəyini məngənə kimi sıxdı. Elə bu vaxt dörd-beş addım aralıda dəyanıb düz ona tərəf baxan iki kişini görüb nəfəs dərmədən, cinqirini çıxarmadan onların nə dediyinə qulaq kəsildi:

– Halı görürsən?

– Axı hal qoca olur, saçları dümağ.

– Cavanı da olur.

– Necə də gözəldir!

– Yaxınlaşma, hal aparar!

– Necə aparar?

– Əllərini uzadar...

– Başımıza bir iş gəlməmiş qaçaq.

Kişilər görünməz olanda Sərvinaz sarsılıb “Məni hala oxşadılar,” – deyə fikirləşdi. Ay Şahdağın arxasına keçmiş, ətraf zülmətə qorq olmuşdu. Hardansa gurultu sala-sala axan dağ çayının uğultusunu Sərvinazda vahimə oyadırdı. Nə edəcəyini, hara gedəcəyini bilmirdi, bircə onu başa düşürdü ki,

burda bir az da artıq qalsa, ürəyi qorxudan partlayacaq. Ba-yaq qızların dayandığı yerdə bir-birinin yanında ucalmış üç çınar ağacı ona tanış gəldi. Onların tuşu ilə müşəyə dümmə-düz bir ciğır gedirdi. Bu ciğır Rəhmanın komasına qədər uzanırdı. Sərvinazın içində bir ümid göyərdi. Ayaqlarının dözlüməz ağrısına, iliklərinə işləyən soyuğa, vücudunu bürümüş qorxu hissinə baxmayıb ciğira tərəf getdi.

Sərvinaz yerimir, qaçırdı, ona elə gəlirdi ki, hər tərəf-dən ona saysız-hesabsız qorxunc gözlər zillənib. Tez-tez dəhşət içində arxaya boylanır, onu təqib edənin olub-olma-dığını yoxlayırdı. Bəzən ağlına gəlirdi ki, o, doğrudan da haldır, yoxsa gecə vaxtı, tək-tənha məşədə bu görkəmdə nə edirdi? Bu fikirdən az qalırdı ağılı başından çıxsın, özü-özündən qorxurdu. Ağacların budaqları zərbə üzünə dəy-dikcə ağrının doğurduğu hirs və qəzəbdən, bir də onu bürümüş qorxudan boğazına dolmuş qəhəri uda-uda, hıçqıra-hıçqıra mənzil başına, son ümidgahına, yeganə istinad nöq-təsinə can atırdı.

Alnı nə isə yumşaq bir şeyə toxundu. Diksini bər addım geri çəkildi. İki iri, yumru göz onun gözlərinin içində baxırdı. Bu gözlər elə dəhşətli, elə vahiməli idi ki, başını tutub var küçü ilə qıyya çəkdi. Səsi məşədə əks-səda verdi. Bayquş qanadlarını bir neçə dəfə çirpib oturduğu budaqdan uçub harasa səmt aldı. Onu bu qədər qorxudanın bayquş olduğunu biləndə də həyəcanı azalmadı...

Qıyya səsinə hövlək yuxudan oyanan Rəhman özünü çö-lə necə atdığını bilmədi. Sərvinazın səsi idi! Buna şübhə yox idi. Onu dünyada heç bir başqa səslə qarışq sala bilməzdi.

Palid ağacının yanında ağ kölgə görünəndə Rəhman ona tərəf qaçıdı. Onun qarşısındaki doğrudan da Sərvinaz idi. Uzun saçları dağınık, əynindəki paltarı cırıq-cırıq olmuş, ayaqyalın Sərvinaz ay işığında xəyala oxşayırdı.

– Sənsən, Sərvinaz? – Rəhman heyrət, həyəcan, sevinc, təəssüf və daha nələrsə qarışmış səslə dilləndi.

Sərvinaz əllərini açıb özünü onun qucağına atdı.

Rəhman Sərvinazın soyumuş, bumbuz olmuş hərəkətsiz bədənini bərk-bərk özünə sıxmışdı. Nə olduğunu, nə baş verdiyini hələ dərk edib qurtara bilmirdi. Gecənin bu vədəsində belə gözlənilməz halda, bu cür görkəmdə gəlib çıxmış Sərvinazın əynindəki cırıq paltar, göz yaşına qarışib üz-gözünə, boynuna axan qan onun gözəlliyyini azaltmamışdı.

Rəhman onu qolları üstə alıb komaya apardı. Taxta uzadanda Sərvinaz inildəyib gözlərini açdı, donuq baxışlarını Rəhmana zilləyib güclə eşidiləcək səslə:

– Mən halam, səni aparmağa gəlmisəm, – deyib yenidən gözlərini yumdu.

...Sərvinazın əynində ağappaq rəngli uzun gəlin paltarı, başında duvaq var idi. Həyətdən “Vağzalı”nın həzin səsi eşidilirdi. Bir azdan o, Adilin evinə gəlin köçəcəkdi. Qara kostyum, ağ köynək geyinib qara qalstuk bağlamış yaraşıqlı bəy səbrsizliklə onu gözləyirdi. Bir azdan, yarım saatdanmı, bir saatdanmı sonra Sərvinaz bu evi tərk edəcək, Adilin evində əbədi lövbər salacaqdı. Birdən Adilin sıfəti, danışıığı, duruşu gözlərində canlandı, onu darıxdırdı. Onunla eyni evdə yaşayacağını, eyni hava ilə nəfəs alacağını, eyni çarpayıda yatacağını düşünəndə nə etdiyini, nə cür səhvə yol verdiyini başa düşdü. Qısqırmaq, köməyə çağırmaq, əzizlərini, doğmalarını başına yığmaq istədi.

Bu vaxt əlləri üstünə zərif çicəklərdən hörülmüş çələng düşdü. Onun gözəlliyi, güllərin tanış, həzin qoxusu başını gitcəlləndirdi. Pəncərədə görünən kölgəyə tərəf qaçıdı və möcüzə görmüş adam kimi diksindi: o idi, Rəhman. Qısaqol, nəzik köynəyinin yaxasından tüklü sinəsi gərünən qaragöz, qarasaqqlal Rəhman.

- Bu çələng mənim sənə toy hədiyyəmdir, onu qəbul elə,
- deyib Rəhman qeyb oldu.

Sərvinaza elə gəldi ki, içindən nə isə qopub ayrıldı. Onun dalınca var gücü ilə qışqırdı:

- Getmə, Rəhman, getmə!

Rəhman əlini onun tər damcıları ilə örtülmüş alına qoyma. Bu təmasdan Sərvinazın bədəninə iliq bir sel axdı. Bu doğmadan doğma, əzizdən əziz adamın boynunu qucaqlayıb üzünü onun üzünə sıxdı. Canındakı bütün qorxu-hürkünü, ağrı-acını unutmaq, boşalmaq istəyirdi.

– Sakit ol, Sərvinaz, özünə gəl, – Rəhman bunu piçilti ilə dedi. Onun piçiltisi həzin layla kimi Sərvinazın qulağında səsləndi. İndicə gördükərinin yuxu olduğunu başa düşəndə qəlbində sevinc mehi əmdi. Əynindəki Rəhmanın uzunqol köynəyini yalnız indi gördü, qəlbini şirin bir duyu yayıldı.

- Yuxu göründün? – Rəhman soruşdu.

– Hə, tez-tez gördüğüm bir yoxu idi, – qəhərlə çavab verdi. Hardansa tanış, doğma bir qoxu gəlirdi, eynilə yuxuda hiss elədiyi ətir idi. Gözlərini yumub açdı:

– Bu nə qoxusudur? – deyə soruşdu. Ətrafindakı çıçəkləri görəndə heyrətdən çıçırdı. Pəncərənin qabağında, stolun üstündə, taxçada, taxtın böyük-başında ömründə görmədiyi o qədər çıçək vardı... – Meşənin bütün güllərinin bura daşımışan ki... deyib Rəhmana qısıldı. Keçirdiyi əzablardan sonra onlar bir-birinə elə oxşayırıldılar ki, hər ikisinin ürəyinə eyni dərəcəda doğma, şirin və sirli hissələr axırdı.

Sərvinaz gözlərini qapayan yaşları əlləri ilə silib Rəhmanın boynuna sarıldı.

– Məni sev, Rəhman, – dedi. – Daha dünyada heç kəsdən, heç nədən qorxum yoxdur. Elə bilirsən təkcə sən sevirsən?

Mənim ürəyimdən xəbərin yoxdur? Heç vaxt, heç kəsi sənin qədər sevməmişəm.

Rəhman bu gözlənilməz səadətdən, sevdiyi, illər boyu həsrətini çəkdiyi qadının yaxınlığından özünü itirmişdi. Üzünü Sərvinazın saçlarında gizlədib onun bihuşedici ət-rindən məst olmuşdu.

— Özüm sənin yanına gəlmışəm, onsuz da adamları inandırıa bilməyəcəyik ki, aramızda heç nə olmayıb. Büttün rayon danışır ki, səninlə yaxın olmuşuq. Allahdan başqa işə şahidimiz yoxdur. Bizi bir-birimizə yaraşdırıblar, Rəhman...

* * *

Üzündə gəzişən günəş şüalarından gözləri qamaşıb oyananda günortadan keçmişdi. Həmişə səhər dan ağaran-da oyanmağa adət olmuş Sərvinaz ilk dəfə idi ki, yuxuya qalırdı. Rəhman yox idi. Evin küncündən bir çılpaq qadın heykəli ona baxıb gülürdü. Eynən Sərvinaz kimi dağıniq saçlı, uca boylu, zərif qamətli heykəl onun ürəyində illər boyu şölələnən həzin qüssə ocağını təzədən alovlandırdı. Bu cansız ağaca Sərvinazın bənzəyişini köçürmək üçün kim bilir, Rəhman nə qədər əziyyət çəkmişdi. Ətrafdə qəlb oxşayan bir rahatlıq var idi. O, gözlərini təzədən yumdu, dünənki gecəni, Rəhmanın nəvazişlərini təkrar-təkrar xəyalında canlandırdı.

Bir azdan qapı açıldı, Rəhman içəri girdi. Sərvinazın oyandığını görüb onun yanında çömbəldi.

— Sərvinaz, ömr boyu bilirsən özümə nəyi bağışlaya bilmirdim? Öz əlimlə aparıb səni Adilin qucağına atmağımı. Səni ilk dəfə görəndə fikirləşmişdim ki, mənimcün yaranmışan, Allah-taala səni məndən ötrü xəlq eləyib. Kim bilir, bəlkə o vaxt səni qaçırmamasaydım, indi kimisə xoşbəxt etmişdin, özün də bəxtiyar idin, mənim də həyatım korlanmadı.

Hamı kimi adicə bir ömür yaşayardım. Amma indi düşünürəm ki, səninlə bircə günlük səadətə görə bu qədər əzaba, möhnətə dözməyə dəyərmiş. Həyatdan daha heç bir təmənnam yoxdur.

Sərvinaz onun saçlarını oxşadı:

– Mənim də.

Onlar danışır, danışırdılar. Ömür boyu ürəklərinə yığışmış, qalaqlanmış sözlərini indi bir-birinə çatdırırdılar. Uzun müddət günün qabağında qalmaqdan solub təravətinə itirmiş bitkiyə sərin su dəyəndə necə canlanırsa, onlar da uzun, dərd dolu illərdən sonra qismətlərinə çıxmış bu səadət dolu görüşdən dəyişmiş, başqalaşmışdılar. Sərvinaz onun üzünün hər cizgisinə, alnındakı iki dümmədüz qırışa, saçlarının ayrılmına, qara gözlərini dövrələmiş qalın qısa kirpiklərinə, düz burnuna diqqətlə tamaşa edirdi.

– Niyə elə baxırsan?

– İstəyirəm sənin sifətinin cizgilərini yaddaşımı həkk edim. Dünyanın işini nə bilmek olar?

Sərvinazın səsi titrədi. Onun həyəcanı Rəhmana da sırayət elədi. Sərvinazın bu tənha hücrəyə gəlişindən bəri ilk dəfə ağlına gəldi ki, bu gözlənilməz xoşbəxtliyin ömrü uzun deyil, onun sonu olmalıdır. Sərvinaz qəfil gəldiyi kimi, qəfil də gedəcək. Bu fikirdən dəli kimi oldu. Sərvinaz elə bil onun ürəyindən keçənləri oxudu:

– Fikirləşəndə ki, yanından çıxıb getməliyəm, daha səni görməyəcəyəm, özümə ölümənən başqa heç nə arzulamıram.

– Bəlkə getməyəsən? – Rəhman bunu qorxa-qorxa dedi. Sanki “bilirəm, səni saxlamaq çətindir, buna gücüm çatmaz”, – demək istəyirdi.

– Niyə mənim qismətimə belə gec çıxdın? Niyə vaxtında məni tapmadın? – Sərvinaz onun sualına sualla cavab verdi. – Allahın yanında nə günaha batmışam ki, məni bu qədər yandırıb yaxır?

– Gəlsənə səninlə evlənək. Heç olmasa ömrümüzün qalan illərini bir yerdə keçirərik. – Rəhman ürəyindən keçənləri axır ki, dilinə gətirdi.

– Bəs uşaqlar? Xahiş edirəm, bir də bu barədə danışma. Bilirsən ki, mən uşaqlara görə yaşayıram...

Hava qaralanda Sərvinaz əl-ayağa düşdü:

– Daha gedim, – dedi.

– Belə tez? – Rəhman həyəcan içinde soruşdu.

– Tez deyil. İndi tərpənsəm, gecə evə ancaq çataram.

Rəhman pencəyini onun ciyninə saldı. Bir azdan evdən çıxdılar.

– Səni tanıyan gündən ürəyimdən bircə arzu keçib. İki-likdə meşəni dolaşmaq. Bilsən meşədə necə gözəl yerlər var. İstəmişəm oraları bircə-bircə sənə göstərim. Mənim sevinclərimə şərık olasan. Tərslikdən sən də gecə gəlib gecə getdin.

Rəhman Sərvinazın ciynini qucaqlayıb yeriyir, bu qısa anların ömrünü uzatmaq isteyirdi.

Meşənin rayon mərkəzinə çıxan yerində, böyük təpənin yanında Sərvinaz ayaq saxladı:

– Bir az oturaq, – dedi.

Onlar danışmırıldılar. Sərvinaz qəhərini var gücü ilə udurdu. Rəhman da Sərvinazın qabağında aciz görünməmək üçün səryiyən, titrəyən dodaqlarını dişləyib qanadırdı. Bir saata kimi bir-birinə sığınib sakitcə oturdular. Sonra Sərvinaz yerindən qalxdı:

– Mənə bir şeyə söz ver. – O, Rəhmanın gözlərinin içində baxdı. – Mayisənin yanına qayıt. O da yazıqdır, sən də. Mənim xatirimə evinə dön. Yaşlaşacaqsan, qadın nəfəsinə ehtiyacın olacaq. Söz verirsənmi?

– Hə.

– Çox sağ ol, Rəhman.

Sərvinaz onun boynunu qucaqlayıb:

– Elə baxma, əzizim. Bir dəqiqə, yarım saat nəyi həll edəcək ki? – dedi. Mənim bircə təsəllim var: nə yaxşı ki, bu dünyada sən varsan, yoxsa yaşaya bilməzdim.

Onlar heç cür bir-birindən qopa bilmirdilər. Amma hər ikisi başa düşürdü ki, dünyada əbədi heç nə yoxdur.

– Əlvida, mənim gözəl Halım, – Rəhman son dəfə onun gözlərindən öpdü.

– Əlvida, mənim əziz Dərvişim, – Sərvinaz əllərini onun əllərindən güclə qopardı.

EPİLOQ

Sərvinaz adamsız, qaranlıq küçələrdən keçib evinə çatanda həyət qapısının ağızındakı iri daşın üstündə oturub gözlərini naməlum nöqtəyə zilləmiş Adili gördü.

– Harda idin? – Adil yavaşca, kallaşmış, dəyişmiş səslə soruşdu.

– Rəhmanın yanında.

– Sən Allah, harda gizlənmişdin? Ağlıma min cür şey gəldi.

– Sən özün məni onun yanına göndərdin.

– Yaxşı, zarafatı burax, keçək içəri, sənə soyuq dəyər.

Adil sevincini heç cür gizlədə bilmirdi.

1993.